

T.C
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

SÜYÛTÎ'NİN İSRÂİLİ RİVAYETLERE YAKLAŞIMI: ED-
DÜRRÜ'L-MENSÛR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MÜŞERREF ÖZALP

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR

OCAK 2025
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

**SÜYÛTÎ'NİN İSRÂİLİ RİVAYETLERE YAKLAŞIMI: ED-
DÜRRÜ'L-MENSÛR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MÜŞERREF ÖZALP
ORCID:0009-0007-56797572

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR

OCAK 2025
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSAN TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Süyûti’nin İsrâili Rivayetlere Yaklaşımı: ed-Dürrü’l-Mensûr Örneği” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2025

Müşerref Özalp

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Süyûtî’nin İsrâîlî Rivayetlere Yaklaşımı: ed-Dürrü’l-Mensûr Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. /...../2025

Tezi Hazırlayan

Müşerref Özalp

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. İsa YÜCEER

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana-bilim Dalı öğrencisi Müşerref Özalp tarafından hazırlanan “**Süyûti’nin İsrâili Rivayetlere Yaklaşımı: ed-Dürrü’l-Mensûr Örneği**” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, **22/01/2025** tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği/ oy çokluğu ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Musa TURŞAK

(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Asmaa YOUNIS

(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

..../...../2025

Prof. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL
Enstitü Müdür V.

T.C.
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri
**SÜYÛTÎ'NİN İSRÂİLİ RİVAYETLERE YAKLAŞIMI: ED-
DÜRRÜ'L-MENSÛR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi
Müşerref Özalp
Doç. Dr. Ahmet Özdemir

Ocak 2025

ÖZET

İslam tarihi içinde Kur'an'ın doğru anlaşılması için büyük bir mücadele verilmiştir. Bu mücadele farklı kaynaklarla ortaya konulmuştur. Kur'an'ın anlaşılması için başvuru kaynaklardan biri de rivayetlerdir. Bu rivayetlerin bir kısmı isrâili rivayetlerdir. İsrâili rivayetlerin bir kısmı Kur'an ve sahih sünnetin mesajıyla uyumlu olmamasından dolayı değerlendirme yapılmadan tefsir eserlerine dâhil olması, İslam'a ve Kur'an'a zarar vermektedir. Bu çalışmada Süyûtî'nin rivayetlerle dolu *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eseri örneğinde Süyûtî'nin isrâiliyata bakışı ele alınmıştır. Süyûtî'nin hayatına, ilmi şahsiyetine ve eserlerine temas edildikten sonra *ed-Dürrül-mensûr* tefsirinin özellikleri ve *ed-Dürrül-mensûr* tefsirinde isrâiliyat konuları ele alınmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için isrâiliyat kavramı, isrâiliyatın çeşitleri ve isrâiliyatı nakletmenin hükmü ile ilgili konular üzerinde durulmuştur. Kur'an'ı anlama faaliyetlerine isrâiliyatın girişi ve sebepleri ile ilgili analizlere yer verilmiştir. *Ed-Dürrül-mensûr*'un isrâiliyat açısından değerlendirilmesi babında *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eserinde var olan isrâili rivayetlerin örnekleri ele alınmıştır. Sonuç kısmında isrâili rivayetlerin herhangi bir değerlendirme yapılmadan tefsir eserlerine alınmasının eleştirisi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'an, Süyûtî *ed-Dürrü'l-mensûr*, İsrâiliyat

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate Education Institute
Department of Basic Islamic Sciences
THE APPROACH OF SUYUTİ TOWARDS ISRAEL: AN EXAMPLE
AF AD-DURR AL-MANTHURR

Master's Thesis

Müşerref Özalp

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Özdemir

January 2025

ABSTRACT

In the history of Islam, a great effort has been made to understand the Quran correctly. This effort has been demonstrated through various sources. One of the sources referred to understand the Quran is the narrations. Some of these narrations are Israelite narrations. Including Israelite narrations in exegesis works without evaluation, especially when they are not consistent with the message of the Quran and authentic Sunnah, harms Islam and the Quran. In this study, the perspective of Suyuti on Israelite narrations in his exegesis work, "ad-Durr al-Manthur," which is filled with narrations, is examined. After touching on Suyuti's life, scholarly personality, and works, the characteristics of the "ad-Durr al-Manthur" exegesis and the subjects related to Israelite narrations within "ad-Durr al-Manthur" are discussed. To better understand the subject, the concept of Israelite narrations, their types, and the rulings on transmitting Israelite narrations are emphasized. Analyses related to the introduction of Israelite narrations into the activities of understanding the Quran and the reasons behind it are included. In terms of evaluating "ad-Durr al-Manthur" concerning Israelite narrations, examples of Israelite narrations present in the "ad-Durr al-Manthur" exegesis are discussed. In the conclusion, there is a critique of including on Israelite narrations in exegesis works without any evaluation.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Suyuti ad-Durr al-Manthurr, Israelite

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜYÛTÎ ve ED-DÜRRÛ'L-MENSÛR TEFSİRİ

1. Süyûtî'nin Hayatı ve Eserleri.....	5
1.1. Hayatı ve İlmi Şahsiyeti	5
1.2. Eserleri.....	8
2. ed-Dürrül-Mensûr ve Özellikleri.....	12
2.1. ed-Dürrül-Mensûr'da İsrâiliyat	15

İKİNCİ BÖLÜM

Ed-DÜRRÛ'L-MENSÛR ADLI TEFSİR ESERİNDE İSRÂİLİYAT

2. İsrâiliyat Nedir?	18
2.2. İsrâiliyatın Çeşitleri.....	19
2.2.1. Kur'an Mesajıyla Uyumlu Olan İsrâili Rivayetler.....	19
2.2.2. Kur'an Mesajına Aykırı Olan İsrâili Rivayetler	20
2.2.3. Kur'an Mesajına Uygun Olup Olmadığı Hakkında Delil Bulunmayan İsrâili Rivayetler.....	20
2.3. İsrâiliyatı Nakletmenin Hükümü	21
2.3.1. İsrâiliyatın Naklini Caiz Görmeyenler	21
2.3.2. İsrâiliyatın Naklini Caiz Görenler	23
2.4. Kur'an'ı Anlama Faaliyetlerine İsrâiliyatın Girişi ve Sebepleri.....	24
2.5. İsrâiliyatın Tefsire Girişi.....	24
2.6. İsrâiliyatın Yayılma Sebepleri.....	25
2.6.1. Merak	25
2.6.2. İslam Düşmanları	26
2.6.3. Kıssacılar.....	27

2.6.4. Rivayetlerin Senedinde Oynama.....	28
2.6.5. Müslüman Olan Yahudiler Din Âlimleri	29
2.6.6. İslam'ın Yayılması.....	29
3. İsrâiliyat Bağlamında ed-Dürrü'l-Mensûr Adlı Eseri	30
3.1. Hz. Muhammed'in Zeynep bint Cahş ile Evliliği	30
3.2. Garânîk Olayı	33
3.3. Hz. Davut ve Uriya'nın Hanımı	38
3.4. Hz. Süleyman ve Yüzüğü	44
3.5. Hz. Yûsuf ve Züleyha	49
3.6. Hârût ve Mârût.....	55
3.7. Beş Kere Süt Emme Ayeti	62
3.8. Bel'am'ın Peygamberliği	67
3.9. Meleklerin İsyanı.....	70
3.10. Muavvizeteyn Süreleri	72
3.11. Tâlût ve Hz. Dâvûd Arasındaki Mücadele.....	75
3.12. Üc b. Unuk	81
3.13. Hz. Eyyûb'un Hastalığı.....	85
3.14. Hz. Yûnus'un Peygamberlik Görevinden Kaçması	91
3.15. Gökyüzünün Hz. Hüseyin İçin Ağlaması	93
SONUÇ.....	96
KAYNAKLAR	99

KISALTMALAR

Hz.	: Hazreti
h.	: Hicri
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
r.a.	: Radıyallahu anh
v.b.	: ve benzeri
b.	: bin
nşr.	: Neşreden
çev.	: Çeviren
ts.	: Tarihsiz
thk.	: Tahkik eden
b.y.	: Basım yeri yok
y.y.	: Yayıncı yok
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Bkz.	: Bakınız
ö.	: Vefat tarihi

ÖNSÖZ

Hz. Muhammed, insanların inanç ve ahlak bakımından bataklığa battığı bir dönemde gönderilmiştir. Allah insanların bu bataklıktan çıkması için Hz. Muhammed'i göndermiş ve onunla beraber Kur'an'ı nazil etmiştir. Kur'an, insanların hem inancını hem de ahlakını düzeltmek için gereken mesajlarla doludur. Bu mesajlar genellikle veciz olup tafsilattan uzaktır. Zaman içerisinde farklı sebepler ve amaçlar neticesinde insanlar bu veciz mesajların tafsilatlarına yöneldiler. Bu yönelmelerden dolayı birçok rivayet ortaya atılmıştır. Bu rivayetlerden bazıları Müslümanlardan gelirken bazıları da diğer din mensuplarından gelmiştir. Bu rivayetler içerisinde Kur'an mesajıyla uyumlu olanlar olduğu gibi Kur'an mesajıyla uyumlu olmayan rivayetler de mevcuttur. İslam tarihi içerisinde bu rivayetleri herhangi bir değerlendirme yapmadan eserlerine alan yazarlar mevcuttur. Bu davranış, bu gibi rivayetlerin yayılmasına ve insanların bunlara inanmasına sebep olmuştur. Bu rivayetleri eserine alıp değerlendirme yapmayanlardan biri de Süyûtî'dir.

Bundan dolayı bu çalışmada, Süyûtî'nin *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eseri örneğinde Süyûtî'nin isrâili rivayetlere yaklaşımı ele alınmıştır. Çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Süyûtî'nin hayatı, ilmi şahsiyeti, eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsirin özellikleri ve *ed-Dürrül-mensûr*'da isrâiliyat konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde isrâiliyat kavramı, isrâiliyatın çeşitleri, isrâiliyatı nakletmenin hükmü hakkındaki konular üzerinde durulmuştur. Son olarak *ed-Dürrül-mensûr*'da isrâiliyat konusu araştırılmış ve *ed-Dürrül-mensûr*'da var olan isrâili rivayetlerin örnekleri verilmiştir.

Bu tez çalışmamda bana destek olan danışman hocam sayın Doç. Dr. Ahmet Özdemir hocama şükranlarımı arz ediyorum.

Müşerref Özalp

GİRİŞ

Allah'ın, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s)'e indirdiği ve bizlere öğretmesini emrettiği Kur'an mucizevi bir kitaptır. Kur'an'da birçok konu bulunmaktadır. Bunları genel olarak şöyle sıralayabiliriz: Allah ve sıfatlarıyla ilgili ayetler, ahiret ve halleri ile ilgili ayetler, ibadetler ile ilgili ayetler, toplum ve aile ilgili ayetler, geçmiş peygamberler ve geçmiş ümmetler ile ilgili ayetler vb. Allah Teâlâ bu konular ile ilgili ayetlerde tafsilattan ziyade insanların faydasına yetecek kadar bilgiler vermiştir.

Tarih içerisinde İslam'a ve Kur'an'a karşı birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilerin büyük bir kısmı, İslam'a farklı kesimlerden, farklı amaçlarla dâhil edilmiş adetler ve rivayetler üzerinden gelmektedir. Bu rivayetlerden bir kısmı da İsrâili rivayetlerdir. Bu rivayetlerin İslam'a karşı kullanılması da Müslümanların ihmalkârlıkları yüzündendir. Çünkü İslam tarihi içinde âlimlerin bu isrâili rivayetleri tespit etmek için büyük bir mücadele vermelerine rağmen eserlerine bu isrâili rivayetleri alıp herhangi bir değerlendirme yapmamalarından dolayı, bu rivayetlerin kabul görüldüğü algısı oluşmaktadır.

Ayetlerde mekân, zaman, şahıs gibi konulardan ziyade olaylardan çıkarılacak mesajlar üzerinde durulmuştur. İnsanlar zamanla Allah Teâlâ'nın ayetlerde bahsetmediği ve asıl mesaj kapsamına girmeyen detaylara yöneldiler. Bu konuda da ilk müracaat edilen yerlerden birisi de Medine'de yaşayan Ehl-i kitap olan Yahudiler oldular. Allah Teâlâ birçok ayette Ehl-i kitabın kitaplarını tahrif ettiklerini bize haber vermektedir. Ehl-i kitap kitaplarını tahrif etmelerinden dolayı aktardıkları bilgileri kabul etme konusunda ihtiyatlı davranmak gerekmektedir. Âlimlerimiz, Ehl-i kitaptan gelen bu rivayetleri isrâili rivayetler olarak tanımlamışlardır. Bu isrâili rivayetleri üç temel kısma ayırmışlardır:

1. İslam ve Kur'an'ın temel mesajlarına uygun olan rivayetler. Bu rivayetlerin nakli caizdir.
2. İslam ve Kur'an'ın temel mesajlarına aykırı olan rivayetler. Bu rivayetlerin nakli caiz değildir.
3. Kabul veya reddedilmeyen isrâili rivayetler. Bu rivayetler Kur'an'ın veya hadislerin içinde olmayan ve Kur'an veya hadiste kabul edilmesine veya reddedilmesi dair bir bilginin olmadığı rivayetlerdir.

Zaman içinde bu isrâili rivayetler bütün kısımlarıyla beraber tefsir eserlerinde yer almaya başladı. Bazı âlimler bu isrâili rivayetleri eserlerine alıp sıhhati hakkında değerlendirme yaparken, bazı âlimler ise bu isrâili rivayetleri eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmadılar.

Bu rivayetleri eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmayanlardan birisi de Süyûtî'dir. Süyûtî, *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eserinde birçok isrâili rivayete yer vermekle beraber bu rivayetleri değerlendirmemiştir. Bu eserin Türkçeye tercüme edilmesiyle beraber işin ehemmiyeti daha da artmaktadır. Çünkü tercüme edilmesiyle beraber herkesin okuma fırsatı doğmasına rağmen herkesin rivayetleri araştırma fırsatı olmamaktadır. Bu çalışmamızda *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsirde isrâili olduğunu düşündüğümüz rivayetlerin var olduğu konusunu çalışmamız da bu sebeptendir. Çalışmamızın asıl amacı, *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eserinde isrâili rivayetlerin var olduğunu ve bu rivayetlerin İslam tarihi içinde tespit edildiğini ortaya koymaktır. Kur'an mesajıyla uyumluluğu hakkında yapılan değerlendirmeleri ele almaktır. Bu vesileyle özellikle Türkçeye tercüme edilen bu esere ve benzeri eserlere daha ihtiyatlı yaklaşılması ve yazarın tanınmasından dolayı eserindeki her rivayetin doğru olmadığı hususu unutulmaması gerekir.

Süyûtî'nin eserine alıp herhangi bir değerlendirme yapmadığı rivayetlerden biri, Hz. Yûsuf ve Züleyha ile ilgili rivayettir. Kur'an'da Hz. Yûsuf'un temiz olduğu, Allah'ın, Hz. Yûsuf'u kötülüklerden koruduğu, gömleğinin arkadan yırtılmasının, suçsuz olduğunun işareti olduğu konuları açık bir şekilde verilmiştir. Buna rağmen Süyûtî, Hz. Yûsuf hakkında Kur'an ayetleriyle çelişen, peygamberlik müessesine zarar veren rivayetlere yer vermekte ve bu rivayetleri değerlendirmemektedir. Süyûtî'nin verdiği rivayete göre; Hz. Yûsuf iffetsizliğe niyetlenmiş, bunun için pantolonu çıkarmış hatta Züleyha'nın önüne dahi oturmuştur. Hz. Ya'kûb'u veya Cebrail'i görmesinden dolayı geri çekilmiştir. Bu rivayet Kur'an ayetleriyle çelişen ve Hz. Yûsuf'un peygamberliğinin zedeleyen bir rivayettir. Tarih içinde bazı tefsir eserleri bu rivayetleri değerlendirirken Süyûtî gibi bazı yazarlar da bu rivayetleri değerlendirmeden eserlerine almışlardır. Bu yaklaşım da Kur'an ayetleriyle çelişen isrâili rivayetlerinin halk arasında yayılmasına sebep olmuştur.

Bu vesileyle insanların bu ve benzeri eserlerde var olan isrâili rivayetlerin hepsinin hemen kabul etmemelerinin gerektiğini, İslam tarihi içinde bu rivayetler için

gereken değerlendirmelerin yapıldığını ve bu rivayetlerin kabul görölmediğini ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Süyûtî *ed-Dürrü'l-mensûr* eserinde kendi görüş ve değerlendirmelerin ziyade rivayet edilen görüşlere başvurmuştur. Bu rivayetler içinde Peygamberimizin hadisleri, sahabelerin sözleri, tâbiîn ve sonra gelenlerin değerlendirmeleri mevcuttur. Süyûtî bu rivayetlerin bazılarını verirken senedinin zayıf olduğunu söylemektedir. Onun için biz, Süyûtî'nin senedinin zayıf olduğunu söylediğı rivayetleri ele almayacağımız. Süyûtî'nin sahih dediğı veya herhangi bir değerlendirme yapmadığı ve isrâili olduğunu düşündüğümüz rivayetleri ele alacağız. Süyûtî'nin herhangi bir değerlendirme yapmadığı ve bizim isrâili olduğunu düşündüğümüz rivayet sayısı hayli fazladır. Bütün bu rivayetleri ele alıp incelemek tez amacını aştığından dolayı biz bütün rivayetleri ele almayacağımız. Bununla *ed-Dürrü'l-mensûr* tefsirinde Kur'an mesajına uygun olmayan rivayetlerin varlığı konusunun amacına ulaşacağını ümit ediyoruz.

Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-mensûr* eseri üzerine bazı yüksek lisans tez çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde Emine Sümeyye Taştekin'in *Suyuti'nin ed-Dürrü'l-Mensûr fi't Tefsir bi'l Mesûr adlı eserinde Esbâb-ı Nüzul* adlı çalışması (bu tezde *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da geçen esbâb-ı nüzul ile ilgili rivayetlerin değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.) Mustafa Yaman'ın *Suyûtî'nin ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr adlı tefsirinde kırâat olgusu* adlı çalışması (bu tezde *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Kur'an kıraatiyle ilgili rivayetler ele alınmıştır.) Arzu Öztürk'ün *Süyûtî'nin ed-Dürrü'l-Mensûr'unda peygamberlerin ismet sıfatına ilişkin isrâiliyat'ın kritiğı* adlı çalışması (bu tezde *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da geçen Peygamberler ile ilgili rivayetler incelenmiştir.) Şeyma Nur Yıldırım'ın *Süyûtî'nin ed-Dürrü'l-mensûr adlı tefsirinde Enfâl Sûresindeki Bedir Savaşı ile ilgili rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmesi* (bu tezde *Enfâl Sûresindeki Bedir Savaşıyla* ile ilgili hadisler incelenmiştir.)adlı çalışması bulunmaktadır.

Araştırmamızın, *Ed-Dürrü'l-Mensûr* tefsir eseri hakkında yapılan çalışmalardan farklı bir çalışma olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu çalışmamızda isrâili olduğunu düşündüğümüz ve Süyûtî'nin sahih dediğı veya herhangi bir değerlendirme yapmadığı rivayetleri topladık. Bu rivayetler sadece bir konuya has olmayıp birçok konuyu içinde barındırmaktadır. Bu sebeple bu çalışma daha kapsamlı bir çalışma olmaktadır.

Birçok tefsir yazarı, tefsir eserine isrâili rivayetler almıştır. Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-mensûr* tefsirinde yer verdiği rivayetleri değerlendirmek için özellikle isrâili rivayetleri değerlendiren, isrâili rivayetlerin, Kur'an ayetleriyle olan çelişkisini açıklayan eserlere ve

İsrâiliyat üzerine yazılmış eserlere başvuracağız. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz; İbn Kuyeybe *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs*, Tahâvî *Şerhu müşkili'l-âsâr*, Mâtürîdî *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Zemahşerî *el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Kâdî İyâz *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki (fî şerefi)'l-Muştafâ*, Nûreddin es-Sâbûnî *el-Müntekâ min 'işmeti'l-enbiyâ'*, Fahrreddin er-Râzî *Mefâtîhu'l-gayb*, *İsmetü'l-enbiyâ*, İbn Humeyr es-Sebtî *Tenzîhü'l-Enbiyâ ammâ nesebe ileyhim husâletü'l-ağbiyâ*, Beyzâvî *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Kurtubî'nin *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Nesefî *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, Ebû Hayyân *el-Bahrü'l-muhît*, İbn Teymiyye *Mecmûu fetâvâ*, İbn Cüzey *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*, İbn Kesîr *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Âlûsî *Rûhu'l-meâni*, Ebüssuûd *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, Zehebi *Tefsir ve Hadiste İsrâiliyat*, Abdullah Aydemir *Tefsirde İsrâiliyat*, Muhammed Ebû Şehbe *el-İsrâiliyat ve'l-mevzû'at fî kütübi't-tefsir*.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜYÛTÎ ve ED-DÜRRÛ'L-MENSÛR TEFSİRİ

1. Süyûtî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı ve İlmi Şahsiyeti

Süyûtî h. 849 (1445) yılının recep ayında, Kahire'de dünyaya geldi. Babası ismini Abdurrahman koydu.¹ Süyûtî daha 5 yaşındayken babası vefat etmiş ve çocuğunun yetiştirilmesi için gereken parayı bazı tanıdıklarına bırakmıştır.

Süyûtî'nin tam künyesi Abdurrahman b. Ebubekir b. Muhammed b. Ebubekir b. Osman b. Muhammed b. Hızır b. Eyüp b. Muhammed b. El-Humam el-Hudayri es-Süyûtî'dir. Babasının adı Ebû Bekir b. Muhammed b. Osman el-Hudayrî es-Süyûtî'dir.² Süyûtî, babasının birçok ilmi dalda derin bir âlim olduğunu ifade eder.³

Kendi künyelerinde bulunan el-Hudeyri nispetinin nereden ve nasıl alındığını bilmediğini ve bunun Allah'ın bir hikmeti olduğunu ifade etmektedir. Kendisi gibi birçok âlimin nesep konusunda kitap yazacak kadar derin oldukları halde kendi nesepleri hakkında çok malumat sahibi olmadıklarını dile getirmektedir.⁴

Süyûtî, babasının tam olarak ne zaman doğduğunu bilmediğini söyleyip tahmini olarak doğum tarihinin 806 veya 807 yılları olduğunu ifade etmektedir.⁵ Babası, memleketi olan Mısır'ın Asyût kentinde doğar. İlim hayatına buradan başlayıp, burada kadı vekilliğine kadar yükselir.

Daha sonra İbn Hacer el-Askalâni (ö. 852/1449 ve diğer kıymetli âlimlerden ders almak için Kahire'ye gelir. Zamanın kıymetli âlimlerinden olan Muhammed b. Ali el-Kayâtî'nden (ö. 850/1446) birçok farklı ilimler okuduktan sonra hocasının yerine kadılık makamına geçmiştir. Tulun camisine vaazlara giderdi. Zamanın halifesi olan Müstekfî-

¹ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr b. Muhammed el-Hudayri Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah* (Kudus: el-Matâbetü'l Ârâbiyyeti'l Hâdisiyye, ts.), 22

² Ferzende İdiz, *İmam Süyûtî ve Tasavvuf*, nşr. Hasan Nureddin (İstanbul: Semerkand, 2013), 24.

³ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 22.

⁴ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 6.

⁵ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 7.

Billâh (ö. 338/949) dışında diğer emir ve padişahlarla görüşmeyi uygun bulmazdı. Müstekfî-Billâh ile görüşmesinin sebebi, aralarında olan sevgi ve birlikten dolayıdır.⁶

Babasının birçok çalışmalarının var olduğunu, bunların bazılarına ulaştığını ama birçok çalışmasının kayıp olduğunu, babasından birçok kıymetli âlimin ders aldığını ve bunların kim olduğunu kendi kitabında dile getirmektedir.⁷ Babasının 855 yılının safer ayında hastalıktan dolayı vefat ettiğini dile getirmektedir.⁸

Süyûtî kardeşlerinin ve evlatlarının bazılarının hastalıktan dolayı vefat ettiğini dile getirmekte fakat annesi ve eşi hakkında malumat vermemiştir.⁹

Süyûtî, Süyûtî kelimesi için yaptığı araştırmalarda 5 farklı şekilde okunduğunu dile getirip bunları şöyle sıralar:

1. Başındaki hemzenin fethalı okunmasıyla Esyûtî.
2. Başındaki hemzenin dammeli okunmasıyla Usyûtî
3. Başındaki sin harfinin fethalı okunmasıyla Seyûtî
4. Başındaki sin harfinin dammeli okunmasıyla Süyûtî
5. Başındaki sin harfinin kesreli okunmasıyla Siyûtî

Süyûtî bu kelimelerin hepsinin doğru olduğunu dile getirip, bunların Mısır’da olan bir yerin adı olduğunu dile getirmektedir. Ancak Süyûtî, babasının “Süyûtî” kelimesinin kullandığını söyleyip, kendisinin de bunu kullandığını dile getirmektedir.¹⁰

Süyûtî doğduğunda ailesinin kendisi için bir müneccim getirdiklerini söyleyip ve bu müneccimin kendisi için, her tekli sayılı yıllarda şiddetli hastalanacağını söylemiştir. Hakikaten öyle olduğunu söylemektedir. Hatta 3 yaşındayken neredeyse öleceğini dile getirmektedir. Kendisini tedavi eden Takiyeddin Ebubekir b. eş-Şurayif’e babasının öğrencileri halini sorunca, bu çocuğun bu hastalıkla yaşamayacağını çünkü bütün iç organlarının öldüğünü söylemiştir. Vefat edene kadar bu acıyı hissettiğini dile getirmektedir.¹¹

⁶ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 8-9.

⁷ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 10.

⁸ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 10.

⁹ Elisabeth Sartain, *Celâleddin Süyûtî Hayatı ve Eserleri*, çev. Hasan Nureddin (İstanbul: Gelenek, ts.), 13.

¹⁰ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 12.

¹¹ Muhammed b. Ali Dâvûdî, *Tercemetü'l- 'Allâme es-Süyûtî* (Dârü'l-Kütübi'l İlmiyye, 2022), 43.

Süyûtî, sol kolundan yaşadığı rahatsızlıktan dolayı ağır bir hastalığa yakalandı. Bu ağır hastalık yedi gün devam etti. 911 yılının Cumâdelûlâ ayının 19. olan Cuma günü evinde vefat etti.¹² Böylece Süyûtî 61 yaşındayken bu dünyadan irtihal etti. Babasının Babü'l-Karâfe yakınında bulunan kabri yanına defin edildi.¹³

Süyûtî, babasının âlim bir kişi olmasından dolayı ilimle daha küçük yaşta tanışma fırsatı bulmuştur. Babası daha küçük yaşta onu Şeyhûniyye medresesine götürürdü. Bu medresede âlim Zeyneddin Rıdvan'ın, Siraceddin Ömer b. İsa el- Ververi'nin dersleri dinlemiştir.¹⁴

Süyûtî daha sekiz yaşındayken Kur'an'ı ezberledi.¹⁵ Daha sonra Süyûtî daha yaşı küçükken el-Cemailî'nin *Ümdetü'l-ahkâmını*, Nevevî'nin *Minhâcu't-tâlibîni*, Beyzâvî'nin *Minhâcu'l-vusûlünü*, Malik'in *Elfiyyesi'ni* ezberledi. Bu eserleri ezberledikten sonra zamanın kıymetli âlimleri olan Alemuddin Salih el-Bulkîni, Şerefuddin Yahya el-Münâvi, İzzeddin Ahmet el-Kinanî, Emineddin Yahya el-Aksarayî ve başka hocalar tarafından bu eserler için imtihan edilip imtihandan başarılı çıkınca kendisine icazet verildi.¹⁶

Zamanın meşhur ferâiz, aritmetik, cebir âlimi olan Şihabuddin Ahmet eş-Şarmesâhi'den ders almaya başladı. Bu hocasının bu ilimlerde zamanının en büyük âlimi olduğunu, babasının da hocası olduğunu, yaşının 130'a yaklaştığını ifade eder.¹⁷

Bu müddet içerisinde Şeyhûniyye cami imamı olan Şemsuddin Muhammed b. Musa el-Hanefî'den Müslim'in sahihiyle son kısımları hariç, Kâdî İyâz'ın eş-Şifâ fi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ'yı ve daha önce ezberlediği İbn Malik'in Elfiyyesini baştan sona okudu ve hocasından icazet aldı.¹⁸

Bu müddet için ayrıca Şeyhûniyye kütüphanesinden sorumlu olan Şemsuddin Muhammed el-Merzubani el-Hanefî'den İbn Hacib'in el-Kâfiyecîye'sini, İbn Hacer'in el-

¹² Tâhir Süleyman Hammûde, *Celâlüddîn es-Süyûtî: 'Aşruhû ve hayâtühû ve âşâruhû ve cühûdühû fi'd-dersi'l-luğavî* (Beyrut: Mektebetü'l İslâmi, 1989), 119.

¹³ Sartân, *Celâleddîn Süyûtî Hayatı ve Eserleri*, 79.

¹⁴ Sartân, *Celâleddîn Süyûtî Hayatı ve Eserleri*, 16.

¹⁵ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed Süyûtî, *Hüsni'l-muhâdara*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Mısır: Daru İhyai'l-Kütübî'l-Ârabiyye, 1967), 1/336.

¹⁶ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 236.

¹⁷ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 237.

¹⁸ Süyûtî, *Tahaddüs bi-Nimetillah*, 237.

Careberdi şerhli *el-Şafiiyesi'ni*, mantık konusunda yazılmış *İsâgûcî* kitabını, el-Katî'nin *İsâgûcî* şerhini, Sibeveyhi'nin *el-Kitap* eserinden bir kısmını, el-İrâkî'nin *Elfiyyesini* ve daha başka eserleri hocası vefat edene kadar kendisinden okudu.

Süyûtî bu dönemde kendisini Arapça nahiv ilmine verdiğini ve bu konuda sayılmayacak kadar çok kitapla uğraştığını ifade eder.¹⁹ 865 Yılı'nın şevval ayında Kâdıl-Kudât Şeyhu'l-İslam Alemuddin Salih el-Bulkînî'den, babası Siraceddin Ömer el-Bulkînî'n yazdığı *et-Tedrib fi'l-fıkıh* eserini zekât bölümüne kadar, Kazvînî'nin *el-Hâvî's-sagîr* kitabını bir bölüme kadar, Nevevî'nin *Minhâcû't-sâlibîn'i* zekât bölümüne kadar, eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbihini* zekât bölümüne kadar, Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn'in* ve Zerkeşî'nin *et-Tekmilesi'nin* bir kısmını okudu.²⁰

Aynı şekilde Süyûtî bu dönemde Yahya el-Münâvî'den, Nevevî'nin *Münhâcû't-tâlibîn* eserinin bir kısmını, Beyzâvî tefsirini okudu.²¹ Bu müddet içerisinde Seyfeddin Muhammed b. Kutluboğa'dan, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf'ını*, İbn Hişâm'ın *et-Tavzîhi'ni* ve kendi şerhini, İbn Hişâm'ın *Şerhu'l-Şüzûri'ni*, Kazvînî'nin *Telhîsü'l-miftâh'ını*, İcî'nin *el-Akâidü'l-Adudiyyesi'ni* okudu. Süyûtî bu hocası hakkında, Mısır diyarının en muhakkik âlimi olduğunu, Hanefî mezhebinde İbn Hümâm'dan sonra benzeri bulunmadığını, mütevazı, takvalı, çok ibadet eden biri olduğunu ve daha birçok güzel yönlerinin olduğunu ifade eder.²²

Süyûtî'nin ders aldığı kıymetli hocalarından birisi de Muhyiddin Muhammed el-Kâfiyeci'dir. Süyûtî ondan, tefsir, hadis, gramer, meanî, belagat gibi birçok ders aldığını ifade eder.²³

1.2. Eserleri

Süyûtî, Mısır ile ilgili yazdığı Hüsnu'l-muhâdara eserinde 300'e yakın eserler yazdığını söylemekte ve bu eserlerini tek tek saymaktadır.²⁴ Süyûtî her alanda eser yazacak kadar otoriter bir âlimdir. Tefsir, kıraat, hadis, fıkıh, gramer, usul, beyan, tasavvuf, tarih, edep konularında birçok eser yazmıştır.

¹⁹ Süyûtî, *Tahaddüs bi Nimetillah*, 238.

²⁰ Süyûtî, *Tahaddüs bi Nimetillah*, 238.

²¹ Süyûtî, *Tahaddüs bi Nimetillah*, 242.

²² Süyûtî, *Tahaddüs bi Nimetillah*, 243.

²³ Süyûtî, *Tahaddüs bi Nimetillah*, 244.

²⁴ Geniş bilbi için bkz: Süyûtî, *Hüsnu'l-muhâdara*, 1/338.

1.2.3. Hadis Alanında Yazdığı Eserler

el-Câmi'u's-Sagîr min Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr: Bu eserde hadisler ilk iki harfine göre alfabetik olarak yazılmıştır. Hadislerin senetleri zikredilmemiştir. En meşhur şerhi Münâvî'nin Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr'dir. Eserde birçok konu bulunmaktadır. Süyûtî bu eseri 11 Ekim 1501 yılında bitirmiştir. İlk defa h. 1286 yılında Kahire'de basılmıştır.²⁵

Tabakâtü'l-huffâz: Zehebî'nin hadis hafızları için yazdığı *Tezkiretü'l-huffâz* eserinin özetidir. Süyûtî bazı ilaveler yapmıştır.²⁶

el-Hasâisü'l-kübrâ: Süyûtî'nin Peygamberimizin özellikleri ve mucizeleri hakkında yazdığı eserdir. Süyûtî eserin mukaddimesinde mevzu hadisleri almadığını, zayıf olanları araştırdığını söylemektedir.²⁷ Eser 1320 yılında Haydarâbâd'da basılmıştır.²⁸

el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-aḥbâri (eḥâdîsi)'l-mevzû'a: İbnü'l-Cevzî'nin mevzu hadislerle ilgili ele aldığı kitabının tashihi mahiyetinde bir eserdir. Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin bazı sahih ve zayıf hadisleri de uydurma hadis kategorisine aldığını tespit etmek için yazmıştır.²⁹

1.2.4. Dil Bilgisi Alanında Yazdığı Eserler

el-Behcetü'l-merzıyye fî şerḥi'l-Elfiyye: Süyûtî'nin, İbn Mâlik et-Tâî'nin meşhur eseri olan *Elfiyye* üzerine yazdığı bir şerhtir.

el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-naḥv: Süyûtî'nin fıkıh kaide metotlarının gramere uyguladığı eseridir. Süyûtî, bu metotla yazılan başka bir eserin olmadığını iddia etmektedir. Konular alfabetik olarak ele alınmıştır.³⁰

²⁵ Mücteba Uğur, “ el-Câmiu's-Sagîr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/113-114

²⁶ Yusuf Elyan Serkîs, *Mucemü'l Matbuâtü'l Arabiyye ve'l Muarreb* (Mısır: Merbe'et'u Serkîs, 1928), 2/911.

²⁷ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ḥudayrî es-Süyûtî, *el-Ḥaşâişu'l-Kubrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/4.

²⁸ Yusuf Elyan Serkîs, *Mucemü'l Matbuâtü'l Arabiyye ve'l Muarreb* (Mısır: Merbe'et'u Serkîs, 1928), 2/1089.

²⁹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed Süyûtî, *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-aḥbâri (eḥâdîsi)'l-mevzû'a* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1996), 1/9.

³⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ḥudayrî es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-naḥv* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, ts.), 6.

el-İktirâh fî ‘ilmi uşûlî’n-naḥv: İbn Cinnî’nin *el-Hasâis* eserinden faydalanılarak yazılmış bir eserdir. Fıkıh metoduna göre yazılmış bir dil bilgisi kitabıdır.

1.2.5. Tarih Alanında Yazdığı Eserler

Hüsnü’l-muḥâḍara: Süyûtî’nin Mısır ve Kahirenin faziletlerini anlattığı kitabıdır. Süyûtî, eserde Mısır’a gelen sahabelerden ve tabiînlerden bahsetmektedir. Mısır krallarından, ordularından, camilerinden, medreselerinden ve Mısır’da bulunan Nil nehrinden bahsetmektedir. Süyûtî, eserin içinde hayatından ve ilmi yolculuğundan bahsetmektedir.

Târihu’l-hulefâ: Süyûtî’nin Hz. Ebubekir’den başlayıp yaşadığı çağa kadar ki halifelerin hayatının kronolojik olarak ele aldığı eseridir.

et-Teḥaddüş bi-ni‘metillâh: Süyûtî’nin kendi hayatını, ailesini, ilmi yolculuklarını, hocalarını, eserlerini anlattığı bir otobiyografi eseridir.

1.2.6. Tefsir alanında yazdığı eserler

Tercümânü’l-Kur’ân: Süyûtî, Peygamberimizden ve sahabelerden tefsir ile ilgili gelen rivayetleri toplamak için bu eseri yazmıştır. Eserde merfu ve mevkuf hadisler bulunmaktadır. Kitap dört ciltten oluşmaktadır. Süyûtî bu eseri yazdığı dönemde rüyasında Peygamberi gördüğünü ve Peygamberin kendisini müjdelediğini söylemektedir.³¹

Tekmiletü Tefsîri’l-Celâl el-Maḥallî: Süyûtî’nin hocası Celâleddin el-Maḥallî bu eseri yazarken vefat etmiş, eser yarıda kalmıştır. Süyûtî, hocasının yarım kalan eserini tamamlamıştır. Bundan dolayı bu esere iki celal anlamına gelen celaleyn tefsiri denilmiştir.³²

Mecma‘u’l-baḥreyn ve maṭla‘u’l-bedreyn: Süyûtî bu eserini yazma amacını şöyle açıklamaktadır: Bir insanın tefsir ile ilgili ihtiyaç duyacağı rivayetleri, sözleri, işaretleri, metin bilgisini, lügat bilgisini, belagat inceliklerini kapsayan bir eser yazmak istedim ve bu eseri de Mecma‘u’l-baḥreyn ve maṭla‘u’l-bedreyn diye isimlendirdim. İtkân

³¹ Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’an* (Mısır:), 4/222.

³² Abdurrahman Altuntaş, *Celaleyn Tefsiri ve Metodu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 44.

eserini de bu eserin mukaddimesi için yazdım.³³ Süyûtî'nin bu eseri tamamlayıp tamamlamadığı bilinmemektedir.³⁴

el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an: Süyûtî, Kur'an ilimleri ile ilgili bir eser yazılmasının gerektiğini ve geçmiş alimlerin bu konuda eksik kaldıklarını söylemektedir. Bundan dolayı Kur'an ilimleriyle ilgili bir eser yazmak istemiştir. Bedreddîn ez-Zerkeşî'nin Kur'an ilimleri hakkında yazılan eserini gördüğünde çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bu eserde Bedreddîn ez-Zerkeşî'nin eserini düzenlediğini, bazı konular eklediğini, konuları daha da detaylandırıldığını söylemektedir.³⁵

el-İklîl fî'stinbâti't-tenzîl: Ahkam ayetlerinin tefsirine özel yazılmış bir eserdir. Kelam konularına da temas etmektedir. Eserde ehl-i sünnet görüşlerini diğer mezheplere karşı savunmaktadır.

Tefsir alanında yazdığı diğer eserleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Esrârü't-Tenzîl.
2. Tenâsüku'd-Dürer fî Tenâsübi's-Süver.
3. Lübâbü'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl.
4. Hâşiyetün âlâ Tefsîri'l-Beyzâvî.
5. Şerhu'ş-Şâtıbiyye.
6. et-Tahbîr fî 'Ulûmi't-Tefsîr.
7. Mu'terekü'l-Akrân fî Müstereki'l-Çur'ân.
8. Müfhimâtü'l-Akrân fî Mübhemâti'l-Çur'ân.
9. el-Mühezzebe fîmâ Vaça'a fî'l-Çur'ân mine'l-Mu'arreb.
10. Hamâ'ilü'z-Zehr fî Fezâ'ili's-Süver.
11. Şerhu'l-İsti'âze ve'l-Besmele.
12. Kebtû'l-Akrân fî Ketbi'l-Çur'ân.
13. Merâşidü'l-Metâli' fî Tenâsübi'l-Makâtî' ve'l-Metâli'.
14. el-Kelâm 'alâ Evveli Sûreti'l-Feth.
15. el-Yedü'l-Büşâ fî Ta'yîni's-Salâti'l-Vüşâ.
16. el-Ezhârü'l-Fâ'ihâ 'ale'l-Fâtiha.
17. Mîzânü'l-Ma'dele fî Şe'ni'l-Besmele.

³³ Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, 4/244.

³⁴ Muhammed Hüseyin Zehebi, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000), 1/181.

³⁵ Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, 1/27.

18. el-Me'âni'd-Dakîka fî İdrâki'l-Hakîka.
19. Dercü'l-'Ulâ fî Kırâ'ati Ebî 'Amr b. el-'Alâ.
20. ed-Dürrü'n-Neşîr fî Kırâ'ati İbn Keşîr.
21. el-Ḳavlü'l-Faşîḥ fî Ta'yini'z-Zebîḥ.
22. Def'u't-Te'assüf fî İḥveti Yûsuf.
23. el-Kazâze fî Tahkîki Maḥalli'l-İsti'âze.
24. el-Müntekâ min Tefsîri İbn Ebî Hâtim.
25. el-Müntekâ min Tefsîri'l-Firyâbî.
26. el-Müntekâ min Tefsîri 'Abdirrezzâk.
27. el-Müntekâ min Fezâilü'l-Kur'ân.
28. Mefâtîḥu'l-Gayb.
29. Meydânü'l-Fürsân fî Şevâhidi'l-Ḳur'ân.
30. Mecâzü'l-Fürsân ilâ Mecâzi'l-Ḳur'ân.
31. el-Elfiyye fî'l-Kırâ'ati'l-'Aşr.
32. Nâsıḥ ve'l-Mensûḥ fî'l-Kur'ân.
33. İ'râbü'l-Kur'ân.
34. Emâlî âlâ'l-Kur'âni'l-Kerim.
35. el-Cevâhie fî İlmi't-Tefsîr.
36. Risâletün fî Aksâmi'l-Kur'an ve Rusûmühü ve Kitâbetühü.
37. Risâletün fî't-Tecvid.
38. Fâidetü Sûreti'l-Enâm.
39. Mâ Ve'kâe fî'l-Kur'ân min Esmâi'l-Bikâi ve'l-Cibâli.³⁶

2. ed-Dürrül-Mensûr ve Özellikleri

Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr* tefsirinin mukaddimesinde bu eseri nasıl ve hangi amaçla yazdığını ifade etmektedir. Mukaddimedede maksadını ve yazmak istediği yöntemi şöyle açıklamaktadır: Peygamber efendimizin ve ashabının rivayetlerin yer aldığı *Tercümânü'l-Kur'ân* adlı tefsir eserini yazdıktan sonra, senetleri ve geçtikleri kitaplarıyla beraber diğer rivayet çeşitlerini içeren bir tefsir kitabı yazmak istediğini, ancak ilgili insanların birçoğunun böyle bir isteklerinin olmadığını, isnatsız metinleri daha çok talep

³⁶ Dâvûdî, *Tercemetü'l-'Allâme es-Süyûtî*, 109-117.

etmelerinden dolayı isnatlarını zikretmeksizin sadece metin içeren tefsir kitabı yazdığını, bu kitabını da *ed-Dürrü'l-mensûr* diye adlandırdığını ifade eder.³⁷

Süyûtî bu rivayetleri verirken genellikle rivayetler hakkında herhangi bir görüş dile getirmeksizin bu rivayetleri, selef âlimlerin ayetleri tefsir ederken kullandıkları rivayetleri toplamıştır.

Süyûtî ayetlerin anlaşılması için Peygamberimizden, sahabilerden ve seleften gelen yorumlar doğrultusunda ayetleri tefsir etmektedir. Süyûtî'nin tefsirindeki rivayetlerin çeşitlerini şu maddelerle sıralayabiliriz:

1. Bazı yerlerde rivayetlerin zayıf olduğunu dile getirmektedir.³⁸
2. Bazı yerlerde rivayetin sahih olduğunu söyler.³⁹
3. Bazı yerlerde ayette geçen kelimelerin anlaşılması konusunda şiiirden delil getirmektedir.⁴⁰
4. Bazı ayetlerde geçen kelimelerin anlaşılması için kelimelerin anlamlarına yer vermektedir.⁴¹
5. Bazı ayetlerde olan kıraat farklılıklarına yer verir.⁴²
6. Ayetleri anlaşılması için verdiği rivayetlerin sonuna nadiren de olsa rivayetlerin uydurma olduğunu dile getirir.⁴³
7. Bazen verdiği rivayetlerin sadece uydurma olduğunu bazen de rivayetin niye uydurma olduğunu açıklar.⁴⁴
8. *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir kitabı bir rivayet tefsiri olması hasebiyle genellikle ayetler hakkında gelen rivayetleri vermekle yetinmesine rağmen bazen ayetleri kendisi açıklar.⁴⁵

³⁷ Ebü'l-Fa'zî Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muḥammed el-Ḥudayrî es-Süyûtî, *ed-Durru'l-mensûr* (Beyrut: Dâru'l Fikr., ts.), 1/9.

³⁸ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/490.

³⁹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 6/612.

⁴⁰ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/494.

⁴¹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/648.

⁴² Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/757.

⁴³ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 2/481.

⁴⁴ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 3/52.

⁴⁵ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 5/147.

Süyûti *ed-Dürrül-mensûr* eserinde kaynak olarak tefsir, ulûmü'l-Kur'an, esbâb-ı nüzûl, nesh ve mensûh, kıraat bilgisi, mushaflar, fezâilü'l-Kur'an, hadis divanları, siyer, tarih, gramer, dil, şiir gibi birçok farklı kaynak çeşitlerinden faydalanmıştır.⁴⁶

Süyûti tefsir eserinde ayetler ile ilgili rivayetleri çeşit bakımından şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Süyûti rivayetleri zikrederken ilk önce sure isimleriyle ilgili var olan rivayetlere yer vermektedir.
2. Sure içinde bulunan ayetlerin sayısı ile ilgili rivayetler.
3. Surenin mekkî veya medeni olmasıyla ilgili rivayetler.
4. Ayetlerin faziletlerine dair rivayet varsa zikreder.
5. Ayet numarası vermeksizin ayetleri ele alır.
6. Ayetin hepsi veya bir kısmı için gelen rivayetleri ele alır.
7. Bahsi geçen ayetin kıraat ile ilgili rivayetleri varsa ele alır.

Üstad Ali Ekber Babai *Tefsir Ekolleri* eserinde Süyûti'nin *ed-Dürrül-mensûr* eserinde birçok rivayetin var olmasından dolayı Ehl-i sünnet içinde farklı bir yerinin olduğunu söylemekle beraber Süyûti'nin *ed-Dürrül-mensûr* eserindeki rivayetler için maddeler halinde şunları söylemektedir:

1. Süyûti'nin *ed-Dürrül-mensûr* eserinin içinde her ne kadar çok rivayet olsa da tefsir ile ilgili bütün rivayetlerin içinde olmadığını unutmamak lazım. Bundan dolayı bu kadar rivayetle dolu bir eserin diğer rivayet eserlerine ihtiyaç bırakmadığı zannı oluşmamalıdır.
2. Her ne kadar *ed-Dürrül-mensûr* eseri bir rivayet tefsir olsa da içinde bütün rivayetler Kur'an'ın anlaşılması için verilen rivayetler değildir. Hatta bazı rivayetlerin Kur'an'ın anlaşılmasıyla alakası yoktur.
3. Bir rivayet eserinin içindeki rivayetlerin senede sahip olması, eserin kıymetini artırır. Çünkü İslam tarihi ve kültürü açısından rivayetlerin senedi son derece kıymetlidir. Senedinin bilinmesiyle beraber rivayetin nasıl insanlardan geldiği ve rivayetin senedinde kopukluk olup olmadığı bilinir. Bununla beraber rivayetin güvenli olup olmadığı ortaya çıkar. Rivayetin senedinin olmamasından dolayı bu bilgiye sahip olunamaz. Senetsiz rivayetlerden tatmin olmayan kişi mecburen rivayetin senetleri barındıran başka eserlere

⁴⁶ Ebu'l Fadl Bekr Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekr Süyûti, *ed-Dürrü'l-mensûr*, çev. Zekeriya Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2023), 1/16.

başvurması lazım gelir. Bu da araştırmacıyı külfete sokar. *ed-Dürrül-mensûr* eseri de senetleri olmayan rivayetleri barındıran bir eser olmasından bu kıymetten geri kalmıştır.

4. *ed-Dürrül-mensûr* eserinde Peygamberden gelen rivayetlerden daha çok sahabe ve tâbiîn rivayetlerine yer verilmiştir. Tefsir eserlerinde her ne kadar sahabeden ve tâbiînden gelen rivayetler kaynak olarak kabul edilse de bunlar Peygamberden gelen rivayetler kadar bağlayıcı değildir. Bundan dolayı okuyucunun sahabelerden ve tâbiînden gelen rivayetlerin senediyle beraber metinlerini de incelemesi doğaldır.⁴⁷

2.1. *ed-Dürrül-Mensûr*'da İsrâiliyat

Süyûtî, *ed-Dürrül-mensûr* eserinin mukaddimesinde açıkladığı gibi bu eseri yazmasındaki amaç Peygamber efendimizden, sahabeden ve tâbiînden ulaşabildiği rivayetleri toplamaktır. Bundan dolayı rivayetlerin derecesinin sahih, zayıf veya uydurma olduğuna pek dikkat etmemiştir. Bu yöntemle beraber eserine birçok uydurma ve isrâili rivayet almış ve bu rivayetleri de değerlendirmemiştir.⁴⁸

ed-Dürrül-mensûr tefsir eserinin Türkçeye tercüme edilmesi ve bu eseri yazan Süyûtî'nin bir çok farklı alanda onlarca eser yazacak kadar otoriter bir alim konunun ehemmiyetini artırmaktadır. Çünkü araştırma yapmayan birçok insan, Süyûtî'den böyle rivayetlerin değerlendirilmemiş bir şekilde gelmesi, onların bu rivayetleri kabul etmelerine sebep olabilmektedir.

Süyûtî, *ed-Dürrül-mensûr* eserinde değerlendirme yapmadan aldığı isrâili rivayetleri şöyle sınıflandırabiliriz:

1. Süyûtî'nin eserine aldığı isrâili rivayetlerden bir kısmı peygamberlerin ismet sıfatına hâlel getirmektedir. Peygamberlerin temiz ahlaklarına leke sürmektedir. Peygamberlere güveni sarsmaktadır. Hz. Yûsuf ve Züleyha arasında geçtiği iddia edilen rivayet, Hz. Süleyman ve şeytan ile arasında geçen olaylar ile ilgili rivayet, Hz. Dâvûd ve Uriya'nın hanımı ile ilgili rivayet, Hz. Yûnus'un peygamberlik yükünü kaldırmadığına dair rivayet bunlardan birkaç tanesidir. Bu rivayetlerinin hiçbirini Süyûtî değerlendirmemiş, olduğu

⁴⁷ Üstad Ali Ekber Babaî, *Tefsir Ekolleri*, çev. Kenan Çamurcu (İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2014), 2/383-392.

⁴⁸ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/17-18.

gibi eserine almıştır. Bu rivayetlere bu şekilde ulaşan bir insan ya peygamberler hakkında caiz olmayan şeyleri kabul edecek ya da bu rivayetler yüzünden şüpheyne düşecek.

2. Süyûtî'nin eserine aldığı bazı isrâîli rivayetler Kur'an'ın korunmuşluğunu zedeleyen, Kur'an'ın eksik veya fazla olduğu iddiasında bulunan rivayetlerdir. Muavvizeteyn sürelerinin Kur'an'dan olmadığı ile ilgili rivayet ve Hz. Âişe'den gelen süt emme ile ilgili rivayetler bu kısımdandır. Bu rivayetlerin değerlendirilmemesi, bu rivayetleri hakkında değerlendirme imkânı olmayanlar için Kur'an'ın bize kadar eksiksiz ve tahrifsiz bir şekilde geldiği konusunda inancı zedelemesi sebep olabilmektedir.
3. Süyûtî'nin eserine aldığı isrâîli rivayetlerden bir kısmı Kur'an'da anlatılan meleklerin profiline aykırıdır. Hârût ve Mârût ile ilgili rivayetler ve meleklerin ilk başta Hz. Adem'e secde etmedikleri ile ilgili rivayetlerden bu kısımdandır. Bu rivayetler Kur'an'ın bize anlattığı melekler ile ilgili aykırı durumlar ortaya koymaktadır.
4. Süyûtî'nin eserine aldığı bazı isrâîli rivayetler akıl ve mantıkla çelişmektedir. Üc b. Unuk ve kavmi ile ilgili rivayet bu kabildendir. Eserdeki bazı isrâîli rivayetler sansasyonel etki yaratacak kadar büyük olduğu ifade edilmesine rağmen sadece belli bazı mezheplerin eserinde geçmektedir. Hz. Hüseyin için göğün ağlaması, kızarması ve bunun dört ay devam etmesi hakkındaki rivayet. Bu rivayet sadece Şîa mezhebine bağlı eserlerde ve her türlü rivayete yer veren eserlerde bulunmaktadır. Hâlbuki böyle bir olayın daha başka kaynaklarda, başka kişilerden bize ulaşması lazımdı.

Üstad Ali Ekber Babai, *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eserinde isrâîli rivayetlerin var olduğunu, Süyûtî'nin bunları değerlendirmesi gerektiğini ifade etmekle beraber bu eserde binlerce rivayetin olması içindeki isrâîli rivayetler için ihmalkar davranmayı gerektirmediğini dile getirmektedir.⁴⁹

⁴⁹ Babai, *Tefsir Ekolleri*, 2/388.

Muhammed Ebu Şehbe (ö. 1983), *ed-Dürrül-mensûr* eserindeki rivayetlerin azı hariç değerlendirme yapılmadan ele alındığını, bundan dolayı her rivayet çeşidinin bu eserde toplandığını, bu rivayet çeşitlerinden biri de isrâiliyat olduğunu söylemektedir⁵⁰

Zehebî (ö.748/1348) *ed-Dürrül-mensûr* eserinin rivayetlerle yetinip kendi görüşüne başvurmaması açısından farklı bir tefsir eseri olduğunu ancak her türlü rivayete yer vermesinden dolayı içinde isrâili rivayetlerin olduğunu, bunların ayıklanması gerektiğini ifade etmektedir.⁵¹

⁵⁰Muhammed Ebû Şehbe, *el-İsrâ'iliyyât ve'l-Mevzû'ât fî kütübi't-Tefsîr* (Kahire: Mektebetü's Sünne, 2017), 121.

⁵¹ Muhammed Hüseyin Zehebi, *et-Tefsîr ve'l Müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000), 1/181.

İKİNCİ BÖLÜM

ED-DÜRRÜ'L-MENSÛR ADLI TEFSİR ESERİNDE İSRÂİLİYAT

2. İsrâiliyat Nedir?

İsrâiliyat kelimesi “İsrâil” kelimesinin çoğulu olup sözlükte “Allah’ın nezaretinde, tedbirinde olan kişi” anlamında olup Arapçada ki “Abdullah” kelimesine yakın bir anlam taşır.⁵² İsrâil kelimesi Hz. Ya’kûb’un lakabıdır.⁵³ Nitekim Kur’an-ı Kerim’de “İsrâil” kelimesi şu ayette Hz. Ya’kûb için kullanılmıştır:

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ جَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَءِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلَوْهَا إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

*“Tevrat indirilmeden önce, İsrail’in (Yakup’un) kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrail oğullarına helâl idi. De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat’ı getirip okuyun.”*⁵⁴

Terim anlamı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bazı âlimler isrâiliyyatı dar anlamda kullanırken bazıları ise daha geniş anlamında kullanır. Bu tanımları üç kategoride ele almak mümkündür.

1. Bazı âlimler isrâiliyatı, isrâili kaynaklardan, İslam’a giren haber ve kıssalar olarak tanımlar.⁵⁵
2. Bazı âlimler ise isrâiliyatı sadece isrâili kaynaklardan gelen kıssa ve haberler has kılmayıp aynı şekilde Hristiyan kaynaklardan gelen haber ve kıssalara da isrâiliyat demişlerdir.⁵⁶
3. Bazı âlimler çerçeveyi daha geniş tutup İslam dışındaki tüm dinlerden, İslam’a dâhil edilmiş bilgiler bütününe isrâiliyat demişlerdir.⁵⁷

⁵² Allâme Hasan Mustafavî, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'ân* (Tahran: Merkezi neşri Âsari'l Âllameti'l Mustafavî, 1965), 93.

⁵³ Muhammed Hüseyin Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, çev. Enbiya Yıldırım (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 30.

⁵⁴ Âl-i İmrân 3/93.

⁵⁵ Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 29.

⁵⁶ Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 30.

⁵⁷ Seyit Ahmed Halil, *Neş'etü't-Tefsir fî'l-Kütübi'l-mukaddeseti ve'l-Kur'an* (İskenderiyye: el-Vekâletu's Şerkiyyeti li'Sekâfeti, 1954), 37.

İsrâiliyat kavramını en geniş çerçevede tanımlayanlardan birisi de Remzi Na'na'dır. Nitekim kendisi isrâiliyatı; ister isrâili bilgiler olsun ister olmasın, kimden rivayet edildiğine bakmaksızın, tefsir alanına dâhil edilmiş, yalan olan, iftara olan, hakikati olmayan bütün bilgiler, kıssalar olarak tanımlar.⁵⁸ Nitekim çalışmamızda isrâiliyat kavramı bu bakış açısıyla ele alınmıştır.

2.2. İsrâiliyatın Çeşitleri

2.2.1. Kur'an Mesajıyla Uyumlu Olan İsrâili Rivayetler

Kur'an mesajına uygun rivayetlerden maksat sahih senet ve sahih metinle bize ulaşan hadislerdir. Bunların İslam'a uygun olması demek, isrâili kaynaklarda yer alan bilgilerin bazılarını peygamber efendimizin ashabına anlatmasıdır.⁵⁹ Onun için bu bilgiler bizim için her ne kadar isrâili kaynaklarda da varsa, isrâili bilgi olmaktan çıkar. Bu konu hakkında şu örnekler verebiliriz.

Müslim'in sahihinde geçen Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen bir rivayete göre peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde arz, tandırda pişirilen bazlama ve pide gibi olur. Cebbâr olan Allah, onu herhangi birinizin yolculukta bazlamasını evirip çevirdiği gibi cennet ahalisi için konuk yiyeceği olmak üzere eliyle evirip çevirir" buyurdu.

Ebû Saîd el-Hudrî dedi ki: Bu sırada bir Yahudi geldi ve dedi: "Ya Eba'l-Kasım! Rahman olan Allah sana mübarek kılsın! Cennet ahalisin, kıyamet günü yol azığının ne olduğunu sana haber vereyim mi?" Dedi.

Allah resulü: "Evet" dedi.

Yahudi peygamberimizin dediği gibi: "Arz, bir tek bazlama olur." Dedi.

Bunun üzerine Allah resulü bizlere baktı, sonra dişleri görününceye kadar güldü.

Yahudi: "Sana cennet ahalisinin ekmeklerinin katıgını da haber vereyim mi?" dedi.

Allah resulü: "Evet" dedi.

Yahudi: "Onların katığı bâlâm ve nûn'dur." dedi.

⁵⁸ Remzi Na'nâa, *el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fî kütübi't-Tefsir* (Dimeşk: Dâru'l Kalem, 1970), 74.

⁵⁹ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyat* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 30.

Sahabeler: “Bunlar nedir?” dediler.

Yahudi: “Öküz ile balıktır. Bu iki hayvanın ciğerinin münferit bir parçasından 70.000 kişi yiyecektir.” dedi.⁶⁰

Bu hadisi şerifte açıkça görüldüğü gibi Yahudi birinden gelen bir bilgi, daha önce peygamber efendimiz ashabına anlatmıştı. Böyle rivayetler isrâili bilgiden ziyade hadis olarak değerlendirilir.

2.2.2. Kur'an Mesajına Aykırı Olan İsrâili Rivayetler

Bu kısma giren isrâili rivayetleri, İslam temel inanç, ibadet, ahkâmıyla zıt olan rivayetlerdir. Ne yazık ki temel tefsir kaynaklarımızda bu rivayetler yer almaktadır. Bazı âlimler bu rivayetleri tefsir kitaplarına alıp tenkit ederken, bazıları ise herhangi bir yorum yapmamıştır.⁶¹ Zaten tez konumuz Süyûtî'nin *ed-Dürrü 'l-mensûr* tefsirinde geçen isrâili rivayetler olduğu için bu kısmın örneklerini son bölümde yer vereceğiz.

2.2.3. Kur'an Mesajına Uygun Olup Olmadığı Hakkında Delil Bulunmayan İsrâili Rivayetler

Bu kısma giren isrâili rivayetler İslam temel ilkelerine ters olmayıp, İslam'ın kabul ettiğine dair de bir delil yoktur. Tefsir kitaplarımız böyle rivayetlere çokça yer verir. Hâlbuki İslam'ın böyle rivayetlere ihtiyacı yoktur. Çünkü bu rivayetlerde yer alan bilgiler genellikle detay bilgilerdir.⁶² Eğer bunların anlatılması Müslümanlar için faydalı olsaydı muhakkak peygamber efendimiz bunu ihmal etmezlerdi. Bu kısım ile ilgili şu rivayet örnek verebiliriz.

Hz. Musa ayette belirtildiği üzere kavmine dedi ki: “Allah size bir inek kesmenizi emrediyor⁶³.”

Bu ayetin tefsirinde şöyle bir rivayet anlatılmaktadır: İsrâiloğullarında bir adam vardı. Çok malı ve bir kızı vardı. Bir de fakir bir yeğeni vardı. Yeğeni kızını istedi fakat ona vermedi. Genç yeğeni bunun üzerine öfkelenip “vallahı amcamı öldüreceğim, malını alacağım, kızıyla evleneceğim” diye yemin etti. İsrâiloğullarının bir kabilesine bazı tüccarların geldiği bir sırada, delikanlı amcasının yanına vardı. “Amca, benimle beraber

⁶⁰ Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, thk. Muḥammed Zuheyr en-Nâsır (Cidde; Beyrut: Dâru'l-Minhâc; Dâru Tāvķi'n-Necât, 1433), 8/128.

⁶¹ Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyat*, 35.

⁶² Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyat*, 38.

⁶³ el-Bakara 2/67.

gel de şunların mallarından biraz alalım da belki kar ederiz. Seni benimle görürlerse bana mal satarlar.” dedi. Bunun üzerine amca, gece delikanlı ile beraber yola çıktı. O mahalleye gelince delikanlı, amcasını öldürdü, ardından evine döndü. Sabah olunca gelip amcasını arar gibi yaptı. Sanki nerede olduğunu bilmiyormuş gibi, aradı, bulamadı. Daha sonra amcasını öldürdüğü mahalle doğru gitti. Baktı ki millet amcasının cesedinin başına toplanmışlar. Hemen onları suçlamaya, amcasının diyetini isteyip ağlayıp feryat etmeye başladı. Genç o insanları Hz. Musa’ya şikâyet etti. Hz Musa da onların diyet vermelerine hükmetti. Bunun üzerine o insanlar Hz. Musa’ya, Allah’tan katilin ortaya çıkarması için dua etmesini istediler. Diyetin kendilerine hiçbir şey olduğunu, rahatsız oldukları şeyin, insanlar içinde katil olarak bilinmeleri olduğunu dile getirdiler. İşte ayette kast edilen bu olaydır.⁶⁴

2.3. İsrâiliyatı Nakletmenin Hükümü

İsrâili rivayetlerin nakli hakkında peygamber efendimizden farklı rivayetler gelmiştir. Bu rivayetler neticesinde bazı âlimler rivayet etmeyi yasaklarken, bazıları da caiz görmektedir. Bu konu hakkında birçok rivayet bulunmakla beraber biz her iki grup içinde iki örnek vermekle yetineceğiz.

2.3.1. İsrâiliyatın Naklini Caiz Görmeyenler

Kur'an-ı Kerîm’in birçok ayetinde Yahudi ve Hristiyanların kitaplarını tahrif ettikleri ifade ediliyor. Örnek olarak şu ayetleri verebiliriz:

*“Şimdi, bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa içlerinden birtakımı, Allah’ın kelmâsını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi.”*⁶⁵

“Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla “İnandık” diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler[150], sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: “Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının.” Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah’a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar,

⁶⁴ Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1420/1999), 1/294.

⁶⁵ el-Bakara 2/75.

*Allah'ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir.[151] Onlara dünyada bir rüsvaylık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır.*⁶⁶”

Bu ayetlerin yanında isrâîli rivayetleri yasaklayan şu hadisler de vardır:

Sahabeden Câbir (r.a) naklediyor: Ömer b. Hattâb (r.a) elinde Tevrat'tan bir parça ile Resûlullah (sas)'e geldi. Dedi ki: “Ya Resûlullah! Bu Tevrat'tan bir paçadır.” Resûlullah (sas) ona bir cevap vermedi. O da elindekinden okumaya başladı. O okurken Resûlullah (sas)'ın yüzü değişiyordu.

Allah ona rahmet etsin Ebu Bekir dedi ki: “Resûlullah (sas)'in yüzünü görmüyor musun, başı belalı adam?”

Ömer, Resûlullah (sas)'e baktı ve dedi ki: “Allah'ın gazabından ve Resûl'ün gazabından Allah'a sığınırım. Allah'tan Rab olarak, İslam'dan din olarak ve Muhammed'den Peygamber olarak razı olduk.”

Bunun üzerine Resûlullah (sas) buyurdu ki: “Muhammed'e hayat veren Allah'a yemin ederim ki, size Musa görünecek olsa ve beni bırakıp ona uyacak olsanız, hak yoldan sapmış olursunuz. O yaşıyor olsa ve peygamberliğini bilse bana uyardı.”⁶⁷

يا معشر المسلمين، كيف تسألون أهل الكتاب، وكتابكم الذي أنزل على نبيكم صلى الله عليه وسلم أحدث الأخبار بالله، تقرؤونه لم يُسَبِّ، وقد حدثكم الله أن أهل الكتاب بدلوا ما كتب الله وغيروا بأيديهم الكتاب، فقالوا: هو من عند الله ليشتروا به ثمنًا قليلًا، أفلا ينهاكم ما جاءكم من العلم عن مساءلتهم؟ ولا والله ما رأينا منهم رجلًا قط يسألكم عن الذي أنزل عليكم

Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: *"Ey Müslüman topluluğu! Sizler Ehl-i Kitaba nasıl soru soruyorsunuz? Hâlbuki Peygamber 'in üzerine indirilmiş olan Kitabımız, Allah katından indirilen haberlerin en yenisidir. Sizler O'nu hiç karıştırılmamış olarak okumaktasınız. Ve Allah (kendi Kitabı içinde) sizlere, Ehl-i Kitabın, Allah'ın yazdığı şeyleri tebdil ettiklerini ve kendi elleriyle Allah'ın Kitabını değiştirip başkalaştırdıklarını ve karşılığında az bir paraya satın almaları için "Bu Allah katındandır" dediklerini kesinlikle söylemiştir.. Size gelmiş olan ilim, onlara herhangi bir şey sormaktan sizleri*

⁶⁶ el-Mâide 5/41.

⁶⁷ Askâlânî Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askâlânî, *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Şaḥîḥi'l-Buḥârî* (Beyrut: Dâru'l Ma'rîfet, 1389), 13/525.

alıkoymuyor mu? Allah'a yemin ederim ki biz, onlardan hiçbir kimseyi asla sizin üzerinize indirilmiş olan Kitaptan sorar görmemiştir. "68

Yukarıda zikrettiğimiz ayetler ve hadisler ışığında Reşid Rıza gibi yazarlar isrâili rivayetlerin naklini caiz görmemektedirler.⁶⁹

2.3.2. İsrâiliyatın Naklini Caiz Görenler

Bu konu hakkında rivayet edilen tek bir hadis vardır. O da şudur:

H. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: "Benden bir ayet de olsa tebliğ ediniz. İsrâiloğullarından da haber vermenizde/rivayet etmenizde bir sakınca yoktur. Ayrıca kim bile bile bana yalan isnat ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."⁷⁰

İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimler bu rivayetler ışığında isrâili rivayetlerin naklinin caiz olduğunu söylemektedirler.⁷¹ Müslümanların Ehli kitaba soru sormaları ile ilgili ayetlerde bu görüşü desteklemektedir.⁷² Bu ayetlerden birkaçı şunlardır:

*"Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce Kitabı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma!"*⁷³

*"Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in (Yakup'un) kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrâiloğullarına helâl idi. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun."*⁷⁴

Zehebî bu kısım ile ilgili rivayetleri üç kısma ayırmaktadır:

1. İslam'ın temel kaidelerine uygunsu rivayeti caizdir.
2. İslam'ın temel kaidelerine aykırı ise rivayeti haramdır.
3. Rivayetin sıhhati veya zayıflığı hakkında bir delil olmamakla beraber rivayet İslam temel esaslarına aykırı değilse rivayeti caizdir.⁷⁵

⁶⁸ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Buḥârî el-Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, thk. Muḥṣafa Dîb el-Buḡâ (Dimaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), 2/953.

⁶⁹ Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr* (Mısır: el-Hey'etu'l-Mısrîyyeti'l-'Amme li'l-Kuttâb, 1990), 9/40.

⁷⁰ Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, 3/1275.

⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 6/498.

⁷² Zehebî, *Tefsîr ve Hadiste İsrailiyyat*, 70-71.

⁷³ Yûnus 10/94.

⁷⁴ Âl-i İmrân 3/93.

⁷⁵ Zehebî, *Tefsîr ve Hadiste İsrailiyyat*, 82.

2.4. Kur'an'ı Anlama Faaliyetlerine İsrâiliyatın Girişi ve Sebepleri

İslamiyet'ten önce Arap kültürü ve ehl-i kitap kültürü birbirine karışmıştı. İslamiyetten önce farklı yerlerden Arabistan'a göç etmiş birçok ehl-i kitap kabilesi mevcuttu. Bu kabileler her yere eşit bir şekilde yayılmamışlardı. Mekke'de neredeyse Yahudi yoktu. Ama senenin belli zamanlarında kurulan panayırlara gelirlerdi. Bu panayırlarda hem ticaret yaparlardı hem de kâhinlik yaparlardı. Bu kâhinliklerinden dolayı Araplar kendilerine gelirler ve Yahudiler de onlardan para alırlardı. Yahudiler, Arapları cahil görürlerdi. Bu yüzden onlar üzerinde bir nüfuz elde etmişlerdi.⁷⁶

Ehl-i kitap Arabistan'a göç etmekle beraber kültürlerini, örflerini ve kitaplarını terk etmemişlerdi. Arabistan'da Daru'l-medâris (medrese) adındaki mekânlarında derslerine devam ediyorlardı. Aynı şekilde Araplar ticaret için başka yerlere gittikleri zaman ehl-i kitapla karşılaşıyorlardı. Onlarla sohbet ediyorlardı. Ancak Arapların ehl-i kitaptan faydalanmaları İslam'dan önce daha azdı. Çünkü Araplar bedevi ve ummi bir toplumdur. Bundan dolayı kendi yaşam tarzlarının vazgeçmeleri kolay değildi.

İslam geldikten sonra Peygamberimiz Medine'de yaşayan Yahudi'lerle sözleşme imzalamış, onlarla komşuluk çerçevesinde devam etmiştir. Çarşıda, pazarda ve başka zaman ve mekânda Müslümanlar ve Yahudiler içiçe oldukları için birçok münasebetleri olmuştur. İşte bu durumlardan dolayı İslam kültürü ve ehl-i kitap kültürü birbirine karışmıştır.⁷⁷

2.5. İsrâiliyatın Tefsire Girişi

Bu konuyu iki kısımda ele almak mümkündür.

2.5.1. Rivayet Dönemi

Resûlullah hayatta iken sahabeler dini soruları kendilerine sorar, Peygamberimiz de cevapları. Bu dönemde sahabeler için dini kaynak Kur'an ve hadisti. Bundan dolayı bu dönemde isrâiliyat etkili olmamıştır. Sahabeler ehl-i kitaba yine de soru sorarlardı.

⁷⁶Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 460.

⁷⁷ Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 32-35.

Ama bu sorular inanç ile ilgili sorular ve gereksiz, basit sorular değildi. Aldıkları cevaplara kesin bir şekilde inanmazlardı.⁷⁸

Tâbiîn döneminde uydurma rivayetlerin arttığı bir dönem oldu. Bunu aşmak için tâbiîn neslinin önde gelen âlimleri isnat sistemine başvurmuşlardır. Bu sistemle rivayetlerin güvenilirliği hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. İsrâiliyat bu sistemle beraber yeterince etkili olamamıştır.

Tâbiîn döneminde sonra gelen tebeu't-tâbiîn döneminde ne yazık ki isnat sistemi konusunda gevşeklik gösterilmiştir. Bu da isrâiliyatın etkili olmasına sebep olmuştur. Çünkü senet sisteminde yapılan gevşeklik yüzünden rivayetler birbirine karışmıştır.⁷⁹

2.5.2. Tedvin Dönemi

Tefsirlerin yazılmasıyla beraber başlayan tedvin dönemi aynı rivayet döneminde olduğu gibi olmuştur. İlk dönemlerde yazılan tefsir eserlerinde isnat sistemine dikkat edilmiştir. Daha sonra gelen dönemlerde isnat sisteminde ihmalkârlıklar yapılmıştır. Bununla beraber Mukâtil b. Süleyman'ın tefsiri gibi bazı tefsirlere isrâiliyatın girmesi kolaylaşmış ve artmıştır.⁸⁰

2.6. İsrâiliyatın Yayılma Sebepleri

Tefsir eserlerine ne yazık ki büyük bir miktarda isrâili rivayet dâhil olmuştur. Bazı yazarlar eserlerine bu rivayetleri değerlendirmek için almıştır. Bazıları da herhangi bir değerlendirme yapmadan almıştır. İsrâiliyatın bu kadar büyük bir hacme ulaşmasının elbette birkaç sebebi vardır. Birkaç maddede bu sebepleri zikretmek mümkündür.

2.6.1. Merak

Kur'an geçmiş ümmetlerden, geçmiş peygamberlerden, geçmiş bazı zamanlarda meydana gelmiş bazı olayları zikreder. Fakat Kur'an bunlardan tafsilatlı bir şekilde bahsetmemektedir. Asıl vermek istediği mesajı vermekle yetinir. Mesajın kendisine yönelir, detaylara çok girmez. İnsan tabiatı itibarıyla meraklı bir varlık olduğundan dolayı Allah'ın Kur'an'da temas etmediği detayların peşine düşmüştür. Bu konuda da ilk başvurdıkları kaynak ehl-i kitap olmuştur.⁸¹ Ehl-i kitap içinde de özellikle müslüman

⁷⁸ Muhammed Hüseyin Zehebi, *et-Tefsir ve'l Müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000), 1/124.

⁷⁹ Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 36-37.

⁸⁰ Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 38-39.

⁸¹ Abdullah Hıdır Hamd, *el-Kifâye fi't-Tefsîr bil'l-Mensûr ve'd-Dirâye* (Lübnan: Daru'l-Kalem, 2017), 1/197.

olanlara sorarlardı. Sahabeler de bazı detaylar için ehl-i kitaba soru sorarlardı ama boş ve önemsiz şeyler sormazlardı. Sahabe, aldıkları cevapları hemen kabul etmezlerdi. İslam mesajına uygun ise kabul ederlerdi. İslam mesajına uygun değilse reddederlerdi.

İbn Haldûn (ö. 808/1406) meşhur mukaddime eserinde bu konu hakkında önemli bir açıklama yapmaktadır. İbn Haldûn tefsir eserlerinde birçok isrâî ve uydurma rivayetin olmasının nedeni şöyle açıklamaktadır: “ Bunun sebebi de şudur: Araplar kitaptan ve ilimden anlamazlardı. Bedevilik ve ümmilik onların galip hali idi. Mükavvenatın sebepleri, hilkatın başlangıcı ve varlığın esrarı gibi beşeri nefislerin öğrenmeye merak sardıkları hususlardan bir şey öğrenme hevesine düştükleri vakit, bunları sadece kendilerinden önceki Ehl-i kitaba sorar ve bu konularda onlardan faydalanırlardı. Ehl-i kitap ise ellerinde Tevrat bulunan Yahudiler ve onların dinine tabi olan Hristiyanlardı. Fakat o zaman Araplar arasında yaşayan Yahudiler de onlar gibi bedeviydiler. Bu hususlarda Ehl-i kitabın avamın bildiklerinden başka bir şey bilmezlerdi. Bunların çoğunluğu Yahudi dinine sonradan giren Himyer’ dendiler. Bunlar Müslüman olduktan sonra ihtiyat gösterilmesi gereken dini konular dışında, eskiden ne haldeyseler aynı halde kaldılar. Bu hususlar, âlemin ve yaratılışın başlangıcına dair haberler, ileride olacak harp ve cenklerle ilgili ve benzer haberlerdi. İşte bu yüzden sözü edilen mevzu ve maksatlarda onlardaki menkulat ve Yahudi asıllı olan zevattan gelen ve isrâîliyat denilen rivayetler tefsir kitaplarına doldu. Lakin bu nakiller ancak onlara dayanan ve daha yukarı gitmeyen mevkuf haberler olarak naklediliyor. Ayrıca mucibince amel edilmesi sebebiyle sıhhat ve mevsukiyeti araştırılan dini hükümler cinsinden olmadığı için müfessirler bu hususa göz yumuyor ve tefsir kitaplarını bu çeşit nakiller ile dolduruyorlardı.⁸²

2.6.2. İslam Düşmanları

İslam sahasının genişlemesiyle beraber mağlup olan kavimlerden birçok kişi İslam’a girdiler. Bunların arasında İslam’a inanıp girenler olduğu gibi İslam’a kin güdüp dışarıya müslümanlığını gösteren münafıklar da vardı. Bunlar arasında insanları şüpheye düşürmek ve bozgunculuk çıkarmak için her fırsatı kollayan zındıklar da vardı. Bunların içinde Yahudiliğe sınımsıkı sarılan olduğu gibi Hristiyanlığı bırakmayan da vardı. Bu kimseler Hz. Osman’ın yumuşak huyluluğundan ve hoşgörüsünden yararlanıp fitne tohumlarını serpmek için fırsat yakaladılar. Bunlarda biri olan Yahudi İbn Sebe her yeri

⁸²Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn Hadramî, *Mukaddime İbn-i Haldûn*, çev. Halil Kendir (Ankara: Yeni Şafak, 2004), 2/787-788.

dolaşıp insanları etrafında toplardı. Şîa perdesi altında Hz. Ali ve ailesinin sevgisini kullanarak fitne çıkarmaya başladı. Hz. Ali'nin Peygamberin varisi olduğunu dillendiriyordu. Hatta Hz. Ali'nin, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'den hilafete daha layık olduğunu söylüyordu. Bu düşüncelerini insanlara ulaştırmak için hadis bile uydururdu. Bu faaliyetlerinden dolayı Hz. Osman onu kovmuştu. Ne yazık ki bu harekete inanıp destek olan kimseler olmuştur.⁸³

Bu ve benzeri olaylarda olduğu gibi İslam'a karşı kılıçla mücadele edemeyen ve İslam'ın yayılmasını durduramayanlar İslam ümmeti içinde kargaşa çıkarmaya çalışmışlardır. Bu kargaşalarla beraber Müslümanları zayıflatmak istemişlerdir. Bu mücadelelerinde her türlü uydurma ve isrâili rivayeti kullanmışlardır. İslam âlimleri bu uydurma ve isrâili olan rivayet tespit edip gerekli cevabı vermişlerdir. Ama bazı yazarlar bu rivayetlere eserlerinde yer verip herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Bu da bu rivayetlerin daha başka eserlere girmesine ve yayılmasına sebep olmuştur.

2.6.3. Kıssacılar

Kıssa, iletişimde vazgeçilmez bir araçtır. Nitekim Allah Teâla Kur'an'da insanların daha iyi öğüt almaları için birçok kıssaya yer vermiştir. Allah Teâla bu kıssalarda asıl vermek istediği mesaj üzerinde durmuş ve fazla detaya girmemiştir. Çünkü verilmek mesaj ortaya çıkmış olduğu için diğer detaylara gerek kalmamıştır. Bunun için Allah Teâla kıssalarda zaman, mekân ve şahıslar üzerinde durmaz. İnsanlar zaman içerisinde Allah'ın bu maksadından uzaklaşıp Allah'ın Kur'an'da yer vermediği detaylara yöneldiler. Bu da kıssacılar için bir fırsat doğurdu. Kıssacılar geçmişten itibaren avam halkı kendilerine yöneltmek ve paralarına sahip olmak için çalışıyorlardı. Bunun için münker, uydurma, garip hikâyeler ve rivayetler anlatmışlardır. Avamdan olan kimselerde anlatılan rivayet ne kadar acayip, akıl sınırlarını aşan, kalpleri yumuşatan, gözleri yaşartan olaylar olursa kıssacıların yanında kalmak isterler.⁸⁴

İşte kıssacıların bu faaliyetlerinden dolayı isrâili rivayet yayılmıştır. Hususen avam tabaka için araştırma imkânı olmadığı için hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu bilmeden hepsine inanırlardı.

⁸³ Muhammed Ebû Şehbe, *el-İsrâ'iliyyât ve'l-Mevzû'ât fî kütübi't-Tefsîr* (Kahire: Mektebetü's Sünne, 2017), 20-21.

⁸⁴ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneveri İbn Kuteybe, *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadis* (el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1419), 404.

2.6.4. Rivayetlerin Senedinde Oynama

İslam tarihinde yapılan en büyük ve en önemli çalışmalardan birisi de senet sistemidir. Senet sistemi sayesinde rivayetin kimden geldiği bilinmektedir. Senetteki şahısların bilinmesiyle beraber rivayetin güvenilirliği hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Zaman içerisinde doğru olmayan rivayetleri insanlara inandırmak için sahte senet uydurma faaliyetleri meydana çıkmıştır. Bu yolla uydurma ve isrâili olan rivayetlerin Peygamberimizden, sahabeden ve tâbiinden geldiği izlenimi verilmiştir. Âlimler sahte senetle yapılan rivayetleri de farklı yollarla tespit edip ortaya çıkarmışlardır. Ama ne yazık ki bazı yazarlar bu rivayetleri sahte senetleriyle beraber eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Bu harekette isrâiliyatın yayılmasına ve insanların yanlış bilgiye sahip olmasına neden oldu.⁸⁵

Bu konu hakkındaki en bariz örneklerden biri de Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) hikâyesidir. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn Rusâfe mescidinde namaz kılarken yanlarında bir kıssacı ayağa kalktı ve şöyle bir senetle beraber bir hadis nakletti: Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn bize bildirdi. O ikisine de Abdurrezzâk b. Ma'mer bildirdi. O da Katâte'den, o da Enes'ten, Enes de Peygamber efendimizden rivayet ettiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: Kim lâ ilâhe illâ'illâh derse Allah, bu cümle için gagası altından, tüyleri mercandan bir kuş yaratır.

Kıssa kırk sayfa tutacak kadar devam etti. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn'e bakmaya başladı. Yahyâ b. Maîn de Ahmed b. Hanbel'e bakmaya başladı. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel'e "sen mi bunu rivayet ettin" diye sorunca, Ahmed b. Hanbel de bunu rivayet etmediğini, bu rivayeti şimdi işittiğini söyledi. Kıssacı, kıssayı bitirip bahşişleri toplayıp gelecek bahşişleri beklemek için oturunca Yahyâ b. Maîn adamın elini tutup "gel bakalım" dedi. Adam da başka bahşiş toplayacak ümidiyle gider. Yahyâ b. Maîn: "Sana bunu kim rivayet etti," dedi. Adam "Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel," dedi. Yahyâ b. Maîn: "Ben Yahyâ b. Maîn. Bu da Ahmed b. Hanbel. Biz Resûlullah hadislerinde kesinlikle böyle bir hadis işitmedik. Eğer illa yalan söyleyecekse bizim adımızı kullanma," dedi. Kıssacı bunun üzerine "sen Yahyâ b. Maîn misin?" diye sorunca Yahyâ b. Maîn de "evet" dedi. Kıssacı: "Çoktandır Yahyâ b. Maîn'in ahmak birisi

⁸⁵Menahicu Câmi'etü'l-medinet'l-Âlemiyye, *ed-Dehil fi't-Tefsîr* (Medine: Câmi'etü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, ts.), 36.

olduğunu duyardım ama şimdi anladım,” der. Yahyâ b. Maîn, bunu nasıl anladığını sorar. Kıssacı: “ Dünyada sizden başka Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn yok mudur? Ben on yedi farklı Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn kişisinden rivayet yazdım.” der. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel eliyle yüzünü kapatır ve “bırak gitsin” der. Kıssacı da alaycı bir şekilde kalkıp gider.⁸⁶

2.6.5. Müslüman Olan Yahudiler Din Âlimleri

Peygamber Efendimiz ve sahabeler zamanında birçok Yahudi Müslüman olmuştu. Abdullah b. Selâm (ö.43/663-64), Temim ed-Dârî (ö. 40/661), Ka'b el-Ahbâr (ö. 32/652-53), Vehb b. Münebbih (ö.114/732) bunlardan bazılarıdır. Bu kişiler eski kitaplarda mevcut olan birçok bilgiye sahiptiler. Müslümanlar merak ettikleri bir konu hakkında ilk önce bunlara sorarlardı. Çünkü bunların Müslüman olması güven veriyordu. Bu kişiler de sorulan sorulara karşılık bildikleriyle cevap veriyorlardı. Bu da isrâiliyatın yayılmasında etkili olmuştur. Çünkü bu konular hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmayan Araplar, bu cevapları kabul edip birbirlerine anlatmaya başladılar. Yeni şeyler olması hasebiyle hoşlarına da gidiyordu.⁸⁷

2.6.6. İslam'ın Yayılması

İslam dini her yere yayılmasıyla beraber farklı din ve mezhebe bağlı birçok insan İslam'ı benimsemiş ve Müslüman olmuştur. Bu kişiler Müslüman olduktan sonra eski dinlerinde yaşadıkları bazı adet ve örfleri hemen terk edemediler. Müslüman olduktan sonra bu adetlerinden bazılarını devam ettirdiler. Bundan dolayı başka dinlere ait bazı adetleri Müslümanlar görüyorlardı. Zaman içinde İslam kültürüne başka dinlerden bazı adetlerin girmesine sebep oldu. Bu da isrâiliyatın yayılmasına sebep olan etkenlerden biridir.⁸⁸

⁸⁶Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tahzîru 'l-Havâş min Ekâzîbi 'l-Kişâş*, thk. Muhammed eş-Şabbâğ (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1394/1974), 143

⁸⁷ Menahicu Câmi'etü'l-medinet'l-Âlemiyye, *ed-Dehîl fi 't-Tefsîr*, 37

⁸⁸ Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyat*, 77.

3. İsrâiliyat Bağlamında ed-Dürrü'l-Mensûr Adlı Eseri

3.1. Hz. Muhammed'in Zeynep bint Cahş ile Evliliği

Zeynep bint Cahş (ö. 20/641), Peygamber Efendimizin öz halasının kızıdır.⁸⁹ Peygamber Efendimiz, halasının kızı olan Zeynep'i daha önce evlatlık aldığı Zeyd b. Hârise (ö. 8/629) ile evlendirmek istedi. Ama Zeynep ilk başta kabul etmeye yanaşmadı. Resûlullah'ın araya girmesinden dolayı kabul etti.⁹⁰ Zeyd ve Zeynep bir sene evli kaldılar.⁹¹ İkisi arasında uyumsuzluk sürekli devam etti. En sonunda Zeyd, Peygamber Efendimizin huzuruna çıktı ve Zeynep'le boşanmak istediğini, Zeynep'in kendisine ağır sözler sarf ettiğini dile getirdi.⁹² Peygamber Efendimiz ise ayette de ifade edildiği gibi boşanmama konusunda kendisine nasihatte bulundu. Bu nasihatlere rağmen aralarındaki uyumsuzluk devam edince, Zeyd, Zeynep'i boşadı.⁹³ Zeyd, Zeynep'i boşayınca Peygamber Efendimiz kendisiyle evlendi ki bu evlilik Allah'ın emriyle oldu. Ama ne yazık ki bu olay hakkında tefsir kitaplarında geçen rivayetler Peygamber Efendimizin mübarek şanına yakışmayan ve yalan, iftira, asılsız olduğu bilinmektedir.

Bu rivayetlerden bir tanesi de şudur: Hz. Peygamber bir gün Zeyd'i aramak için Zeyd'in evine geldi. O zaman Zeyd için, Muhammed'in oğlu Zeyd deniliyordu. Resûlullah, Zeyd'in evine geldi fakat Zeyd evde değildi. Zeynep kapıya çıktı, Zeyd'in evde olmadığını söyleyip içeriye davet etti. Fakat Resûlullah içeriye girmeyi reddetti. Zeynep, Peygamberin hoşuna gitmiş, bunun için Peygamberimiz evden çıkarken neredeyse anlaşılmayacak bir ses tonuyla “sübhaneAllah, kalpleri çeviren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir” cümlesini kurdu.

Zeyd daha sonra eve gelince, Zeynep ona Resûlullah'ın geldiğini söyledi. Zeyd, “onu içeriye davet etmedin mi?” diye sordu.

Zeynep: “Davet ettim ama gelmedi,” dedi.

Zeyd: “Bir şey dedi mi peki?” diye sordu.

⁸⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2019), 1/98.

⁹⁰ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 8/524.

⁹¹ İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 1420/1999, 6/424.

⁹² Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Aḥmed el-Ḥazrecî el-Kurtûbî, *el-Câmi' li-Âḥkâmi'l-Kur'an*, thk. Aḥmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1384/1964), 14/189.

⁹³ Maḥmûd b. 'Abdullâh el-Huseynî el-Âlûsî, *Rûḥu'l-Me'ânî fî Tefsîr el-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Meşânî*, thk. 'Alî 'Abdubârî 'Atiyye (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 11/204.

Zeynep: “Subhanallah, kalpleri çeviren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.” dedi.

Zeyd hemen Resûlullah’ın yanına gidip “Ya Resûlullah duyduğuma göre evime gelmişsin keşke otursaydın, sanki Zeynep hoşuna gitmiş istersen onu hemen boşayayım” dedi. Bunun üzerine Rasûlallah: “Hayır eşini bırakma,” dedi.⁹⁴

Tefsir eserlerinde, bir Peygamberin şanına yakışmayan, Peygambere güveni zedeleyen böyle rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerin hepsi tespit edilmiş olup gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Nitekim bu rivayeti değerlendirenlerden biri de Nureddin Sâbûnî’dir.

Nureddin Sâbûnî (ö.580/1184), Resûlullah’ın, Zeynep’in kocasından boşanmasını istemesinin ve onunla evlenmek istemesiyle beraber, kocası Zeyd’e eşini tutmasını tavsiye etmesi münafikların hareketlerindendir. Allah’ın peygamberi böyle bir fiil ve istekten münezzehtir.⁹⁵

Dr. Muhammed Ebu Şehbe(1983), bu rivayetin herhangi bir sahih senedinin olmadığını, akıl yönünden de bunun kabul edilmeyeceğini, bu rivayetin büyük bir gaflet olduğunu, bunun ancak din düşmanlarının uydurduklarını ifade eder.⁹⁶

İbn Kesîr(ö. 774/1373), bu ayetin tefsirinden sonra bahsettiğimiz rivayeti kastederek, Taberî (ö. 310/923) ve İbn Ebî Leyla’dan (ö. 83/702) bazı rivayetlerin olduğunu ama sahih olamadıkları için dile getirmediğini söyler.⁹⁷

İbn Hacer de ibn Kesîr gibi bu rivayetlerinin sahih olmamasından dolayı bu rivayetlere yer vermediğini söyler.⁹⁸

Kurtubî (ö. 671/1273), bu rivayetin ancak Peygamberimizin ismet sıfatını bilmeyen cahillerden veya Peygamberimizin kıymetini, büyüklüğünü hafife alanlardan meydana geldiğini söylemektedir.⁹⁹

⁹⁴ Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, 6/612.

⁹⁵ Nureddin Sâbûnî, *el-Müntekâ min İsmeti’l-Enbiya*, thk. Mehmet Bulut (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2007), 256.

⁹⁶ Muhammed Ebû Şehbe, *el-İsrâ’iliyyât ve’l-Mevzû’ât fî kütübi’t-Tefsîr* (Kahire: Mektebetü’s Sünne, 2017), 314.

⁹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, 6/424.

⁹⁸ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu’l-bârî bi-şerhi Şahihi’l-Buhârî*, 8/524.

⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Âhkâmi’l-Kur’ân*, 14/91.

Bu rivayet hakkında haklı olarak en sert eleştiri yapanlardan biri de Şibli (ö. 1914), İslam düşmanlarının bu rivayeti kullanarak Peygamber Efendimize ve İslam dinine hakaret ettiklerini ve dine leke sürmek istediklerini, ne yazık ki bu lekeleme faaliyetini yaparlarken siyah boyayı bizden aldıklarını, siyah boyanın da birçok tefsir kitabında geçen bu asılsız rivayetin olduğunu söyler.¹⁰⁰

Altay Cem Meriç, İslam’a yönelik itirazlar için ele aldığı eserinde bu olay üzerinden İslam’a saldırıların yapıldığını ama bu rivayetin uydurma olduğunu söylemektedir. Uydurma olduğunu şu maddelerle ortaya koymaktadır:

1. Peygamberin, Zeynep’i evine gittiğinde görmesinden dolayı beğenmesi ve bundan dolayı kalbinin kendisine meyletmesi doğru değildir. Çünkü Zeynep, Hz. Peygamberin kuzenidir. Daha önce binlerce kez görmüştü zaten.
2. Peygamber, Zeyd’e hanımını boşa dememiştir. Bilakis hanımından boşanma demiştir.
3. Peygamber isteseydi, Zeyd’den önce Zeynep ile evlenebilirdi.
4. Zeyd’in, Zeynep’i boşamasından sonra Peygamberimizin Zeynep ile evlenmesinden dolayı ne Zeyd’den ne de Üsâme’den Peygambere karşı bir gerginlik veya kırgınlık olmamıştır. Bu da bu rivayetin uydurma olduğuna delildir.¹⁰¹

Bütün bu değerlendirmelere rağmen Süyûtî, bu rivayeti *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eserine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Peygamberin şanına zarar veren, Peygamberi olduğundan farklı gösteren böyle uydurma bir rivayeti eserine alıp herhangi bir değerlendirme yapmaması Süyûtî’nin büyük bir ihmalkârlığıdır.

Değerlendirme

Süyûtî’nin *ed-Dürrü’l-mensûr* adlı kitabında yer verdiği ve herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu rivayeti ve daha sonra âlimlerin bu rivayet hakkında yaptıkları eleştiriler hakkında şunları söyleyebiliriz: Bunlar neticesinde bu rivayetin doğru olmadığını, bu rivayetin Peygamber Efendimizin hürmetine saygısızlık olduğunu, bu rivayeti kabul etmekle İslam düşmanlarına bir fırsat verildiğini söyleyebiliriz. Hz.

¹⁰⁰ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev. Yusuf Karaca (İstanbul: İz yayıncılık, 2019), 280.

¹⁰¹ Altay Cem Meriç, *Muhtelif-1* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2023), 80-81.

Peygamberin, Zeynep’le ile evlenmesi, Allah’ın emriyle ve evlatlık müessesinde var olan ve İslam’ın ilga ettiği bazı hikmeti insanlara öğretmek içindir. Cahiliye döneminde, evlatlık edinilen çocuk öz çocuk gibi olup, o evlatlık çocuğun hanımıyla evlenmek yasaktı. İşte İslam, bu evlilik ile böyle bir hükmün İslam’da olmadığını, bizzat elçisinin tatbikatıyla insanlara öğretmiştir. Bu hikmetle yapılan bir evlilik, yalan ve uydurma rivayetlerle başka yöne çekilmektedir. Bu rivayetlerin amacı Peygamberi ve İslam’ı itibarsızlaştırmaktır. Buna karşı sert bir şekilde bu rivayetlerle mücadele etmek gerekirken bazı müfessirler bu rivayetleri eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Bu tavır da bu rivayetin sanki kabul edildiği zannını oluşturmaktadır. Onun için biz âlimlerin görüşleri doğrultusunda bu rivayetin uydurma, iftira ve isrâili bir rivayet olduğu kanaatindeyiz.

3.2. Garânîk Olayı

Garânîk kelimesi, (غرنیق) gırnîk, (غرنوق) gurnûk, (غرناق) gırnâk kelimesinin çoğulu olup sözlükte “turna kuşu, kuğu kuşu” anlamlarına gelmektedir.¹⁰² Müşrikler, putlarını göğe yükselen kuşlara benzettiklerinden dolayı garânîk kelimesini kullanmışlardır.¹⁰³ Garânîk olayı İslam tarihi içinde üzerinde konuşulmuş ve İslam karşıtları tarafından suistimal edilmiş bir konudur. Garânîk olayı tefsirlerde genellikle şu ayetin tefsiri bağlamında anlatılır:

“Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰⁴

Bu ayetin tefsirinde garânîk olayı şöyle rivayet edilir: Resûlullah (s.a.v) Necm süresinin 19. ayeti olan “Lat ve Uzza’yı ve üçüncüleri olan Menat’ı gördün mü?” ayetini okuduktan sonra “bu putlar yüce putlardır. Şefaatleri umulur” dedi ve secdeye gitti. Kâfirler, Peygamberin bu sözlerini işittiklerinde, Peygamberin ilahları hakkında güzel konuşmasından dolayı sevindiler. Daha sonra Cebrail gelip, kendisine getirdiği vahyi okumasını söyledi. Peygamberimiz de yukarıdaki gibi okuyunca, Cebrail, kendisine

¹⁰² Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 5/396.

¹⁰³ Muḥammed b. Muḥammed b. 'Abdurrezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Ḳâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 26/247.

¹⁰⁴ el-Hac 22/52

getirdiği vahyin bu olmadığı, bunun şeytandan olduğu söyledi. Bu olay üzerine bu ayet indi.¹⁰⁵

Bu rivayet üzerinde birçok değerlendirme yapılmıştır. Bazı tefsir yazarları bu rivayeti eserlerine alıp değerlendirirken bazıları sadece rivayeti eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Değerlendirme yapmayanlar yüzünden rivayet hakkında birçok yanlış bilgi dolaşmaktadır.

Tefsir eserinde bu rivayete yer veren ve değerlendiren müfessirlerden biri Fahreddin er-Râzî'dir. Râzî (ö. 606/1210) tefsirinde bu rivayetin varlığından bahsettikten sonra bu rivayetin uydurma birer isrâîli rivayet olduğunu dile getirmekte ve bu söylemini ayet, hadis ve akli değerlendirmeye delillendirmektedir.

Bu rivayetin isrâîli olduğunu da dair ayetler şunlardır:

1. Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık.¹⁰⁶
2. Âyetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda, (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, “Ya (bize) bundan başka bir Kur'an getir veya onu değiştir” dediler. De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edecek olursam, elbette büyük bir günün azabından korkarım.”¹⁰⁷
3. O, nefis arzusu ile konuşmaz.¹⁰⁸(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.

Eğer rivayette geçtiği gibi Hz. Peygamber, Kur'an'da olmayan bir şeyi şeytanın söylemesiyle söylediyse, bu ayetlerde Allah'ın hâşa yalan söylemesi gibi bir durum meydana gelir. Allah Teâla böyle bir şeyden münezzehtir. Hiçbir Müslüman Allah için böyle bir şeyi kabul edemez. Bu ayetler ışığında bu rivayetin uydurma birer isrâîli rivayet olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁵ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 6/65-66.

¹⁰⁶el-Hâkka 69/44-45-46.

¹⁰⁷Yûnus 10/15.

¹⁰⁸en-Necm 53/3-4.

Sünnetten bu rivayetin uydurma birer isrâili rivayet olduğuna delil de şu rivayetlerdir: Muhammed b. İshak b. Huzeyme'den bu rivayetin hakikati hakkında soruldu. O da bu rivayetin zındıklar tarafından uydurulduğunu söyledi.

Beyhakî bu rivayetin sahih olmadığını, bu rivayet senedinde bulunanların ta'n (hadis ravisinin kusurlu bulmak) edildiğini söylemiştir.

Aklî yöntemlerle bu rivayetin uydurma birer isrâili rivayet olduğunun delilleri şunlardır:

1. Kim Peygamberin putları yücelttiğini kabul ederse o kimse kâfir olur. Çünkü Peygamberin asıl hedefinin putları yok etmek olduğu bilinmektedir.
2. Peygamberimiz, peygamberliğinin başında kâfirlerin eziyetinden dolayı kâfirler Kâbe'nin yanındayken Kur'an okumaz ve namaz kılamazdı. Kâfirler Kâbe'nin yanında olmazsa veya gece vakti ancak Kâbe'nin yanında namaz kılma imkânı bulabiliyordu. Bu da bu rivayetin doğru olmadığının bir işaretidir.
3. Eğer biz bu rivayeti kabul edersek şeriata olan güven ortadan kalkar ve Allah'ın koyduğu diğer hükümlerinde böyle olabileceği şüphesi meydana gelir.

Ayetler, hadisler ve aklî değerlendirmeler sonucunda bu rivayetlerin uydurma olduğu kesindir.¹⁰⁹

Kâdî İyâz (ö. 544/1149) meşhur *Şifâ* eserinde bu rivayetten bahsettikten sonra şunları söylemektedir: Bu rivayet hiçbir sahih eserde bulunmamasıyla beraber muttasıl bir senetle de bize ulaşmamıştır. Bu rivayeti ancak doğru yanlış her bulduklarını kabul eden, garip hikâyelerle tutuşan tarihçiler ve müfessirler eserlerine almışlardır. Bu rivayetin uydurma olduğu şüphesizdir. Çünkü Peygamberimiz bilerek veya bilmeyerek küfür sözünü söylemesi imkânsızdır. Böyle bir şeyden korunmuştur. Şeytanın söylediği bir sözün Peygamberin söylediğini zannetmekte imkânsızdır. Peygamber ayet okurken şeytanın ekleme yapması da imkânsızdır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Ebû 'Abdillâh Faḥrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 23/237-238.

¹¹⁰ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b İyâz el-Yahsubî Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-(fi)ta'rîfi ḥukûki (fi şerefi) 'l-Muṣtafâ* (Dimeşk: Daru'l-Fikr, 1409), 2/125.

Altay Cem Meriç muhtelif adlı eserinde bu rivayeti ele almış ve bu rivayetin doğru olmadığını, uydurma olduğunu maddeler halinde sıralamıştır:

1. Bu rivayetin İbn İshâk (ö. 151/768) ve Mukâtil b. Süleyman gibi bazı yazarların eserlerinde geçmesinden dolayı halk arasında yayılmasına sebep olmuştur. Ancak bu iki eserde hadis ehli yanında sahih kabul edilmez.
2. Bu rivayetin sahih kabul edilen hiçbir eserde geçmemesi de sahih olmadığına işarettir.
3. Rivayette umûmü'l-belvâ vardır. Bu kadar meşhur olması beklenen bir rivayet sadece bir kanaldan rivayet edilmiştir. Bu da rivayetin sahih olmadığına işarettir.
4. Bu rivayetin senedinde bulunan tek bir sahâbî vardır. O da Abdullah b. Abbas'tır. Hâlbuki rivayet edilen olayın yaşandığı iddia edildiği zamanda Abdullah b. Abbas daha doğmamıştır.
5. Bu rivayet Kur'an ayetleriyle çelişmektedir. Kur'an ayetleriyle çelişen bu rivayetler karşısında Kur'an esas alınır. Bu rivayet ve benzerleri kabul edilmez.¹¹¹

Şiblî Numani, bu rivayetin uydurma olduğunu, üzerinde konuşulmaya layık olmayacak kadar yanlışlığının açık olduğunu söyler.¹¹²

Nureddin Sâbûnî, Ebu Mensur'un (ö. 333/944) bu rivayet için son derece çirkin bir söz olduğunu, Resûlullah'a böyle bir rivayetin isnat etmenin caiz olmadığını söylediğini rivayet eder.¹¹³

Muhammed Ebu Şehbe, bu rivayetin aklen ve naklen uydurma olduğunu, oryantalistlerin bu rivayeti kullanarak İslam'a saldırdıklarını ifade etmektedir.¹¹⁴

Merâğî (ö. 1952) bu ayetin tefsiri için, zındıkların birçok hadis uydurduklarını ve bu hadislerin güvenilir hiçbir sahih kaynakta geçmediğini, akli selimin bu rivayetleri reddettiklerini, Müslümanlarının böyle şeylere yüz çevirmeleri gerektiğini ifade eder.¹¹⁵

¹¹¹ Meriç, *Muhtelif-1*, 152-154.

¹¹² Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, 167.

¹¹³ Sâbûnî, *el-Müntekâ min İsmeti 'l-Enbiya*, 237.

¹¹⁴ Ebû Şehbe, *el-İsrâ'îliyyât ve 'l-Mevzû 'ât fî kütübi 't-Tefsîr*, 305.

¹¹⁵ Ahmed b. Mustafa Merağî, *Tefsîru 'l Merâğî* (Mısır: Şirketu Mektebetu Mustafa Halebi, 1946), 17/130.

Ebû Mensûr, bu rivayeti reddettikten sonra, bu rivayetin sakatlığına işaret etmek için şöyle bir soru sorar: “Resûlullah bu rivayete göre ilk başta şeytanın sözünü Cebrail’in sözü sandı. O zaman ikinci defa gelenin yine şeytan olmadığını veya başka zamanlarda şeytanın sözüyle Cebrail’in sözünü karıştırıp karışmadığından nasıl emin olacak?”¹¹⁶ İbn Kesîr,¹¹⁷ Kurtubî,¹¹⁸ Sıddîk Hasan Han (ö. 1307/1890),¹¹⁹ Şevkânî (ö. 1250/1834),¹²⁰ Âlûsî (ö. 1270/1854),¹²¹ Ebu Hayyan (ö. 745/1344),¹²² Beyzâvî (ö. 685/1286),¹²³ Nesefî (ö. 710/1310)¹²⁴ bu rivayetin uydurma olduğunu, Kur'an'ın ayetleriyle çeliştiğini, Peygamberimizin böyle bir durumdan korunduğunu söylemişlerdir.

Değerlendirme

Garânîk olayı diye bilinen ve Peygamberimizin putları övdüğünden, bu vesileyle Kâfirlerin sevindiğinden bahseden rivayeti Süyûtî de birçok müfessir gibi eserine almıştır. Ama ne yazık ki Süyûtî, bu rivayeti eserine alıp her hangi bir değerlendirme yapmamış bilakis rivayetin sahih bir yolla bize geldiğini söylemiştir. Öncelikle bu rivayetin uydurma olduğunu ortaya koymak için birçok esere başvurduk. Kur'an ayetleriyle çelişik olması, rivayetin sahih kabul edilen eserlerde olmaması gibi sebeplerden dolayı âlimler bu rivayetin uydurma olduğunu kabul etmektedir. Ama ne yazık ki Süyûtî gibi müfessirlerin bu rivayeti eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmaması veya sahih kabul etmesi yüzünden İslam düşmanlarının İslam’a saldırmalarına yardımcı olmaktadır. Nitekim Turan Dursun gibi bir ateist yazar, bu rivayetin Süyûtî’nin sahih demesinden dolayı doğru olduğunu ve bu yol ile İslam’a ve Peygambere saldırmaktadır. Nitekim oryantalistlerin büyük bir çoğunluğu bu rivayeti doğru kabul edip, bu rivayet üzerinden peygamberlik müessesini zedelemek istiyorlar. Bu

¹¹⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtûridî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Daru’l-Kutubu’l-İlmiye, 2005), 7/431.

¹¹⁷ Ebû’l-Fidâ’ İsmâîl b. ‘Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, thk. Muhammed Huseyn Şems ed-Dîn (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1419), 5/389.

¹¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Âhkâmî’l-Kur’ân*, 12/80-84.

¹¹⁹ Ebû’t-Tayyib Muhammed b. Hasen el-Kannûcî Sıddîk Hasen Hân, *Fethu’l-Beyân fî Makâşidi’l-Kur’ân*, thk. ‘Abdullâh b. İbrâhîm el-Enşârî (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, 1412/1992), 9/67-68.

¹²⁰ Muhammed b. ‘Alî b. Muhammed el-Yemenî eş-Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* (Dimaşk: Dârü’l-İbn Kesîr, 1414), 3/548.

¹²¹ Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî fî Tefsîr el-Kur’ânî’l-‘Azîm ve’s-Seb’u’l-Meşânî*, 9/169.

¹²² Ebû Hayyan Muhammed b. Yûsuf b. Hayyan el-Endelûsî Ebû Hayyan, *el-Bahrü’l-Muhîd*, nşr. Sıdkı Muhammet Cemil (Beyrut: Dârul Fikr, 1420), 7/526.

¹²³ Ebû Sa’îd ‘Abdullâh b. ‘Omer el-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, thk. Muhammed ‘Abdurrahman el-Mar’âşlî (Beyrut: Dârü İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, 1418), 3/75.

¹²⁴ Ebû’l-Berekât ‘Abdullâh b. Aḥmed en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Haḳâiku’t-Te’vîl*, thk. Yûsuf ‘Alî Budeyvî (Beyrut: Dârü’l-Kelîmî’t-Tayyib, 1419/1998), 2/448.

müesseseyi zedeledikleri zaman İslam'ın temeline dinamit koymak olduğunu biliyorlar. Bütün bu açıklamalar ve değerlendirmelerden sonra bu rivayetin uydurma birer isrâîli rivayet olduğundan şüphemiz yoktur.

3.3. Hz. Davut ve Uriya'nın Hanımı

Hz. Dâvûd Allah'ın Kur'an'da birçok faziletle övdüğü bir peygamberdir.

1. Allah Tââla kendi katından fazilet verdiğini açıklamaktadır. *“Andolsun, Dâvûd'a tarafımızdan bir lütf verdik.”*¹²⁵
2. Hz. Dâvûd'a Zebur'u verildiğini söylemektedir. *“Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. Andolsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.”*¹²⁶
3. Yeryüzünde halifelik görevi verilmiştir. *“Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık.”*¹²⁷

Kimin şanı ve şerefî yüceyse muhabbeti daha çoktur. Allah'ın, kendi kulları arasında elçi olarak seçtiği bir kişi de şeytanın musallat olduğu kimselerde olan isyan ve günah sadır olmaz. Hz. Dâvûd'a iman farzdır. Bu iman da ancak Hz. Dâvûd'un büyük günahlardan uzak olduğuna inanarak sahih olabilir.¹²⁸

Allah'ın Kur'an'da güzel sıfatlarla zikrettiği bir peygamber için ne yazık ki Hz. Dâvûd'un şanına yakışmayan rivayetler tefsir eserlerinde mevcuttur. Bu rivayetler Kur'an'ın bahsettiği Hz. Dâvûd profiline aykırıdır. Bu rivayetlerin bir tanesi de şu ayetin tefsirinde bahsedilen olaydır.

“Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi. Hani Dâvûd'un yanına girmişlerdi de Dâvûd onlardan korkmuştu. Onlar, “Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet” dediler. İçlerinden biri şöyle dedi: “Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var. Böyle iken ‘Onu da bana ver’ dedi ve tartışmada beni bastırdı.”

“Davud dedi ki: “Andolsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak

¹²⁵ Sebe' 34/10.

¹²⁶ el-İsrâ 21/55.

¹²⁷ Sâd 38/26.

¹²⁸ Sâbûni, el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiya, 134.

iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.” Dâvûd, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah’a yöneldi.”¹²⁹

Bu ayetin tefsiri bağlamında şu rivayete yer verilmektedir: Hz. Dâvûd’a: “Sen imtihan edileceksin ve bugün hangi konuda imtihan edildiğini bileceksin. Ona göre tedbirini al,” denildi.

Hz. Dâvûd bu ikazdan sonra Zebur’u aldı ve mihraba girdi. Mihrabın kapısını kapattı. Zebur’u eline aldı ve kapının arkasına oturup “kimseye izin vermeyin bugün yanıma kimse gelmesin,” dedi. Bir ara Zebur’u okurken içeriye olabileceği en güzel şekilde olan bir kuş içeriye girip Hz. Dâvûd’un etrafında dolaştı. Hz. Dâvûd, kuşa yaklaştı ve onu tutmak için elini uzattı. Kuş uçtu ve mihrabın kubbesine kondu. Hz. Dâvûd, kuşu orada yakalamak için gitti. Kuş oradan da uçtu. Hz. Dâvûd kuşun hangi yöne gittiğine bakmak için mihrabın kubbesine çıktı. Bir anda gözü havuzda yıkanan bir kadına ilişti. Kadın, Hz. Dâvûd’un gölgesini görünce hemen vücudunu kapattı, saçlarını örttü. Kadının kocası da Allah yolunda savaşılan bir askerdir. Hz. Dâvûd bunun üzerine hemen ordu komutanına haber saldı ve kadının kocasının tabutu taşıyanlardan yapılmasını, ya fetihle dönecekler ya da ölecekler diye emir verdi. Ordu komutanı da kadının kocasını bu görevde görevlendirdi ve adam savaşta öldü. Hz. Dâvûd kadının iddeti bitince kadınla evlendi.¹³⁰

Bu rivayeti eserine alan bazı müfessirler, bu rivayeti değerlendirmişlerdir. Bu rivayeti değerlendirenler biri olan Râzî bu rivayetin batıl ve uydurma olduğunu ifade ettikten sonra uydurma olmasının nedenlerini saymaktadır. O nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Şayet bu rivayet insanlar içinde ki en günahkâr insana nispet edilse, diğer insanlar bu hikâyeden dolayı o insandan hoşlanmaz. Hatta kötü insanlardan bir insana bu hikâye nispet edilse, adam hemen kendisinin temiz olduğunu ifade eder ve hatta kendisine bu olayı nispet edene lanet eder. Böyle bir adam bile kendisine böyle bir olayı yakıştırmıyor, kendisinin bunu yapamayacağını

¹²⁹ Sâd 38/21-25.

¹³⁰ Süyûtî *ed-Dürrü’l-mensûr*, 7/156.

ifade ediyor, o zaman ismet sıfatı taşıyan bir peygambere bu olay nasıl isnat edilir?

2. Bu kıssada Hz. Dâvûd'a nispet edilen iki iş var. Birincisi bir adamın haksız yere ölmesini istemek veya ölüme yollamak, ikincisi başkasının hanımını istemek. İkisi de Peygamber Efendimizin şu hadislerine göre doğru değildir. Allah katında, dünyanın yok olması, bir müslümanın haksız yere öldürmesinden daha hafiftir.

Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden emin oldukları kimsedir.

3. Allah Teâla Kur'an'ı Kerimde bu kıssadan önce ve sonra Hz. Dâvûd'u güzel sıfatlar ile övmüştür. Bu sıfatlarla muttasıf olan bir Peygamberin böyle çirkin bir olayla anılması kadar çirkin bir şey olamaz.
4. Bu kıssadan önce Allah Teâla Hz. Dâvûd'u şu sıfatlar ile övmüştür:
5. Allah Teâla, Hz. Muhammed (sas)'e Hz. Dâvûd'a, sıkıntılara karşı sabretme konusunda uymasını emretmiştir. Eğer biz Hz. Dâvûd'un şehvetinden dolayı nefesine sahip çıkmadığını ve bir Müslümanın haksız yere öldürülmesine sebep oldu dersek, o zaman nasıl Allah Teâla Hz. Muhammed (s.a.s.)'e Hz. Dâvûd'a uymasını emretmiştir?
6. Allah Teâla, Hz. Dâvûd'u kendisine kul olmakla övmüştür. Buradaki kul olmaktan maksat; Allah'a itaat etmek ve yasaklardan kaçmak süretiyle Allah'a tam bir kulluk yapmaktır. Eğer biz kıssanın doğru olduğu varsayarsak; o zaman Hz. Dâvûd, Allah'a hakkıyla bir kulluk yapmamış bilakis nefsinin heva ve heveslerine kulluk etmiş olur.
7. Allah Teâla Hz. Dâvûd'u Kur'an'da anlamı kuvvet sahibi olmak olan ze'l-eyd vasfıyla vasıflamıştır¹³¹. Tabi buradaki kuvvetten maksat Allah'ın dinine sahip olma, Allah'ın emirlerini yerine getirme, yasaklarında kaçınma konusunda bir kuvvettir. Yoksa maddi bir kuvvet değildir. Çünkü kâfirlerde de maddi güç bulunmaktadır. Bu da övülecek bir şey değildir. Eğer bu kıssa kabul edilirse, öldürmekten ve Müslüman hanımına göz dikmekten kendisine sahip olmayan bir kişi nasıl dinde kuvvet sahibi olabilir?

¹³¹ Sâd 38/17.

8. Allah, dağların onun emrine verdiğini söyler. Peki, bu dağları öldürmek veya günah işlemeye aracı olsun diye mi verdi?
9. Allah, kuşların da onun emrine verildiğini ifade ediyor. Anlatıldığına göre bütün kuşların avlanması Hz. Dâvûd'a yasaklamıştır. Peki, nasıl olur da kuşların öldürülmesi yasak oluyor da bir Müslüman kanının dökülmesi ve hanımının istenilmesi mümkün olabilir?
10. Allah Teâla, Hz. Dâvûd'un mülkünü güçlendirdiğini ifade ediyor. Hem din hem dünya ile mülkünü güçlendirmiştir. Peki, bu kıssa doğru olsa böyle bir olayın faili bunları hak eder mi?
11. Allah Teâla, Hz. Dâvûd'a hikmet ve hakla batılı ayıran söz yeteneğini verildiği Kur'an'da söylemektedir. Allah'ın, Hz. Dâvûd'a verdiği bu kadar büyük nimetler ve bu nimetlerin anlatımının kıssadan önce olması Hz. Dâvûd'un böyle bir iftira ve yalandan uzak olduğunu ortaya koymaktadır.

Allah, Hz. Dâvûd'u bu kıssadan önce yukarıdaki sıfatlar ile zikretmişti. Bu kıssadan sonra şu sıfatlar zikretmiştir:

12. Allah Teâla kıssadan sonra Hz. Dâvûd'un kendi katında bir kıymetinin olduğunu söylemektedir. Eğer bu kıssa doğru olsaydı Hz. Dâvûd bu konuma layık olamazdı.
13. Allah Teâla, Hz. Dâvûd'u yeryüzünde halife kıldığını söylemektedir. Allah'ın, Hz. Dâvûd'u halife kılması bu kıssanın batıl olduğuna delil olmaktadır. Çünkü bir hükümdar bazı emri altındaki insanlardan bahsederek onların insanların kanlarına, mallarına, eşlerine kastettiklerini söyleyip daha sonra o insanlara ben size halifelik ve vekillik veriyorum derse çirkin olur. O zaman halifelik verdiğine göre Hz. Dâvûd'un böyle bir kıssadan uzak olduğuna işarettir.
14. Kur'an'daki bu dava hükmünden önceki ve sonraki ayetlerde Allah Teâla Hz. Dâvûd'u övmektedir. Eğer bu övgülerin ortasında böyle bir olay yaşanmış olsa o zaman bu olaydan önce ve sonra Hz. Dâvûd'un övülmesi mantıklı olmaz. Bu da bize bu anlatılan kıssanın uydurma olduğunu işaret etmektedir.
15. Bu hikâyenin başında Hz. Dâvûd'un diğer büyük peygamberler gibi olmak istediği, Allah'ın Hz. Dâvûd'a o büyük peygamberlerin, sıkıntılara sabrettiklerini söylemiştir. Hz. Dâvûd da Allah'tan sabretmesini göstermek için kendisini imtihan etmesini ister ve hikâye daha sonra yukarıda anlattığımız gibi devam ediyor. Hikâyenin başı Hz. Dâvûd'un Allah katındaki

değeri artırılması için imtihan edildiğine, sonu ise Hz. Dâvûd'un kadını görüp istemesine ve bu sebepten kocasının ölmesini istemesi ile bitiyor. Hikâyenin başı ile sonu zaten birbiriyle uyuşmamaktadır. Bu da hikâyenin uydurma olduğuna işarettir.

16. Hz. Dâvûd, dava olayında iman edenler hariç ortaklardan birçoğu birbirine zulüm eder diyor. Eğer Hz. Dâvûd böyle bir olay içerisine girmiş olsaydı o zaman onun da iman konusunda sıkıntılı olduğu anlamına gelir ki bir peygamber olan Hz. Dâvûd için böyle bir şey düşünülemez.

Râzî, bu deliller neticesinde bu kıssanın batıl ve uydurma olduğunu dile getirmektedir.¹³²

Âlûsî bu ayetlerin tefsirinde bu kıssanın anlatıldığını dile getirdikten sonra şunları söylemektedir: Peygamberlerin yüce makamlarını ihlal eden bu gibi batıl hikâyeden uzak durmak gerekir. Bu kıssa da peygamber makamına yakışmayan olaylar anlatılmaktadır.¹³³

Bahrü'l-Muhît tefsir eserinin yazarı Ebu Hayyan bu rivayeti değerlendirme babında şunları söylemektedir: Peygamberler günah işlemekten masumdurlar. Çünkü ismet sıfatları vardır. Kıssada anlatılan şeyleri işlemekten uzaktırlar. Şayet biz bu gibi kıssaları kabul edersek Peygamberlerin getirdikleri bütün hükümler ve kanunlar iptal olmakla beraber Peygamberlerin Allah'tan vahiy olduğunu söyledikleri hiçbir şeye inanamayız. Çünkü hikâyede anlatılan çirkin durumda olan bir insana güvenmek sorunu meydana gelir. Bu kıssayı uydurma ve isrâili olduğunu dile getirmekle beraber Allah'ın Kur'an'da anlattığı gibi inanırız. Hikâyecilerin, Peygamberlerin kıymetlerini zedeleyen hikâyeleri atarız.¹³⁴

Beyzâvî bu rivayetin uydurma ve peygambere bir iftira olduğunu ve Hz. Ali'nin, Hz. Davut ile ilgili bu kıssayı anlatanlara 160 kırbaç vuracağını rivayet etmektedir.¹³⁵

Nûreddin Sâbûnî, Peygamberlerin büyük günah işlemekten uzak olduklarına, bu kıssa da olduğu gibi Peygamberlerin böyle günah işlemelerini kabul etmenin imana hâlel

¹³² Râzî, *Mefâtîhu 'l-Ğayb*, 26/377-380.

¹³³ Âlûsî, *Rûhu 'l-Me'ânî fî Tefsîr el-Kur'ânî 'l-'Azîm ve's-Seb'u 'l-Me'sânî*, 12/178.

¹³⁴ Ebü Hayyan, *el-Bahrü 'l-Muhît*, 9/151.

¹³⁵ Beydâvî, *Envâru 't-Tenzîl ve Esrâru 't-Te'vîl*, 5/27-28.

getireceğini, bu hikâyeyi ancak Hz. Davut zamanında peygambere karşı olup iman etmeyen insanların uydurdukları bir iftira olduğunu ifade etmektedir.¹³⁶

Şinkîfî (ö. 1974) tefsirinde bu kıssayı değerlendirip, Hz. Dâvûd'un şanını ihlal eden bu ve benzeri rivayetlerin isrâîli olduklarına, bu isrâîli rivayetlere itimat edilmeyeceğine, bu rivayetin Peygambere dayandırılmasını kabul edilmeyeceğini dile getirmektedir.¹³⁷

Son dönem tefsir yazarlarından Ebüssuûd (ö.982/1574) bu rivayet hakkında şunları söylemektedir: Bu rivayet kabul edilmeyecek kadar çirkin bir iftiradır. Bunun uydurana ve bunu yayana yazıklar olsun!

Bu rivayeti sert bir dille eleştirenlerden bir tanesi Muhamed Ebu Şehbe'dir. Ebu Şehbe, bu kıssanın uydurma ve isrâîli rivayet olduğunu söylemekle beraber şunları eklemektedir: Peygamberlerin ismet sıfatını kabul eden akıllı bir Müslüman, Hz. Dâvûd'dan böyle bir şeyin sadır olmasının imkânsız olduğu konusunda şüpheyi düşebilir mi? Aynı şekilde akıllı bir Müslümanın böyle bir hikâyenin Peygamberimizin anlattığına inanma imkânı olur mu? İnsanlar içinde herhangi bir öneme ve konuma sahip olmayan insanların bile böyle bu olayın kendi başlarından geçmesine rıza göstermemesine rağmen insanların hidayeti için gelen, nefsinin temizlemiş, içi temiz, Allah'ın günahlardan koruduğu, gönderilen insanlar için güzel bir örnek olan bir peygamberin başından geçtiğine inanmak nasıl kabul edilir? Eğer bu kıssa doğru kabul edilirse o zaman Hz. Dâvûd'un ismet sıfatı ortadan kalkar. İnsanlar böyle bir olaya karışmış bir insandan nefret edip meclisinde oturmazlar. İnsanların iman etmemelerine bir sebep olur. Bütün bunlar da Peygamberlerin gönderilme maksadına aykırı bir durum olur.¹³⁸

Süyûtî bu rivayete ed-Dürrül-mensûr adlı tefsirinde yer vermesine rağmen rivayetin uydurma ve Hz. Dâvûd'un şanına yakışmayan bir rivayet olduğu konusunda herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Bu tutum da Peygamberler hakkında yanlış bilgilerin halk arasında yayılmasına sebep olmaktadır.

Değerlendirme

¹³⁶ Sâbûnî, *el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiya*, 135.

¹³⁷ Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî Şinkîfî, *Eḍvâ'ü'l-Beyân fi İzâhi'l-Ḳur'ân bi'l-Ḳur'ân* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 1441), 7/27.

¹³⁸ Ebû Şehbe, *el-İsrâ'îliyyât ve'l-Mevzû'ât fi kütübi't-Tefsîr*, 257-258.

Hız. Dâvûd ile ilgili kıssayı *ed-Dürrül-mensûr* tefsirinde geçtiğı gibi verdik. Ne yazık ki Süyûtî bu rivayete yer verirken rivayet hakkında her hangi bir değerlendirme yapmamıştır. Süyûtî rivayeti verip herhangi bir değerlendirme yapmaması bu rivayeti kabul ettiğı zannı vermektedir. Bu zandan dolayı birçok insan bu rivayeti olduğı gibi almasına neden olmaktadır. Rivayet hakkında âlimlerin tefsirlerde yer verdikleri rivayetler doğrultusunda bu kıssanın isrâili olduğunu anlayabiliyoruz. İsrâili olması konusunda her hangi bir şüphe yoktur. Hem nakli hem de akli deliller ile bu kanıya varabiliyoruz. Çünkü Kur'an'da Allah'ın bu kadar övdüğü bir Peygamberin böyle çirkin bir olay içerisinde yer alması mümkün değildir. Âlimlerin dile getirdikleri gibi bu kıssanın doğru kabul edilmesi halinde şu soruları sormak gerekmektedir:

Bu ve benzeri rivayetlerin kabul edilmesi halinde İnsanlar, Peygamberlere nasıl güvenecek?

Bu rivayetin kabul edilmesi halinde Hz. Dâvûd zamanında yaşayan insanların Hz. Dâvûd'a inanma ihtimali var mı?

Peygamberlerin gönderilme nedenlerin biri de insanların güzel ahlak sahibi olması için mücadele vermektir. Bu rivayet kabul edilirse Hz. Dâvûd bu maksadına ulaşılabilir mi?

Diğer savaşan askerler savaşmaya devam edebilir mi?

Bu rivayet doğru ise Peygamberimizi bir insana yüz çevirdiğı için Kur'an'da uyaran, ikaz eden Allah Teâla niye Hz. Dâvûd'u uyarmamış, ikaz etmemiştir?

3.4. Hz. Süleyman ve Yüzüğü

Hız. Süleyman Kur'an'da ismi geçen Peygamberlerden birisidir. Allah Teâla, Hz. Süleyman'a birçok nimet vermiştir. Rüzgârı emrine vermiş,¹³⁹ insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan bir ordu vermiş,¹⁴⁰ babası Hz Dâvûd'a varis kılınmıştı.¹⁴¹ Allah'ın bu kadar nimet verdiği bir peygamber hakkında birçok rivayet dile getirilmiştir. Bu rivayetlerden bazıları kabul edilmesi mümkün olmayan rivayetlerdir. Nitekim şu ayetin tefsirinde birçok tefsir eserinde şöyle bir rivayete yer verilmektedir.

¹³⁹ Sebe 34/12.

¹⁴⁰ Neml 27/17.

¹⁴¹ Neml 27/16.

“Andolsun, biz Süleyman’ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.”¹⁴²

Hız. Süleyman helaya girerken parmağındaki yüzüğü çıkarırdı. Bir gün yine helaya girerken parmağındaki yüzüğünü en sevdiği eşi Cerâde’ye verdi. Şeytan bu esnada Hız. Süleyman’ın süretinde Cerâde’nin yanına geldi. Cerâde’den yüzüğü istedi. Cerâde de onun Hız. Süleyman olduğunu zannederek yüzüğü ona verdi. Şeytan yüzüğü parmağına takınca bütün insanlar, cinler ve şeytanlar onun emrine girdiler. Hız. Süleyman bu arada heladan çıkınca eşi Cerâde’den yüzüğü istedi ama Cerâde yüzüğü kendisine verdiğini söyledi. Hız. Süleyman ise yüzüğü almadığını ifade edince Cerâde ona, kendisinin Hız. Süleyman olmadığını ona söyledi. Hız. Süleyman kimin yanına gitse kendisinin Hız. Süleyman olduğunu söylese inanmazlardı. Hatta çocuklar, Hız. Süleyman’ı taşlamaya başlamışlardı. Hız. Süleyman bunları görünce bunların Allah’tan geldiğini anladı. Hız. Süleyman bu haldeyken, Hız. Süleyman’ın yüzüğünü alan ve Hız. Süleyman’ın süretine giren şeytan, insanlar arasında hüküm veriyordu. Allah Teâla Hız. Süleyman’a mülkünü geri vermek isteyince insanların kalbine Hız. Süleyman şekline bürünmüş bu şeytanın inkârını soktu. İnsanlar Hız. Süleyman’ın eşlerine haber gönderip, Hız. Süleyman’da bir değişiklik olup olmadıklarını sordular. Hız. Süleyman’ın eşleri de Hız. Süleyman’da bir değişiklik olduğunu, bunlardan bir tanesinin de daha önce hayızlı hanımlarına cinsi münasebet için yanaşmayan Hız. Süleyman, bu dönemde hayızlı hanımlarına yanaşmaya başlamasıdır. Şeytan bunları görünce yaptıklarının anlaşıldığını anladı. İçinde sihir ve başka hilelerin olduğu kitaplar yazıp Hız. Süleyman’ın tahtının altına koydu. Belli bir müddet sonra o kitapları oraya koyan şeytan kitapları çıkarıp insanlara okudu ve Hız. Süleyman’ın bu kitaplar sayesinde insanlara hükmettiğini söyledi. İnsanlar Hız. Süleyman’ın inkâr etmeye başladılar. Şeytan, Hız. Süleyman’ın yüzüğünü denize attı. Hız. Süleyman bu olaylardan sonra deniz kenarında ücretle çalışmaya başladı. Bir gün bir adam, Hız. Süleyman’dan balık almaya geldi ve Hız. Süleyman’ın yüzüğünü yutan balıkla beraber balıklar aldı. Adam, Hız. Süleyman’a: “Benim için bu balıkları eve kadar taşı sonra geri gel,” dedi. Hız. Süleyman adamın balıklarını evinin kapısına kadar getirince adam, Hız. Süleyman’ın yüzüğünü yutan balığı teşekkür babında Hız. Süleyman’a verdi.

¹⁴² Sâd 38/34.

Hız. Süleyman balığı temizlemek için karnını yarıncı yüzüğünü gördü. Yüzüğünü takınca tekrar bütün insanlar, cinler ve şeytanlar Hız. Süleyman'ın emrine girdiler.¹⁴³

Ne yazık ki Allah'ın peygamber seçtiğı, birçok nimet verdiği, güzel sıfatlarla övdüğü bir peygamber için böyle rivayetler mevcuttur. Bu rivayetleri eserlerine alıp değerlendirenler açısından kınanacak her hangi bir durum yoktur. Bu rivayeti değerlendiren müfessirlerden Râzî, bu gibi kıssaları akli ve nakli olarak eleştiren âlimlerin önde gelenlerdendir. Hız. Dâvûd kıssasında olduğu bu kıssanın niye uydurma ve isrâili olduğunu akli ve nakli delillerle açıklıyor. Bunları birkaç maddede ortaya koymaktadır. O maddeler şunlardır:

1. Eğer şeytan Peygamberlerin suretine bürünme imkânı olsaydı o zaman şeriatların hiçbirine itimat kalmazdı. Hız. Musa, Hız. İsa, Hız. Muhammed olarak gördüğümüz kişiler belki de bunlar değiller de belki bu, peygamberler suretine bürünmüş ve insanları yolda çıkarmak isteyen şeytanlardır. Böyle bir durumun olması dinin hepsini iptal eder.
2. Şayet şeytanın Hız. Süleyman ile ilgili böyle bir duruma girme ihtimali olsaydı o zaman şeytan bütün âlim ve evliyanın suretine de girme imkânı olurdu. Böyle bir şey olması halinde şeytan o âlim ve evliyanın öldürülmesine, kitapların yok olmasına, evlerinin yıkılmasına sebep olurdu. Şeytanın bunun âlimlerin biri hakkında yapma imkânı olmadığına göre peygamberlerin büyüklerinden biri olan Hız. Süleyman'ın için yapması imkânsızdır.
3. Allah'ın ihsan ve hikmetine nasıl layık olabilir şeytanın Hız. Süleyman'ın kadınlarına musallat olması? Bunun çirkin olduğu konusunda şüphe yoktur.¹⁴⁴
4. Ebu Hayyan bu ayetin tefsiri bağlamında tefsir kitaplarda bazı kıssaların bulunduğu, peygamberlerin böyle kıssalardan uzak olduğuna inanmak gerektiğine, bu kıssaların naklini caiz olmadığını, Yahudi ve zındıkların uydurdukları isrâili rivayetler olduğunu, aklen bu rivayetlerin meydana gelmesinin imkânsız olduğunu, bu gibi kıssaların var olduğu kabul edilirse hiçbir peygambere güvenilmeyeceğı, bundan dolayı peygamberler hakkında

¹⁴³ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 7/179.

¹⁴⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 26-392-393.

tefsirlerde yazan bu kıssalar ancak isrâîlî rivayetler olduğunu dile getirmektedir.¹⁴⁵

İbn Kesîr, Hz. Süleyman ile ilgili bu rivayetlerin İbn Abbas'tan rivayet edildiğini, İbn Abbas'ın da Ehl-i kitaptan rivayet ettiğini, Ehl-i kitaptan birçoğunun Hz. Süleyman'a iman etmediklerinden dolayı böyle iftiralar attığını, bu rivayetlerin hepsinin iftira dolu isrâîlî rivayetlerin olduğunu söylemektedir.¹⁴⁶

Kurtubî de tefsir eserine bu rivayeti aldıktan sonra bu rivayetin doğru olmadığını çünkü şeytanların peygamberlerin sûretlerine girme imkânlarının olmadığını ve insanların şeytanı peygamberleri zannetmeleri ve şeytanın emrettikleri batıl şeyleri peygamber emri kabul edip yerine getirme vesilesiyle yanlış şeyleri yapma ihtimallerinin olmadığını söylemektedir.¹⁴⁷

Âlûsî de bu rivayeti kendi tefsir kitabında zikrettikten sonra bu rivayetin isrâîlî olduğunu ve bunun büyük bir iftira olduğunu, bunun İbn Abbas'tan rivayet edilmesinin doğru olacağı anlamına gelmediğini, bu rivayetin kaynağının Kâ'b el-Ahbâr olduğunu, Kâ'b el-Ahbâr'ın Ehl-i kitaptan böyle şeyleri öğrendiğini, bu rivayetlerin güvenilir olmadığını dile getirmektedir. Hz. Süleyman'ın mülkünün yüzüğe bağlı olduğu, yüzüğün gitmesiyle Hz. Süleyman'ın mülkünün de gittiği görüşünün akla uzak olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸

Şinkîfî,¹⁴⁹ Merâğî,¹⁵⁰ Nesefî,¹⁵¹ Zemahşerî (ö. 538/1144)¹⁵² her biri kendi tefsir eserlerinde bu rivayetin isrâîlî olduğunu ve peygamberlerin böyle batıl kıssalardan uzak olduklarına temas etmişlerdir.

Kâdî İyâz meşhur eseri Şifa'da bu konu hakkında, bunun isrâîlî olduğu ve şeytanın peygamberlerin suretine girme imkânlarının olmadığını söylemiştir.¹⁵³

¹⁴⁵Ebü Hayyan, *el-Bahrü'l-Muhîr*, 9/100.

¹⁴⁶İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 1419, 7/60.

¹⁴⁷Kurtubî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'ân*, 15-201.

¹⁴⁸Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîr el-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Meşânî*, 12/191.

¹⁴⁹Şinkîfî, *Edvâ'u'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, 7/37.

¹⁵⁰Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 23/121.

¹⁵¹Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hâkâîku't-Te'vîl*, 3/156.

¹⁵²Ebü'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hâkâîki Ğavâmiidi't-Tenzil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 4/94.

¹⁵³Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-(fi)ta'rîfi hûkûki (fi şerefi) 'l-Muṣṭafâ*, 2/167.

Tenzîhu'l-Enbiyâ' eserinin yazarı İbn Hamîr es-Sebtî bu kıssayı anlattıktan sonra şunları söylemektedir: Allah'ın peygamberlerinin başına böyle bir lekenin getirilmesi düşünülemez. Eğer şeytan bir peygamberin süretine girme ihtimali olursa peygamberliğe güven kalmaz.¹⁵⁴

Bu müellifler eserlerine aldıkları bu rivayeti değerlendirmek suretiyle rivayetin asılsız olduğunu dile getirmişlerdir. Bu rivayeti eserlerine almakla yetinip herhangi bir değerlendirme yapmayanlarda mevcuttur. Onlardan birisi Süyûtî'dir. Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr* eserinde bu rivayeti vermekle yetinip bu rivayetin uydurma olması hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.

Değerlendirme

Hiz. Süleyman hakkındaki kıssaya Süyûtî'nin tefsirinde geçtiği gibi yer verdik. Süyûtî bu kıssanın Hiz. İbn Abbas'tan kuvvetli bir senetle geldiğini söylemektedir. Âlimlerin bu kıssa hakkındaki yaklaşımları zikrettik. Bütün bunlardan sonra bu kıssanın isrâili olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Ama ne yazık ki Süyûtî bu rivayeti değerlendirmemenin yanında senedinin güçlü olduğu söylemektedir. Bu yaklaşım insanların peygamberler hakkında kötü düşünmeye ve peygamberler hakkında yanlış bilgiler edinme sebep olmaktadır. Allah Teâla, Hiz. Süleyman'ı imtihan ettiğini Kur'an da zikreder ama nasıl imtihan ettiğini söylememektedir. Rivayetin Ehl-i kitaptan geldiği açıktır. Ehli kitabın içinde Hiz. Süleyman'a yaklaşımlarının kötü olduğu bir kesim olduğu bilinmektedir. Bütün bunlarla beraber rivayet, İbn Abbas'tan da gelse kabul edilmesi mümkün değildir. Bu rivayetin kabul edilmesi halinde şu soruları sormak gerekir:

1. Şeytan peygamber süretine girme imkânı olsaydı peygamberlere güven kalır mı?
2. Şeytan Hiz. Süleyman süretine girme gücüne sahipse, diğer peygamberlerin de süretine girmeye imkânı var mı?
3. Bu kıssa kabul edilmesi halinde, insanlar peygamberleri ve şeytanları birbirinden nasıl ayıracak?

¹⁵⁴ Ebu'l-Hasan 'Alî b. Ahmed es-Sebtî el-Umevî el-Ma'rûf bi- «İbn Hamîr» İbn Hamîr es-Sebtî, *Tenzîhu'l-Enbiyâ' 'ammâ Nusibe İleyhim Hişâletu'l-Eğbiyâ'*, thk. Muhammed Ridvân ed-Dâye (Beyrut: y.y., 1411/1990), 39.

4. Şeytanın Hz. Süleyman suretindeyken verdiği hükümleri insanlar nasıl tespit edip kabul etmeyecek?
5. Bu kıssadan haberdar olan insanlar peygamberlere hemen inanmak güçlük çekmeyecekler mi?
6. Peygamberleri gönderilme sebebi olan insanların hidayeti nasıl hâsıl olacak?

3.5. Hz. Yûsuf ve Züleyha

Hz. Yûsuf, Kur'an'da geçen peygamberlerden birisidir. Hz. Ya'kûb'un oğludur. Kur'an'da Hz. Yûsuf kıssası için en güzel kıssa tarifi kullanılmıştır. Allah Teâla, Hz. Yûsuf'a rüya tabir etme kabiliyeti vermiştir. Çünkü o zaman revaçta olan en büyük kabiliyet, rüya tabir etme kabiliyetiydi. Hz. Yûsuf kuyuya atılmış, köle olarak satılmış, iftiraya uğramış ve hapse atılmıştır. Bütün bu sıkıntılara rağmen Allah onu temize çıkarmış ve Mısır'a yetkili yapmıştır. Hz. Yûsuf'un güzelliği malumdur. Hatta kadınlar Hz. Yûsuf'un güzelliğinden meleğe benzetmişlerdir. Hz. Yûsuf güzelliğinden dolayı kralın hanımı tarafından arzu edilmiş fakat Hz. Yûsuf böyle bir şeye niyetlenmemiş, Allah onu korumuştur. Buna rağmen Hz. Yûsuf için birçok asılsız rivayet bulunmaktadır. O rivayetlerden birisi de şu ayetin tefsirinde yer alan rivayettir.

“Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.”¹⁵⁵

Süyûtî *ed-Dürrü'l-mensûr* isimli tefsirinde bu ayetin açıklamasında şu rivayetlere yer vermektedir:

1. Züleyha Hz. Yûsuf'u arzulayınca süslendi, yatağına girdi. Hz. Yûsuf da Züleyha'yı arzuladı. Bacakları arasına oturup, başındakileri çıkarmaya başladı. Bu sırada semadan “ey Ya'kûb'un oğlu! Tüylerini döküp de sonra tüysüz kalan kuş gibi olma” diye bir nida geldi ama Hz. Yûsuf bu nidadan herhangi bir öğüt almadı. Bundan bir öğüt almayınca rabbinin burhanı olan Hz. Cebrail'i, Hz. Ya'kûb'un suretinde parmaklarını ısiran bir vaziyette gördü. Hz. Yûsuf bu burhanı görünce korktu, şehvet parmaklarından çıktı, hemen kapıya yöneldi. Kapının kapalı olduğunu gördü. Hz. Yûsuf ayağıyla kapıya vurdu, kapı açıldı. Tam bu sırada Züleyha yetişti, arkadan elini gömleğine attı,

¹⁵⁵ Yûsuf 12/24.

gömleği yırttı. Bu olayın hemen ardından kapıya yönelince kapının önünde efendisiyle karşılaştılar.

2. İbn Abbas'a soruldu: Hz. Yûsuf'un ayette bahsedilen istek duyması nedir? İbn Abbas dedi ki: Hz. Yûsuf pantolonunu açtı, sünnetçinin oturuşu gibi Züleyha'nın önüne oturdu. Tam bu esnada bir ses geldi: Ey Yûsuf! Tüyleri olan daha sonra zina yapıp da tüyleri dökülen kuş gibi olma.
3. Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre; Hz. Yûsuf'un istek duyması, Züleyha Hz. Yûsuf'u, Hz. Yûsuf da Züleyha'yı arzuladı demektir. Hz. Yûsuf pantolonun bağını açınca Züleyha evin köşesinde inci ve yakutlarla süslü putunu beyaz bir örtüyle örtemeye gitti. Hz. Yûsuf Züleyha'ya niye böyle yaptığını sorunca, Züleyha, tanrı olarak kabul ettiği putun kendisini bu şekilde görmesinden utanıldığını söyledi. Hz. Yûsuf dedi ki: "Sen yiyemeyen, içemeyen bir puttan utanıyorsun da ben herkesin yaptığından haberdar olan Allah'tan utanmıyorum."
4. Hz. Yûsuf, Hz. Ya'kûb'u evin ortasında parmaklarını ısırdığı halde görünce, ben bir daha böyle bir şeye dönmeyeceğim, dedi.
5. Hz. Yûsuf pantolonun bağını açıp sünnetçi adamın oturduğu gibi oturunca, Hz. Ya'kûb'un yüzünü taşıyan ve parmaklarını ısırarak bir sürette gördü. Süreti görünce geri çekildi ve şehvet parmaklarından çıktı. Hz. Ya'kûb'un 12 oğlu vardı. Her oğlunun 12 çocuğu oldu. Hz. Yûsuf'un bu şehvetinden dolayı bir çocuğu eksik 11 çocuğu oldu.¹⁵⁶

Süyûtî gibi başka tefsir yazarları da bu rivayetleri eserlerinde zikretmişlerdir.

Bu rivayetlere değinen Râzî, tefsirinde bu rivayetlerin varlığını dile getirdikten sonra bunların batıl, uydurma ve isrâili olduklarını ifade eder ve bunun niye isrâili olduklarını şöyle delillendirir:

1. Zina büyük günahlardandır. Emanete ihanet etmek de büyük günahlardandır. Aynı şekilde iyiliğe, utanç ve büyük ayıp gerektirecek bir kötülükle karşılık vermek de büyük günahlardandır. Bir çocuk bir insanın kucagında yetişirse, çocukluğundan gençliğine kadar bu insan tarafından korunursa, bu çocuğun bu insana herhangi bir kötülükte bulunması en kötü işlerden biridir. Hz.

¹⁵⁶ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 4/520-524.

Yûsuf'a nispet edilen bu dört vasıf, Allah'ın kulları arasında en günahkârına nispet edilse o günahkâr kul bundan tiksindir ve bundan kendini uzak görür. Durum böyle iken Allahın açık mucizelerle desteklediği bir peygamber olan Hz. Yûsuf'a nasıl isnat edilebilir?

2. Allah Teâla Hz. Yûsuf için bu ayette “Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık.” demektedir. Bu ayette açıkça anlaşıldığı üzere kötülük Hz. Yûsuf'tan çevrilmiştir. Hz. Yûsuf'a nispet edilen kötülük ve günahlar ise kötülüğün ve günahın en çirkin kısımlarındandır. Hz. Yûsuf böyle bir günaha girmiş olsa âlemlerin rabbi olan Allah'ın, Hz. Yûsuf'un günahlardan beri olduğunu Kur'an'da söylemesi nasıl mümkün olabilir? Kur'an'da Hz. Yûsuf'un temiz olduğunu söyleyen Allah'a mı yoksa isrâili rivayetlerle ile peygamberleri kötüleyenlere mi inanacağız? Tabi ki her şeyden haberdar olan Allah'a inanacağız.
3. Bu ayette Hz. Yûsuf'un günahlardan çevrildiği ifadesiyle Hz. Yûsuf övülmektedir. Eğer Hz. Yûsuf'a isnat edilen günahlar doğru olsaydı Allah Teâla Hz. Yûsuf'u bu günahlarından sonra onu övmezdi. Bu durum şuna benzemektedir: Bir padişah bazı kölelerini en kötü günah ve en çirkin işlerde bulunduklarını anlattıktan sonra onları övmeye başlıyor. Böyle bir olay ve hikâye nasıl akla ters ise Hz. Yûsuf olayında anlatılan kıssalarda Allah'ın Kur'an'da anlattıklarına terstir.
4. Peygamberlerden bir zelle veya bir sürçme meydana geldiği zaman, peygamberler bu zelle ve sürçmeyi büyütüp hemen tövbe edip, pişmanlıkla Allah'a yönelirler. Hz. Yûsuf böyle bir olay içine girseydi hemen tövbe etmeye yönelmesi lazımdı. Hz. Yûsuf böyle bir tövbede bulunmuş olsaydı Allah Teâla bize bu tövbeyi naklederdi. Allah Teâla, Kur'an'da böyle bir tövbeden bahsetmemiş olması böyle bir günahın meydana gelmediğine işarettir.
5. Bu olayda bahsi geçenlerin hepsi Hz. Yûsuf'un böyle bir günahdan uzak olduğuna şahitlik etmişlerdir. Bunlar; Hz. Yûsuf, Züleyha, padişah, kadınlar ve şahitler, İblis, Allah Teâla'dır.

Hız. Yûsuf "Beni kendine o çağırđı¹⁵⁷" ve "Rabbim! Hapis benim için, bunların istediklerini yapmaktan daha iyidir¹⁵⁸" diyerek kendisinin bu günahıan uzak olduğunu söyledi.

Züleyha şu ayetlerde Hız. Yûsuf'un böyle bir günaha girmediğini itiraf etmiştir: "And olsun ki onun olmak istedim, fakat o iffetinden dolayı çekindi.¹⁵⁹", "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir.¹⁶⁰"

Züleyha'nın eşi de Hız. Yûsuf'un temiz olduğunu, böyle bir günaha girmediğini ayetlerde dile getirmiştir: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür."¹⁶¹ "Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin."¹⁶²

Şahitlerin, Hız. Yûsuf'un temiz olduğuna dair şahitlikleri de şu ayette açık bir şekilde ifade edilmiştir: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir."¹⁶³

Allah Teâla da Hız. Yûsuf'un ihlaslı kullarından olduğunu,¹⁶⁴ ondan kötülükleri çevirdiğini¹⁶⁵ Kur'an'da anlatmakla Hız. Yûsuf'un böyle bir günaha girmediğini bizlere nakletmektedir.

Şeytan, Allah'ın ihlaslı kulları dışındakileri yollan çıkarmak için mücadele edeceğine ancak ihlaslı kulları yoldan çıkarmaya gücü yetmediğini söylemektedir.¹⁶⁶ Allah Teâla da Hız. Yûsuf'u ihlaslı kullardan zikrettiğine göre şeytanın Hız. Yûsuf'u günaha sürüklemesine imkânı yoktur.

Râzî, Hız. Yûsuf'un böyle çirkin bir günahıan uzak olduğunu ayetler ve aklî delillerle ortaya koyduktan sonra şunları söylemektedir: Hız. Yûsuf böyle bir iftira atanlar

¹⁵⁷Yûsuf 12/26.

¹⁵⁸ Yûsuf 12/33.

¹⁵⁹ Yûsuf 12/32.

¹⁶⁰ Yûsuf 12/51.

¹⁶¹ Yûsuf 12/28.

¹⁶² Yûsuf 12/29.

¹⁶³ Yûsuf 12/27.

¹⁶⁴ Yûsuf 12/34.

¹⁶⁵ Yûsuf 12/34.

¹⁶⁶ El-En'âm 8/84.

eğer Müslüman iseler onlara Allah'ın ayetlerinde Hz. Yûsuf'un temiz olduğuna dair şahitliğini kabul etmeye davet ediyoruz. Eğer Allah'ın dinine uyan Müslüman değil de şeytan ve ordusunun yoluna uyan kimseler iseler o zaman da şeytanın şahitliğini kabul etmeye davet ediyoruz.¹⁶⁷

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) *Mecmûu Fetâvâ* eserinde Hz. Yûsuf için uydurulan bu rivayetler için şunları söylemektedir: Hz. Yûsuf'un sünnetçinin oturduğu gibi, Züleyha'nın karşısına oturduğu, pantolonun bağlarını açtığı hususundaki rivayetler kesinlikle Peygamberimizden böyle bir rivayet gelmemiştir. Bu rivayetler ancak Ehl-i kitaptan gelmektedir. Yahudilerin Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd ve diğer peygamber hakkında uydurdıkları rivayetleri biliyoruz. Ehl-i kitaptan bir haber gelirse ve doğru olup olmadığını bilmiyorsak ve Kur'an ve sünnette buna dair bir şey yoksa biz bu rivayeti ne yalanlarız ne doğrularız. Durum böyle iken Allah'ın Kur'an'da güzel sıfatlar ile övdüğü, böyle bir günaha girmediğine şahitlik ettiği halde biz nasıl Ehl-i kitaptan gelen bu rivayetleri kabul ederiz? Hz. Yûsuf böyle bir günaha girmiş olsa ya günaha ısrar eden biridir ya da günahından tövbe eden biridir. Hz. Yûsuf bir peygamber olduğu için günahında ısrar etmesi mümkün değildir. Tövbe etmesine gelince, Allah Teâla Kur'an'da Hz. Yûsuf'un tövbe etmesine dair bir şey nakletmemiştir. Bu iki ihtimal ortadan kalkınca Hz. Yûsuf'un böyle bir günaha girmediğini kolaylıkla söyleyebiliriz. Bütün bunlara rağmen Hz. Yûsuf'un böyle bir günaha girdiğini söylemek Allah ve resulüne iftiradır. Allah'ın kitabını tahriftir.¹⁶⁸

İbn Cuzeyy (ö. 741/1340) tefsirinde Hz. Yûsuf ile ilgili birçok rivayetin bulunduğu, bu rivayetlerden bazısının zayıf, bazısının peygamberliğin ismetiyle uyumlu olmadığını dile getirmektedir.¹⁶⁹

Bahrü'l-Muhît tefsirinin yazarı Ebu Hayyan bu ayetinin tefsirinde, Hz. Yûsuf ile ilgili birçok rivayetin bulunduğunu, bu rivayetlerin fasıklara nispetinin bile caiz olmadığını, Hz. Yûsuf'un böyle bir günaha kesinlikle niyetlenmediğini, seleften gelen

¹⁶⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 18/439-444.

¹⁶⁸ Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhâlim b. Mecdiddin Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ* (Medine: Mecmeu'l-Meliki'l-Fahd li-Tabaati'l-Mushafi's-Şerîf, 1425), 15/150.

¹⁶⁹ Ebû'l-Kâsim Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed el-Kelbî el-Ğirnâfî İbn Cuzeyy, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, thk. 'Abdullâh el-Ḥâlidî (Beyrut: Şirketü Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1416), 1/384.

rivayetlerin hiçbirinin sahih olmadığını, bütün bu rivayetlerin isrâili uydurmalar olduğunu, bu rivayetlerin peygamberliğin ismet sıfatıyla uyuşmadığını söylemektedir.¹⁷⁰

Ebüssuûd da bu rivayetleri dile getirdikten sonra bunların ancak uydurma batıl isrâili rivayetler olduğu, kulakların çirkin bulduğu, akıl ve fikrin bunu reddettiğini, bu rivayetleri ağızlarında dolaştırıp yayanlara ve bunları tasdik edenlere yazıklar olsun demektedir.¹⁷¹

Mâtürîdî bu rivayetlerin isrâili uydurma rivayetler olduğunu ayetler ışığında şöyle anlatmaktadır:

1. Hz. Yûsuf ayette Züleyha'nın kendisini istediğini söylemektedir. Eğer Hz. Yûsuf Züleyha'yı isteseydi kendisini temize çıkarıp onu suçlamazdı.
2. Allah ayette Hz. Yûsuf'tan günahların ve kötülüklerin uzaklaştırdığını söylemektedir. Eğer Hz. Yûsuf rivayette geçtiği gibi pantolonun bağını çözüp sünnetçinin oturduğu gibi oturmuş olsaydı o zaman Hz. Yûsuf günahlardan uzaklaştırılmamış olurdu.
3. Hz. Yûsuf efendisine arkadan ihanet etmediğini¹⁷² söylemektedir. Eğer bu rivayette geçen şeyler doğru olsaydı Hz. Yûsuf efendisine ihanet etmiş olurdu.
4. Züleyha ve kadınlar ayette Hz. Yûsuf için her hangi bir kötülük görmediklerini söylemektedirler.¹⁷³ Bu rivayetteki şeyler doğru olsaydı kadınlar ve Züleyha Hz. Yûsuf için bunu demezlerdi.

Mâtürîdî ayetlerle Hz. Yûsuf'un böyle bir gûnahtan uzak olduğunu ortaya koyduktan sonra bunların uydurma rivayetler olduğunu, bu rivayeti sahih bulmayının ötesinde konuşmanın caiz olmadığını ifade etmektedir.¹⁷⁴

Süyûtî'nin *ed-Dürrül-mensûr* isimli tefsirinde yer verdiği ve herhangi bir değerlendirme yapmadan geçtiği rivayet hakkında âlimler, bunun uydurma birer isrâili rivayet olduğunu açıkça söylemektedirler.

Değerlendirme

¹⁷⁰ Ebü Hayyan, *el-Bahrü'l-Muhît*, 6/257-258.

¹⁷¹ Muḥammed b. Muḥammed b. Muṣṭafâ el-İmâdî Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Âkli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Dârü İhyâi't-türâs, ts.), 4/267.

¹⁷² Yûsuf 12/52.

¹⁷³ Yûsuf 12/51.

¹⁷⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 6/226-227.

Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr* tefsirinde Hz. Yûsuf ve Züleyha arasında geçtiğini söylediği değerlendirmemesi bir yana bu rivayetin sahih olduğunu söylemektedir. Ayrıca âlimlerin bu rivayeti tenkit etme konusundaki değerlendirmelerini ele aldık. Bütün bu değerlendirmeler ışığında bu rivayetin uydurma birer isrâîlî rivayet olduğuna inanmaktayız. Çünkü bu rivayetin kabul edilmesi peygamberlerin güvenilirliğine hâlel getirmek demektir. Bu sonuçla insanların peygamberlere inanmamasını için bir sebep olmaktadır. Hâlbuki peygamberlerin ismet sıfatına sahip oldukları ve bu sıfatla beraber kıymetlerini düşüren her türlü hareketten uzak olduğunu bilmekteyiz. Rivayette bahsedildiği gibi Hz. Yûsuf'un, Hz. Cebrail veya Hz. Ya'kûb'u görmesinden dolayı bundan geri durması da kabul edilmez. Çünkü ismet sıfatına sahip olmayan insanlar bile böyle bir şeye niyetlenmesi esnasında olağanüstü bir şey görürlerse onlarda bu niyetlendikleri şeyden geri dururlar. Peygamberlerin izzetini düşüren böyle rivayetlerden uzak durulmalı ve bunları değerlendirmeden herhangi bir esere alınmamalıdır.

3.6. Hârût ve Mârût

Hârût ve Mârût, ismi Kur'an'da geçen iki melektir. Kur'an'da bu iki melek hakkında sadece Babil şehrine indirildiği ve insanlara imtihan için geldikleri konusu mevcuttur. Kur'an'da bu iki melek hakkında başka bilgi yoktur. Sahih hadislerde de bu konuda bir bilgi yoktur. İnsan tabiatı itibarıyla meraklı bir farklı olduğu için Allah Teâlâ'nın ayetlerde, Peygamberimizin hadislerde temas etmedikleri konuların peşine düştüler. Allah bu iki melek hakkında detaylı bilgi vermemesine rağmen insanlar bunları araştırmaya başladılar. Bundan dolayı Kur'an'da ve sahih hadislerde olmayan birçok rivayet ortalıkta dolaşmaktadır. Bu rivayetlerin bazıları Kur'an'da anlatılan melek profiline aykırı olmasına rağmen birçok tefsir eserine dâhil olmuştur.

“Süleyman'ın hükümrânlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme” demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi

olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!’”¹⁷⁵

Bu ayetin tefsirinde, Süyûtî ve başka müfessirler şu rivayetlere yer vermektedirler:

1. Melekler Allah Teâla’ya nasıl insanların bu günah ve hatalarına sabrettiğini sordular.

Allah: Ben onların imtihan ediyorum, sizi ise günaha girmenizden korudum.

Melekler: Ya rabbi! Eğer biz onların yerinde olsaydık sana isyan etmezdik.

Allah: “İçinizden iki melek seçin,” dedi.

Melekler aralarından Hârût ve Mârût’u seçtiler. Allah Hârût ve Mârût’a şehvet duygusunu verdi.

Hârût ve Mârût dünyaya indikten sonra onlara Zühre adında bir kadın geldi. Her ikisinin nefsinde de Zühre’ye karşı bir istek oldu ama her ikisi de bu isteği arkadaşından saklıyordu. Biri diğerine Zühre hakkında nefsinde bir duygunun oluştuğunu kendisinde de bu duygunun oluşup oluşmadığını sorunca arkadaşı da kendisinde bu duygunu oluştuğunu söyledi.

2. Hârût ve Mârût her ikisi de Zühre’yi istedi. Zühre her ikisine göğsüne yükselince ve gökten inerken hangi isimle bunu yaptıklarını kendisine söylemedikleri müddetçe onlara onay vermeyeceğini söyledi. Hârût ve Mârût bu isteğini reddettiler. Daha sonra tekrar Zühre’yi isteyince yine Zühre isteğini yeniledi. Hârût ve Mârût bu isteği tekrardan reddettiler. En sonunda Hârût ve Mârût Zühre’ye istediğini verdiler. Allah Teâla Zühre’yi bir yıldızla çevirdi. Hârût ve Mârût’un kanatlarını yok etti. Hârût ve Mârût hatalarını anlayınca Allah’a tövbe ettiler. Allah onları iki şey arasında tercih yapmaya bıraktı. Ya onları melek oldukları hale çevirecek kıyamet günü cezalandıracak ya da onları dünyada cezalandırarak kıyamet günü onları melek oldukları hale çevirecek. Hârût ve Mârût birbirlerine dünya azabının biteceğini söylediler. Bunun için ahiret azabı yerine dünya azabını tercih ettiler. Hârût ve Mârût bu tercihte bulunduktan sonra Allah onlara Bâbil’e gitmelerini söyledi. Onlar Bâbil’e

¹⁷⁵ el-Bakara 2/102.

geldiklerinde Allah onları Bâbil'in altına batırdı ve onlar kıyamete kadar orada azap görecekler.

3. Mücâhid'in İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre İbn Ömer, yıldızın doğuşunu gözetlemesini, doğduğu zaman da kendisine haber vermesini söylemiştir. Yıldız doğunca İbn Ömer'i uyandırdığını, İbn Ömer'in oturup yıldıza bakıp, şiddetli bir şekilde yıldıza sövdüğünü, kendisinin İbn Ömer'e doğan bir yıldıza niye sövdüğünü, İbn Ömer'in de bu yıldızın Benî İsrâil arasında bozgunculuk çıkardığını söyleyip Hârût ve Mârût kıssasını anlattığını söylemektedir.
4. Melekler insanların günahlarından dolayı insanları ayıplayınca Allah onlara: "Siz de olsaydınız siz de yapardınız," dedi. Melekler: "Biz böyle bir günah işlemeyiz," dediler. Allah da onlara kendilerinde iki melek seçmesini emretti. Onlar da Hârût ve Mârût'u seçtiler. Allah, Hârût ve Mârût'a şirke girmeyeceklerine, zina yapmayacaklarına, içki içmeyeceklerini emretti. Hârût ve Mârût yeryüzüne indikleri günün akşamı olmadan Allah'ın yasakladığı şeylerin hepsinin yaptılar.
5. İnsanlar Allah'ı inkâr edince ve diğer günahlara girince melekler Allah'a: "Ya rabbi! Sen bu insanları sana ibadet etsinler, sana itaat etsinler diye yarattın fakat onlar seni inkâr etmek, insan öldürmek, haram mal yemek, zinaya girmek, hırsızlık yapmak, içki içmek gibi günahlara girdiler," dediler. Allah meleklerin bu sözlerine karşı aralarında en iyi iki meleği seçmelerini ve kendisinin o meleklerle emir ve nehiylerde bulunacağını söyledi. Melekler Hârût ve Mârût'u seçtiler. Allah o ikisini yeryüzüne indirdi ve onlara insan da bulunan şehvet duygusunu yükledi. Allah onlara kendisine ibadet edeceklerini, kendisine şirk koşmayacaklarını emretti. Onları adam öldürmekten, haram mal yemekten, zina işlemekten, içki içmekten nehyetti. Hârût ve Mârût insanlar içinde hak ile hükmederek bir süre kaldılar. Bu olay Hz. İdris zamanında olmuştur. Bu zaman içerisinde yıldız içerisinde Zühre'nin güzeliği gibi insanlar içerisinde güzel olan bir kadın geldi. Hârût ve Mârût bu kadına kaptırdılar kendilerini. Hârût ve Mârût bu kadına sahip olmak isteyince kadın kendi dinine girmeden kabul kabul etmediğini söyledi. Dininin ne olduğu sordular. Kadın da bir put çıkarıp buna ibadet ettiğini söyledi. Hârût ve Mârût bu puta ibadet etmeyeceklerini söylediler. Bunu reddettikten belli bir müddet geçtikten sonra Hârût ve Mârût tekrar kadını istediler. Kadın yine isteğini yeniledi. Hârût ve Mârût yine kadının isteğini reddettiler. Kadın Hârût

ve Mârût'un puta ibadet etmeyeceklerini anlayınca onlara üç şeyden birini seçmelerini istedi. Ya bu puta ibadet edeceksiniz ya bu kişiyi öldüreceksiniz ya da bu içkiyi içeceksiniz. Hârût ve Mârût bunların hiçbirisinin kabul edilemeyeceğini fakat aralarında en hafif olanın içki içmek olacağını söylediler. İçki içtiler ve kadınla beraber oldular. Kadının insanlara bu olayı anlatmasında korktukları için kadını öldürdüler. Sarhoşlukları geçince yaptıkları hataları ve günahları anladılar. Gökyüzüne yükselmek istediler ama başaramadılar. Diğer melekler bunu görünce çok şaşırdılar ve anladılar ki kendisine bazı şeylerin görünmediği kişiler daha az korkarlar. Bu anlayıştan sonra yeryüzünde bulunan insanlara istiğfar etmeye başladılar.¹⁷⁶

Süyûtî, Hârût ve Mârût ile ilgili kendi tefsir eserinde birçok rivayete yer vermektedir. Bu rivayetlerin genel içeriklerini barındıran rivayetleri ele aldık.

Bu rivayetler hakkında Râzî, Hârût ve Mârût hakkında yukarıda verdiğimiz rivayetlerin tefsir kitaplarında zikredildiğini ifade ettikten sonra bunların doğru olmadığını şu maddelerle ortaya koymaktadır.

1. Birçok ayette meleklerin masum olduğuna dair ayetler bulunmaktadır. Bu ayetler ışığında bu rivayetin doğru olmadığı açıktır.
2. Hârût ve Mârût'un dünya ve ahiret azabı arasında tercih edilmeye bırakılması doğru değildir. Doğru olan tövbe ve azap arasında tercihe bırakılmasıdır. Çünkü dünya azabı ile ahiret azabı arasında tercih edilmeye bırakılanlar ömür boyu Allah'a şirk koşanlardır.
3. Bu rivayette en ilginç olan kısım onların cezaya uğratılması esnasında sihrî öğretmeleri ve sihre çağırırken cezalandırılmalarıdır.

Bütün bunlar, Hârût ve Mârût hakkındaki bu rivayetlerin doğru olmadığının delilleridir.¹⁷⁷

İbn Kesîr bu rivayetlerin garip rivayetler olduğunu, bu rivayetlerin Kâ'b el-Ahbâr'dan geldiğini, Kâ'b el-Ahbâr'ın da bunları Ehl-i kitaptan aldığını ve bunların isrâîlî rivayetler olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/238-250.

¹⁷⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 3/231.

¹⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1419, 1/241.

Kurtubî, Hârût ve Mârût hakkında gelen bu rivayetlerin hepsinin zayıf olduğunu ve İbn Ömer ve diğer sahabelerin böyle rivayetlerde bulunmasının doğrudan uzak olduğunu söylemektedir. Bu rivayetlerin hiçbirisi sahih değildir. Çünkü bu rivayetler Allah'ın vahyinin eminleri olan melekler hakkındaki genel kaidelere terstir. Şu ayetler meleklerin masum olduklarının delilleridir:

1. *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”* ¹⁷⁹
2. *“(Böyle iken) “Rahmân, çocuk edindi” dediler. O, böyle şeylerden uzaktır, yücedir. Hayır, (evlat diye niteledikleri) o melekler ikrama erdirilmiş kullardır. Onlar Allah'tan önce söz söylemezler ve hep O'nun emriyle iş görürler.”* ¹⁸⁰
3. *“Hiç ara vermeksizin gece gündüz tespih ederler.”* ¹⁸¹

Akıl meleklerin günaha girmelerini ve mükellef oldukları şeylerin hilafına hareket etmelerini ve Allah'ın onlarda şehvet duygusu yaratmasını inkâr etmez. Çünkü bunların hepsi Allah'ın kudretinde kolay şeylerdir. Her ne kadar akıl bunların olmasını kabul ediyorsa da ayetlerin melekler hakkında söyledikleri bunlara terstir. Bunların olması için ancak sahih nakil olması lazımdır. Bu konu hakkında da sahih bir nakil olmadığı için bu rivayette geçen olayların hiçbirisi kabul edilemez.

Bu rivayetin sahih olmamasının bir delili de Allah gökyüzünü yarattığı zaman bu yıldızları da yaratmıştır. Bu da rivayette zikredilen Zühre yıldızının Hz. Âdem'den önce yaratıldığına delildir.

Meleklerin biz bu duruma düşmeyiz sözü sanki Allah'a, sen bizi insanları imtihan ettiğin gibi imtihan edemezsin anlamına gelmektedir. Bu söz de bir inkâr sözü olup Allah'ın kıymetli kulları meleklerle nispet edilmesi imkânsızdır. Bütün bu açıklamalarda olduğu gibi birçok müfessirin tefsirinde zikredildiği Hârût ve Mârût kıssası isrâili bir rivayet olup melekler böyle olaylardan münezzehtirler.¹⁸²

¹⁷⁹ et-Tahrîm 66/6.

¹⁸⁰ el-Enbiyâ 21/26-27.

¹⁸¹ el-Enbiyâ 21/20.

¹⁸² Kurtubî, el-Câmi ' li-Âhkâmî'l-Kur'ân, 2/52.

Mehâsinü 't-te 'vîl eserinin yazarı Cemâleddin el-Kâsımî (ö. 1914), bu ayetin tefsiri bağlamında âlimlerin birçok görüş sarfettiklerini, bu görüşlerin bazılarının güçlü bazılarının zayıf olduklarını dile getirmekle beraber kabul ettiği görüş şudur: Hârût ve Mârût Bâbil şehrinde kendilerini takva ve güzelliklerle güzel göstermeye çalışan iki adamdır. Bu ikisi insanlara sihir öğretiyorlardı. İnsan bunların dış görünüşlerinden dolayı bunları melek sanıyorlardı ve öğrettikleri şeylerin Allah'tan gelen bir vahiy sanıyorlardı. İnsanların bunları salih kimseler kabul etmelerinden istifade ederek insanlara bilgilerinin ilahi olduğu düşüncesine sokmak için “biz bir imtihan vesilesiyiz. Sakın inkâr etmeyin. Bizim gönderilme amacımız sizin iman edip etmeyeceğinizi sınamak içindir,” dediler. Hârût ve Mârût'un melek olmaları ve melek olmalarıyla beraber rivayet edilen kıssalar Yahudilerin uydurmasıdır. Kur'an'da bu rivayetlerin doğruluğuna dair hiçbir şey yoktur.¹⁸³

Âlûsî, bu rivayetin sahih olduğunu kabul edenlerin aşırı gittiklerini, ölüleri bile güldürecek bir sihir kapısını açtıklarını, dirileri ağlattıklarını, İslam bayrağını ters yüz ettiklerini, değersiz kâfirlerin başlarını kaldırdıklarını söylemektedir. Âlûsî tefsirinde Şihâb el-İrâkî'nın, kim Hârût ve Mârût'un melek olduklarını ve bu iki meleğin Zühre adında bir kadından dolayı girdikleri günahtan dolayı azap gördüklerine inanırsa o kimse Allahu Teâla'yı inkâr eder dediğini nakletmektedir.¹⁸⁴

Fethu'l-beyan eserinin yazarı da bu rivayetin isrâili olduğunu söyleyenler arasındadır. Tefsir eserinde şunları söylemektedir: Tefsir kitaplarında zikredilen bu uydurma kıssalar Benî İsrâili'n bilginlerine dayanmaktadır. Çünkü bu konuda Peygamberimize dayanan sahih bir rivayet bulunmamaktadır.¹⁸⁵

İbn Âşûr (ö. 1973), Hârût ve Mârût ile ilgili söylenilen rivayetlerin Yahudi kıssalarından meydana gelen hurafe kıssalar olduğunu ve bu kıssaların bazılarını ne yazık ki bazı müfessirlerin kendi eserlerine aldıklarını söylemektedir. Bazı muhaddisler bu rivayetlerin bir kısmını peygambere isnat etme konusunda ihmalkâr davranmışlardır.¹⁸⁶ Süyûtî'nin eserinde naklettiği bu rivayet, İbnu Âşûr'un bahsettiği rivayetlerden biridir.

¹⁸³ Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü 't-Te 'vîl*, thk. Muhammed Basil es-Suud (Beyrut: Daru'l-Kutubu'-İlmiye, 1418), 1/365.

¹⁸⁴ Âlûsî, *Rûhu 'l-Me 'ânî fî Tefsîr el-Şur 'ânî 'l- 'Azîm ve 's-Seb 'u 'l-Mesânî*, 1/339-340.

¹⁸⁵ Şiddîk Hasen Hân, *Fethu 'l-Beyân fî Mağâşidi 'l-Şur 'ân*, 1/239.

¹⁸⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşri, 1983), 1/642.

Ebû Hayyân da bu rivayete yer verdikten sonra ayetler ile bu rivayetin doğru olmadığını, bu rivayetin isrâîli bir rivayet olduğunu dile getirmekle beraber bu ayette geçen meleklerin rivayette bahsedildiği gibi bir olay yüzünden değil de insanların sihir ile peygamberlik iddiasında bulunduklarını ve bu yöntemle insanları kandırdıklarını, Allah'ın da insanlara sihir ile mucizenin farklı şeyler olduğunu, sihirbaz ile peygamberin farklı kişiler olduğunu insanlara öğretmesi için indirdiği söylemektedir.¹⁸⁷

Ebüs-suûd¹⁸⁸, Beyzâvî¹⁸⁹ gibi âlimler bu rivayetin isrâîli bir rivayet olduğunu, sahih bir senedinin olmadığını, tefsir eserlerinin bazılarında bulunmaları yazarların ihmalkârlıkları olduklarını dile getirmişlerdir.

İbn Hazm (ö. 456/1064) da bu rivayeti şiddetli bir şekilde eleştirenlerden biridir. Çünkü rivayette geçen ve meleklerle isnat edilen günahlar için gelen herhangi bir sahih senedin olmadığını, bu konuda gelen rivayetlerin iftira ve yalandan başka bir şey olmadığını söylemektedir.¹⁹⁰

Ebu Şehbe de isrâîli rivayetler hakkında yazdığı kitabında bu rivayeti ele almaktadır. Bu rivayetin tefsir eserlerinde var olduğunu söyledikten sonra bunun isrâîli bir rivayet olduğunu, aklın ve naklin kabul etmediğini ifade etmektedir. Bu isrâîli rivayetin Resûlullah'a dayandırması da kabul edilemez. Kur'an'da veya hadislerde bu rivayetin sahihliği ile ilgili bir rivayet olmamasından ziyade bu rivayetin sahih olmadığını söyleyen ayetler bulunmaktadır.¹⁹¹

Tenvîru'l-kulûb eserinin yazarı Muhammed Emin de kitabının akaid ile ilgili bölümünde meleklerden bahsederken meleklerin, Allah'a isyan etmeyen kullar olduklarını, bunun için bazı eserlerde geçen Hârût ve Mârût ile ilgili rivayetlerin iftira, bühyan ve yalan olduğunu ve buna inanmanın helal olmadığını dile getirmektedir. Eğer bazı müfessirlerin dediği gibi bunların melek değil de insan oldukları kabul edilirse o zaman durum açıktır. Çünkü insanların sihir öğrenme veya öğretme alanında faaliyetlerde bulundukları açıktır. Eğer bazı müfessirlerin görüşü olan Hârût ve Mârût melek ise bunlar

¹⁸⁷ Ebû Hayyan, *el-Bahrü'l-Muhît*, 1/528.

¹⁸⁸ Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Âkîl's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 1/137.

¹⁸⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, 1/98.

¹⁹⁰ Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelûsî İbn Hazm, *el-Faṣl fî'l-Milel ve'l-Ehvâ'i ve'n-Nihâl* (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, ts.), 4/27.

¹⁹¹ Ebû Şehbe, *el-İsrâ'iliyyât ve'l-Mevzû'ât fî Kütübi't-Tefsîr*, 157-158.

sihir ile amel etmek için gelmemişlerdir. Bilakis insanların sihirden sakınmaları için sihrin ne olduğunu insanlara öğretmek için gelmişlerdir.¹⁹²

Süyûtî'nin eserine aldığı bu rivayetlere karşı diğer müfessirlerin görüşü bu şekildedir. Bu görüşlerin varlığına rağmen Süyûtî eserinde bu değerlendirme temas etmeden rivayetleri zikretmekle yetinmektedir. Kur'an'da ve sahih hadislerde bu rivayetlerin doğruluğuna dair bir bilgi olmaması ve bu rivayetlerin Kur'an'da anlatılan melek profiline aykırı olması isrâili olmasına işarettir.

Değerlendirme

Süyûtî'nin Hârût ve Mârût ile ilgili *ed-Dürrü'l-mensûr* adlı tefsir eserinde birçok rivayet vardır. Bunları genel mahiyetleri aynı oldukları için dört rivayet vermekle yetindik. Süyûtî bu rivayetlerden bazılarını Peygamberimizden geldiğini, bazılarının ise sahabeden geldiğini yazmıştır. Bu rivayetler içinde sahih olduğunu söylediği rivayetlerin yanında herhangi bir değerlendirme yapmadığı rivayetler de bulunmaktadır. Süyûtî, bu rivayetin isrâili olup olmadığı konusunda herhangi bir şey söylememiştir. Bu rivayet hakkında tefsir âlimlerin görüşlerine başvurduk. Tefsir âlimleri bu rivayeti aklen ve naklen reddetmektedirler. Nakil olarak Kur'an'a ve hadislere zıttır. Kur'an'daki melekler ile ilgili ayetlere zıt olduğunu, bu rivayetin senet ve metin tahlili açısından sahih olmadığını dile getirmektedirler. Aklen de bu rivayetin doğru olma ihtimalinin olmadığını dile getirmektedirler. Çünkü yıldızlar daha Hz. Âdem yaratılmadan yaratılmış ve bu olayda ismi geçen Zühre'nin yıldız olması tabiat kurallarına aykırıdır. Bu rivayetin aklen doğru olmadığının bir sebebi de rivayette bahsedildiği gibi kötülüğe sebep olan birisinin yıldızla dönüşmesi, meleklerin ise azaba uğratılmasıdır. Eğer bu rivayet doğru olsaydı Zühre, yıldızla değil Hârût ve Mârût gibi azaba uğratılması gerekirdi. Bütün bu değerlendirmelerden sonra bu rivayetin sahih bir senetle gelmemesi, ayetlerdeki melekler tasavvuruna zıt olmasından dolayı bu rivayetin isrâili bir rivayet olup, inanılması mümkün olmayan bir rivayet olduğunu söylemek zor değildir.

3.7. Beş Kere Süt Emme Ayeti

Kur'an, Peygamber Efendimiz zamanında yazılması ve ezberlenmesiyle korunmuş ve bugüne kadar eksiksiz bir şekilde gelmiştir. Tarih içinde İslam'ı zayıflatmak için farklı kesimlerden farklı yollar denenmiştir. Bu yollardan bir tanesi de Kur'an'ın

¹⁹² Âllâme Şeyh Muhammed Emîn, *Tenvîru'l-Kulûb* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Êsriyye, 2005.), 48.

korunmuşluğu ve Allah tarafından gelen bir kitap oluşu konusunda şüphe uyandırmaktır. İslam tarihi içinde bu yolların kapatılması ve bu yollarla gelen rivayetlerin değerlendirilmesi konusunda âlimler gerekli hassasiyeti göstermişlerdir. Buna rağmen bazı müfessirler bu konuda ihmalkâr davranmışlardır. Nitekim şu ayetin tefsiri bağlamında verilen rivayet bu türdendir.

“Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”¹⁹³

Süyûtî bu ayetin tefsir ederken Hz. Âişe’den şu rivayetlere yer vermektedir:

1. Bilinen on defa emmenin (evlenmeyi) haram kılacağı, Kur’ân kapsamında indirilenler arasındaydı. Sonra bilinen beş emmenin (evlenmeyi haram kılacağı ayet ile), bu neshedildi. O, Kur’ân ayetleri içinde okunmaktayken, Rasûlullah (s.a.s.) vefat etti
2. Allah’ın kitabında on defa süt emmekle haramlığın meydana gelmesi ayeti, sonra beş defa süt emmek ayeti ile nesh edildi. Fakat Resûlullah’ın vefatıyla beraber bu ayetlerde Allah’ın kitabından gitti.
3. Recm ve büyüğün süt içmesi ile ilgili ayet indi. Bu ayet yastığımın altında bir sahifede yazılıydı. Resûlullah vefat edince biz de Resûlullah’ın vefatıyla meşgul olduk. Bu esnada eve bir keçi girdi ve bu sahifeyi yedi.¹⁹⁴

Süyûtî’nin eserinde yer verdiği bu rivayet hakkında Buhârî sahihine şerh yazan Beddreddin Aynî (ö. 855/1451), *Ûmdetü’l-Kârî* eserinde süt emme konusunda Hz. Âişe’den on kere emme, yedi kere emme, beş kere emme gibi farklı rivayetler geldiğini, bazı âlimlerin bu rivayet doğrultusunda beş kere emme ile süt akrabalığının oluştuğunu ancak cumhur ulema, süt emme olayının bir kere emme ile oluşmasının yeterli olacağını, bunların sayıya ihtiyaç duymadıklarını ifade eder. Hz. Âişe rivayetinin de delil kabul

¹⁹³ en-Nisâ 4/23.

¹⁹⁴ Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, 2/472-473.

edilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu rivayetin kabul edilmemesinin sebebi olarak Kur'an'ın ancak mütevâtir bir yolla gelmesi gerekmesidir. Bu rivayeti rivayet eden, bu rivayetin Kur'an olduğunu söylemekte ancak Kur'an ayeti olduğu sabit değildir. Râvi bu rivayetin Kur'an değil de diğer haberleri gibi bir haber olarak zikretseydi kabul edilebilirdi. Ancak Kur'an olarak rivayet edince, bunun da Kur'an olmadığı anlaşılınca bu rivayet delil olmaz.¹⁹⁵

Kur'an'da nesh ile ilgili eserinde Mustafâ Zeyd de bu rivayetin metin yönünden sıkıntılı olduğunu, delil kabul edilmeyeceği ifade etmektedir.¹⁹⁶

Hanefî fıkıh eserlerinden olan *Bedâiu's-Sanâi* eserinin yazarı, bu rivayetin Hz. Âişe'den geldiğinin doğru olmadığı ve haklı olarak böyle bir hadis var ise ve Resûlullah vefat edince bu ayet okunuyordu¹⁹⁷ denilirse o zaman bu ayeti nesh eden nedir diye sorulması gerekir. Peygamberimizin vefatından sonra Kur'an'ın neshi mümkün değildir.

Tahâvî (ö. 321/933) bu rivayetin münker, kabul edilmeyecek bir rivayet olduğunu söylemektedir. Çünkü bu rivayet doğru olsaydı sahabenin elinde olup bizim elimizde olmayan bazı ayetler olmuş olurdu.¹⁹⁸

Serahsî (ö. 483/1090), Hz. Âişe'den rivayet edilen bu hadisin gerçekten zayıf olduğunu çünkü rivayette Resûlullah'ın vefatı zamanında okunduğu, bunun da Resûlullah'ın vefatından sonra Kur'a'nın nesh edilmesi anlamına gelir ki bunun caiz olmadığını söylemektedir. Resûlullah'ın vefatından sonra nesh caiz olmadığına göre bu rivayette geçen ayet şimdi niye Kur'an'da okunmuyor? Üçüncü rivayette geçen ve keçinin sahifeyi yemesi olayı ise Râfizîlerin görüşlerine uyan bir rivayettir. Râfizîlerin görüşü, Kur'an'ın Peygamberimizden sonra birçok kısmının kayıp olduğu, sahabelerin bunları Kur'an'a yazmadıklarıdır. Râfizîlerin bu görüşü ve Râfizîlerin bu görüşüne uyan olan bu rivayet kabul edilemez.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-'Aynî, *'Umdetu'l-Kârî Şerḥu Şaḥîhi'l-Buḥârî* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ts.), 20/96.

¹⁹⁶ Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1987), 285.

¹⁹⁷ 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Aḥmed el-Hanefî el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i 'fi tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1406/1986), 4/7.

¹⁹⁸ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî Tahâvî, *İhtilâfû'l-Ulemâ*, thk. Abdullah Nezir Ahmed (Beyrut: Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, 1417), 2/316.

¹⁹⁹ Muhammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme es-Serahsî, *el-Mebsûṭ*, thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis (Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Ṭabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 1421/2000), 5/134.

Muvatta şarihlerin Bâcî (ö. 474/1081), Malik'in bu rivayet ile amel edilmediğine dair görüşünün var olduğunu söylemektedir. Bu rivayetin ahad bir haber olduğunu, Kur'an'ın ise mütavattir haber ile sabit olduğunu, bunun için bu rivayet ile Kur'an'dan bir ayet kabul edilmediğini söylemektedir.²⁰⁰

İbn Kuteybe (ö. 276/889), bu rivayetlerin senedinde Muhammed b. İshak'ın olduğunu ve Muhammed b. İshak'ın kezzâb olduğunu, Kur'an'ın Peygamberimizden önce ve sonra korunduğunu dile getirmektedir.²⁰¹

Tahâvî *Müşkilü'l-Âsâr* eserinde bu rivayetin kabul edilmesinin imkânsız olduğu ve sebebini de zikretmektedir. Bu rivayetin sahih olmasının imkânsız olmasının sebebi; bu rivayet kabul edilirse o zaman Kur'an'a yazılması ve diğer ayetlerin namazda okunduğu gibi okunması lazımdır. Bu rivayetin kabul edilmesi durumda sahabelerin bazı ayetleri terk edip Mushaflara yazmadıkları kabul edilir. Kur'an ve sahabeler için böyle bir durum kabul edilemez.²⁰²

Kur'an'da nesh ilgili eser yazarlardan Nehhâs (ö. 338/950) da bu rivayete değinmiş ve bu rivayetin içinde problemler olmasından dolayı âlimlerin tartıştığını söylemektedir. Hadisi rivayet eden Malik'in bu hadisle amel etmediğini ve rivayette geçen "Resûlullah vefat edince bu okunuyordu" cümlesinin sıkıntılı olduğu ifade etmektedir. Çünkü bu rivayet kabul edilirse Hz. Âişe, Kur'an'dan olduğu iddia ettiği bir ayeti söylemiş ve bu ayetin mushafa geçirilmesi ve bize ulaşması gerekirdi.²⁰³

İbn Hacer *Fethu'l-Bârî* eserinde,²⁰⁴ Abdülber (ö. 463/1071) *Temhîd*'inde,²⁰⁵ Zürkânî (ö. 1710) *Şerh'u-Muvatta* 'sında,²⁰⁶ Hattâbî (ö. 388/998) *Meâlimü's-*

²⁰⁰ Ebû'l-Velîd Suleymân b. Halef el-Bâcî, *el-Muntekâ Şerhu'l-Muvattâ* (Mısır: Matba'atu's-Sa'âde, 1332/1914), 4/156.

²⁰¹ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadis* (el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1419), 444.

²⁰² Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî Tahâvî, *Şerhu Mushkil'l-Asâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1415), 11/490.

²⁰³ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, thk. Muhammed 'Abdu's-Selâm Muhammed (Kuveyt: Mektebetü'l-Fellâh, 1408), 64.

²⁰⁴ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hâfîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 9/147.

²⁰⁵ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed İbn 'Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvattâ mine'l-Me'ânî ve'l-'Esânîd*, thk. Muştafâ b. 'Ahmed el-'Alevî - Muhammed 'Abdulkebîr el-Bekrî (Mağrib: Vezâratu 'Umumi'l-Evkâf ve's-Şu'ûnî'l-İslâmiyye, 1387/1967), 17/216.

²⁰⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf Zürkânî, *Şerhu'l-Muvattâ*, thk. Tâha Abdurrâif Said (Kahire: Mektebetü's-Sikâfeti'd-Diniyye, 2003), 3/377.

Sünen’inde,²⁰⁷ Mübârekfûrî (ö. 1935) *Tuhfetü’l-Ahvezi*’nde,²⁰⁸ Begavî (ö. 516/1122) *Şerhu’s-Sünne*’ninde,²⁰⁹ Cûzekânî (ö. 543/1148) *el-Ebâtil ve’l-Menâkîr ve’ş-Şihâh ve’l-Meşâhîr*’de,²¹⁰ İbn Cevzî (ö. 597/1201) *Nevâsihu’l-Kur’ân = Nâsihu’l-Kur’ân ve Mensûhuh*’de²¹¹ bu rivayetin sahih olmadığını, bu rivayetin ahad haber olduğunu, Kur’an’ın ahad haberle değil mütevatir haberle sabit olduğunu, bu rivayetin kabul edilmesi Kur’an’da tahrif anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.

Süyûtî’nin Hz. Âişe’den beş kere süt emme ayetiyle ilgili yer verdiği rivayetlere dair âlimlerin görüşü bu şekildedir. Kur’an’ın korunmuşluğuna hâlel getiren böyle bir rivayet için Süyûtî herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Eserine almakla yetinmiştir. Bu ve benzeri rivayetler Kur’an’ın korunmuşluğuna hâlel getirmektedir. Bu rivayetleri ele alıp değerlendirmemek de Kur’an’a zarar vermektedir.

Değerlendirme

Süyûtî’nin Nisâ süresinin 23’üncü ayetinin tefsiri bağlamında süt emme ile ilgili eserine aldığı rivayeti âlimlerin bu rivayeti kabul etmemelerine rağmen Süyûtî, bu rivayetlerin Hz. Âişe’den geldiğini söylemekle yetinip rivayet hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.

İsrâiliyatın tanımı sırasında isrâiliyatın ne olduğu hakkında yapılan tanımlara yer vermiştik. Bu tanımlardan biri de Remzî Na’nâa’nın tanımıydı. Remzî Na’nâa, isrâiliyatın tefsir kitaplarına dâhil olan bütün uydurma rivayetlerini kapsadığını, bu uydurma rivayetin nereden geldiğinin önemi olmadığını söylemiştir. Bu rivayette sahih olmayan münker bir rivayet olması hasebiyle Remzî Na’nâa’nın tanımına göre isrâili rivayettir. Bu sebepten dolayı bu rivayete yer verdik.

Bu rivayette iki tane problem mevcuttur. Birincisi Hz. Âişe, süttten emmenin daha önce Kur’an’da on defa olduğunu, daha sonra beş defaya nesh edildiğini ifade etmektedir.

²⁰⁷ Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Haţţâb el-Bustî el-Haţţâbî, *Me’âlimu’s-Sünen* (Halep: el-Maţba’atu’l-İlmiyye, 1351/1932), 3/188.

²⁰⁸ Ebû’l-Ula Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezi Şerhu Câmi’i’t-Tirmizi* (Beyrut: Daru’l-Kütübü’l-İlmiye, ts.), 4/261.

²⁰⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mesûd b. Muhammed el-Ferrâ Begavî, *Şerhu’s-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Mektebetü’l-İslâmi, 1983), 972.

²¹⁰ Ebû ‘Abdullâh el-Hüseyn b. İbrâhîm b. el-Hüseyn b. Ca’fer el-Hemezânî el-Cevrekânî, *el-Ebâtil ve’l-Menâkîr ve’ş-Şihâh ve’l-Meşâhîr* (Riyad; Hindistan: Dâru’s-Şemî’î li’n-Neşri ve’t-Tevzî’i; Muessesetu Dâru’d-Da’veti’t-Ta’lîmiyyeti’l-Hayriyye, 1422/2002), 2/184.

²¹¹ Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn ‘Abdurrahmân b. ‘Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü’l-Cevzî, *Nevâsihu’l-Kur’ân = Nâsihu’l-Kur’ân ve Mensûhuh*, thk. Ebû ‘Abdullâh el-Âmilî es-Selefi ed-Dânî b. Munîr Âl-i Zehûyî (Beyrut: Medinetü’l-Münevvire, 1422/2001), 1/169.

Ama her iki rivayette Kur'an'da bulunmamaktadır. İkinci problem, Hz. Âişe, Resûlullah vefat ettiği zamana kadar bu rivayette geçen kısmın okunduğu ifade etmektedir. Resûlullah'tan sonra Kur'an'da nesh olmayacağına göre Kur'an'dan olan bir ayetin Kur'an'a alınmadığı zannını oluşturmaktır. Kur'an'ı toplayan sahabeleri de töhmet altında bırakmaktadır. Kur'an'ın tahrif edilmediğini, Kur'an'ın hakkıyla eksiksiz toplandığını inandığımız için bu rivayetin sahih olmadığını, bu rivayetin Kur'an'ın tam ve eksiksiz olduğu görüşüne zarar verdiğini söyleyebiliriz.

Bunun gibi rivayetler İslam'a, Kur'an'a, sahabeye saldıran kişilere fırsat vermektedir. Mevlana Şibli Numani'nin dediği gibi İslam'ı lekelemek isteyen siyah boyayı bizler taşımaktayız. Çünkü müfessirlerin bu rivayetleri tefsir eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamaları, bu rivayetlerin kabul edildiği zannını oluşturmaktadır.

3.8. Bel'am'ın Peygamberliği

Allah Teâla, Kur'an'da insanların daha iyi öğüt almaları için birçok üslup benimsemiştir. Bu üsluplardan birisi de eski kavimlerden bahsetmek suretiyle insanlara mesaj vermektir. Allah, bu olaylarda detaylardan ziyade asıl mesaja vurgu yapar. Zaman içinde insanlar merak duygularından dolayı bu detayların peşinden giderler. Nitekim Allah *“Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz hâlde, onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat.”*²¹² ayetinde isim vermeden birinden bahsetmekte ve akıbetini haber vermektedir. Bu şahıs hakkında tefsir eserlerinde birçok rivayet mevcuttur. Mesela Süyûtî bu ayetin tefsirinde şu rivayetlere yer vermektedir:

1. Ayette bahsedilen kişinin ismi hakkındaki rivayetler.
2. Bu kişinin ayette geçen kınanmaya hangi nedenle maruz kaldığı ile ilgili rivayetler.
3. Bu kişinin Benî İsrâil'e gönderilmiş bir peygamber olduğunu, kavminin peygamberliği gizlemesi ve insanlara peygamber olduğunu söylememesi için rüşvet verdiğini, bu kişinin bu rüşveti kabul edip peygamberliğini ilan

²¹² el-A'râf 7/175.

etmediğini, kavminin içinde bulundukları hal üzerine terk ettiğini rivayet eder.²¹³

Süyûtî'nin tefsir eserine aldığı bu rivayetler arasında bu kişinin kim olduğu önemli değildir. Üzerinde duracağımız rivayet bu kişinin peygamber olup, peygamberliğini rüşvet karşısında gizlemesidir.

Bu rivayet ve benzeri rivayetler hakkında tefsirinde değerlendirmeler yapan müfessirlerden biri de İbn Kesîr'dir. İbn Kesîr, Bel'am ile ilgili rivayetler arasında Süyûtî'nin tefsirinde yer verdiği rivayetinde olduğu ama bu rivayetin sahih olmadığını dile getirmiştir.²¹⁴

Kurtubî bu rivayetin doğru olmadığını, peygamberlik müessesisiyle uyuşmadığını, Allah'ın peygamber seçtiği kişilerin kendisine itaat edecek kişilerden seçtiği söylemektedir.²¹⁵

Râzî, Bel'am'ın peygamber olduğunu ve Hz. Musa'nın kendisine beddua etmesiyle beraber peygamberliğin kendisinden alındığı rivayetin doğru olmaktan uzak olduğunu, Allah'ın risaletinin kime vereceğini en bilendir²¹⁶ ayetine ters düştüğünü, Allah'ın peygamber seçtiği kişiler, diğer insanlardan ahlak, şeref ve yaşantı biçimiyle üstün olduklarını ifade etmektedir. Bütün bu değerlendirmelerden sonra bir peygamberin rüşvet karşılığında peygamberliği bırakıp küfrü tercih edilmesi düşünülebilir mi diye sormaktadır.²¹⁷

Sıddîk Hasan Han, Fethu'l-Beyan tefsir eserinde Bel'am ile ilgili şöyle bir rivayetin olduğunu söylemektedir: Bel'am, Medyen ehline gönderilmiş bir peygamberdi. Medyen ehli kendisine birçok hediye verince, Bel'am onların dinine tabi olup Allah'ın kendisini gönderme amacını terk etti. Hz. Musa zalimler ile savaşmak için peygamber olarak gelince, zalimler Hz. Musa'ya beddua etmeleri için Bel'am'a gittiler. Bel'am, Hz. Musa'ya beddua etmek isteyince kendi kavmine beddua etmeye başladı ve bunun kendi irade ise yapmadığını söyledi. Bu esnada dili göğsüne kadar sarktı. Bel'am bu durum karşısında "dünyam ve ahiretim gitti ancak hile yapmak kaldı bana." dedi.

²¹³ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 3/610.

²¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, 1419, 3/508.

²¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'an*, 7/320.

²¹⁶ el-En'am 6/124.

²¹⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 15/404.

Bel'am kavmine: "Allah'ın, kullarının zina günahını işlemelerini sevmediğini, eğer gençler bu günahı işleseler Allah onlar helak edecek," dedi. Benî İsrâil de bu hile önerisinden sonra zina işlemeye başladılar. Allah da onları taun hastalığıyla helak etti. Sıddîk Hasan Han bu rivayetin varlığını söyledikten sonra bu rivayetin içindeki problemler ve yanlışlar sebebiyle araştırmadan reddedilmesi gerektiğini söylemektedir.²¹⁸

Âlûsî de bu rivayetin doğru olmadığını çünkü aklı başında hiç kimsenin peygamberlerin küfre düştüğünü söylemesi mümkün olmayacağını söylemektedir.²¹⁹

İbn Âtiyye (ö. 541/1147) ve Mâtürîdî de tefsir eserlerinde bu rivayetin doğru olmadığını, Allah'ın gönderdiği bir peygamberin rüşvet karşısında peygamberliği bırakmasının mümkün olmadığı, bütün bunların peygamberliğin ismet sıfatı aykırı olan isrâili rivayetler olduğunu söylemiştir.²²⁰

Bu ayette bahsedilen kişinin isminin ne olduğu önemli değildir. İsmi hakkında gelen rivayetleri de yazarların eserlerine almalarında sakınca yoktur. Ama Kur'an ve sahih hadise aykırı olan, peygamberlerin kıymetini düşüren, peygamberlere güveni zedeleyen böyle rivayetleri değerlendirmeden zikretmek büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Süyûtî, uydurma olduğu apaçık olan böyle bir rivayeti *ed-Dürrü'l-mensûr* adlı tefsir eserine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.

Değerlendirme

Allah Teâla insanların hidayeti ve saadeti için Peygamberimizi göndermiş ve Peygamberimizle beraber kitap göndermiştir. Kur'an'ın en mükemmel yönlerinden biri de üslup ve belâğatıdır. Allah Teâla insanların öğütleri daha iyi anlayabilmeleri için Kur'an'da eski ümmetlerden kıssalar vermektedir. Bu kıssalar üzerinden insanlara mesaj vermektedir. Kıssa olması hasebiyle herkesin kafasına rahat yatıp, insanlar daha etkili öğüt alabilmektedirler. Allah, bazı kıssaların detayları hakkında bize bilgi vermemiştir. Bunun sebebi kıssanın kimin başından, ne zaman, nerede, nasıl geçtiğinden ziyade burada kastedilen öğüt olmasıdır. Ama ne yazık ki tefsir eserlerimizde Allah Teâla'nın temas etmediği detaylarda doludur. Bu detaylar genellikle isrâili olmaktadır. Bu isrâili detaylar

²¹⁸ Sıddîk Hasan Hân, *Fethu'l-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'an*, 5/77.

²¹⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîr el-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, 5/105.

²²⁰ Ebû Muhammed 'Abdulhak b. Gâlib b. 'Abdirrahman b. Temmâm el-Endelûsî İbn 'Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, thk. 'Abdusselâm 'Abduşşâfi Muhammed (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422), 2/476.

arasında Kur'an ve hadislerin mesajına aykırı olmayan, fakat asıl mesaja da bir etkisi olmayan rivayetler bulunmaktadır. Bu gibi rivayetler çok problem oluşmamaktadır. Bu rivayette geçen şahsın ismi, zamanı, mekânı gibi. Ama bu isrâîli detaylar arasında Kur'an ve hadislerin temel mesajına aykırı olan rivayetler de bulunmaktadır. Bazı müfessirlerimiz bu rivayeti değerlendirirken bazı müfessirlerimiz de rivayeti zikredip herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Bu rivayeti eserinde alıp herhangi bir değerlendirme yapmayan müfessirlerden biri de Süyûtî'dir. Süyûtî, bu rivayeti *ed-Dürrül-mensûr* eseri alıp herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Biz bu rivayetin sıhhati hakkında âlimlerin görüşlerine yer verdik. Bu rivayetin ne kadar problemlili bir isrâîli rivayet olduğunu zikrettik. Bir peygamberin rüşvet karşılığında peygamberliği terk etmesinin akla aykırı olduğunu söyledik. Bu eseri eline alan bir kişi, Süyûtî'nin bu rivayeti değerlendirmemesi karşısında bu rivayetin doğru olduğu zannına kapılması muhtemeldir. Bu bilginin doğru kabul etmesinden dolayı peygamberler hakkında kötü düşünmeye yol açabilir. Bundan dolayı bu rivayetin isrâîli birer rivayet olduğunu ve inanılması mümkün olmayan bir rivayet olduğunu ortaya çıkarmaya çalıştık.

3.9. Meleklerin İsyanı

Melekler, Allah'ın Kur'an'da bahsettiği varlıklardan biridir. Meleklerle iman edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Melekleri inkâr etmek ise apaçık bir delalet olduğu ifade edilmiştir. Kur'an'da melekler güzel sıfatlarla övülmüştür. Meleklerin farklı görevleri mevcuttur. Melekler, göremediğimiz varlıklardandır. Böyle varlıklar hakkında konuşmak insanların ilgisini çekmektedir. Bundan dolayı melekler hakkında tefsir eserlerine birçok uydurma rivayetler dâhil olmuştur. Nitekim *“Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.”*²²¹ ayetinin tefsir edilmesi babında Süyûtî şöyle bir rivayete yer vermektedir: Allah Teâla melekleri yaratınca onlara topraktan bir insan yaratacağını, onu yaratınca ona secde etmelerini emretti. Melekler ona secde etmeyeceklerini söylediler. Bunun üzerine Allah o melekler üzerine bir ateş gönderdi ve ateş o melekleri yaktı. Allah bu meleklerden başka melekler yaratıp onlara da topraktan bir insan yaratacağını, onu yaratınca ona secde etmelerini emretti. Bu melekler de Allah'a: “İşittik itaat ettik,” dediler.²²²

²²¹ el-Bakara 2/34.

²²² Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/124.

Süyûtî dışında bu rivayeti tefsir eserlerine alan müfessir sayısı azdır. İbn Kesîr dışında bu rivayeti tefsir eserine alıp rivayeti değerlendiren yoktur. İbn Kesîr bu rivayeti zikrettikten sonra açıkça isrâîlî bir rivayet olduğunu dile getirmiştir.²²³ Bu rivayete temas etmeyen birçok âlim, bu ayetin tefsirinde bütün meleklerin isyan etmeden secde ettiklerini dile getirmişlerdir.²²⁴ Bu rivayetin değerlendirmesi tefsir eserlerinde olmadığı için biz bu rivayet isrâîlî olduğunu ortaya koymak için meleklerin böyle bir eylemde bulunmasının mümkün olmadığını ortaya koyacağız. Bu yolla bu rivayetin doğru olmadığı ortaya çıkacaktır.

Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ* eserinde meleklerin ismet sıfatına sahip olduklarını ve bunları dört madde ile ortaya koymaktadır.

1. Nahl süresinin 50. Ayetinde Allah Teâla melekleri şöyle vasıflamaktadır: *“Üzerlerinde hâkim ve üstün olan Rablerinden korkarlar ve emrolundukları şeyleri yaparlar.”*²²⁵ Bu vasıf bütün melekleri emredilen şeyleri yapmak ve nehyedilen şeylerden kaçınmak konusunda kapsamaktadır. Çünkü bir eylemi yapmaktan nehiy edilmesi terk etmesini emretmek anlamına gelmektedir.
2. *“(Böyle iken) ‘Rahmân, çocuk edindi’ dediler. O, böyle şeylerden uzaktır, yücedir. Hayır, (evlat diye niteledikleri) o melekler ikrama erdirilmiş kullardır. Onlar Allah’tan önce söz söylemezler ve hep O’nun emriyle iş görürler.”*²²⁶
3. *“Hiç ara vermeksizin gece gündüz tespih ederler.”*²²⁷ Böyle bir sıfatla muttasıf bir varlıktan günah sadır olması mümkün değildir.
4. *“Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a mahsustur. O, yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah’ın gücü her şeye hakkıyla yeter.”*²²⁸ Allah Teâla bu ayette meleklerin elçi olduğunu bize haber vermektedir. Elçilerin de masum olduğu konusu ittifakla sabittir.

²²³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, 1419, 1/138-139.

²²⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîr el-Kur'ânî'l-'Azîm ve 's-Seb'u'l-Meşânî*, 1/231.

²²⁵ en-Nahl 16/50.

²²⁶ el-Enbiyâ 21/26-27.

²²⁷ el-Enbiyâ 21/20.

²²⁸ Fâtır 35/1.

Râzî dile getirdiği ayetler ışığında meleklerin masum olduğunu, Allah’a isyan etmek gibi bir durumlarının olmadığını ifade etmektedir.²²⁹

Meşhur *Şifâ* eserinde Kâdî Îyâz, ayetler ışığında meleklerin masum olduklarını, rütbelerini ve kıymetlerini düşürecek bütün günahlardan uzak olduklarını dile getirmektedir.²³⁰

Kâdî Îyâz’ın meleklerin masum olduklarına delil gösterdiği ayetler şunlardır:

1. *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”*²³¹
2. *“(Melekler derler ki:) “Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır.”*²³²
3. *“Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur. Katında olanlar O’na kulluk etmekten çekinmezler ve usanmazlar.”*²³³
4. *“Şüphesiz Rabbin katındaki (melek)ler O’na ibadet etmekten büyüklenmezler. O’nu tespih ederler ve yalnız O’na secde ederler.”*²³⁴

Değerlendirme

Süyûtî’nin tefsir eserinde melekler ile ilgili verdiği rivayet, İbn Kesîr’in ifadesiyle isrâîlidir. Çünkü bu rivayet Kur’an ayetleri ile çelişmektedir. Kur’an mesajına aykırı olan bu rivayetin kabul edilmesi düşünülemez. Ama ne yazık ki Süyûtî, bu rivayet için de bir değerlendirme yapmamıştır. Râzî’nin, Kâdî Îyâz’ın eserlerinde meleklerin ismeti için verdikleri ayetler açıktır. Kur’an mesajına aykırı rivayetlerin kabul edilmesiyle Kur’an’ın tahrif edilme tehlikesi meydana gelir. Meleklerin nasıl kullar olduğu konusunda bu kadar ayet varken bu rivayetin isrâîli olduğunu söylemek zor olmaz.

3.10. Muavvizeteyn Süreleri

Muavvizeteyn kelimesi Felak ve Nâs süreleri için kullanılan ve sözlükte “koruyan, sığınmak” anlamlarına gelen bir kelimedir. Kur’an bize eksiksiz bir şekilde geldiği için

²²⁹ Sâbûni, *el-Müntekâ min İsmeti’l-Enbiya*, 47-48.

²³⁰ Kâdî Îyâz, *eş-Şifâ bi-(fi)ta’rifi huku’ki (fi şerefi)’l-Muştafâ*, 2/398.

²³¹ et-Tahrîm 66/6.

²³² es-Sâffât 37/164.

²³³ el-Enbiyâ 21/19.

²³⁴ el-A’râf 7/206.

bu iki sürenin Kur'an'dan olduğu konusu tartışmaya kapalıdır. Tarih içinde Kur'an'a saldırılar olmuştur. Bazıları Kur'an'dan olan bazı ayetleri çıkarmak için mücadele verirken bazıları Kur'an'a eklemeler yapmak için mücadele vermişlerdir. Muavvizeteyn süreleri hakkında da bazı rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden bazıları Kur'an'ın korunmuşluğuna halel getiren rivayetlerdir. Nitekim Süyûtî *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsirinde bu iki süre hakkında şu rivayetlere yer vermektedir:

1. İbn Abbas (ö. 68/687-688) ve İbn Mesud'tan (ö. 32/652-53) gelen rivayetlere göre; İbn Mesud, Felak ve Nâs sürelerini mushaftan silerdi ve "Kur'an'dan olmayan şeyleri Kur'an'a eklemeyin, bu iki süre Kur'an'dan değildir," derdi.
2. Zer b. Hubeyş, Medineye gelip Ubeyy b. Kâb ile karşılaştığını ve İbn Mesud'un bu muavvizeteyni Kur'an'a almadığını söylemiştir. Ubey b. Kâb, peygambere soru sorduğunu ve peygamberin de : "Bana قل denildiğini ve ben de قل dedim. Sizde aynı şekilde deyin," dediğini söylemiştir.
3. İbn Mesud'tan gelen rivayete göre Resûlullah muavvizeteyn sürelerini kast ederek şöyle buyurmuştur: "Bana öyle ayetler indirildi ki daha önce benzeri indirilmemişti," dedi.²³⁵

Süyûtî, muavvizeteyn süreleri hakkında birbiriyle çelişkili rivayetlere yer vermektedir. Bu rivayetlerin hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğu konusunda herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Biz bu bölümde muavvizeteyn sürelerin Kur'an'dan olmadığını iddia eden rivayetin doğru olmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

İbn Hazm *Muhallâ* eserinin başında, Kur'an'ın Allah kelamı ve vahyi olduğunu ve Peygamberimize indirildiğini anlatan bölümde şunları söylemektedir: Doğu, batı ve ikisi arasında bulunan Müslümanların elinde olan Kur'an, Fatiha'dan muavvizeteyn sürelerine kadar Allah'ın, peygambere indirdiği vahyi ve kelmadır. Kim bunlar içinde bir harfi dahi inkâr ederse o kâfirdir. İbn Mesud'tan rivayet edilen muavvizeteynin Kur'an'dan olmadığı görüşü yalandır, uydurmadır ve sahih değildir. Tam tersine ondan gelen sahih rivayetlerde muavvizeteynin Kur'an'dan olduğudur.²³⁶

²³⁵ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 8/683-684.

²³⁶ Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelûsî İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, thk. 'Abdulğaffâr Süleymân el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2002), 1/32.

Râzî tefsirinde İbn Mesud'un muavvizeteyn sûrelerin kabul etmediği rivayetinin birçok kitapta mevcut olduğunu söyledikten sonra bu rivayeti şöyle değerlendirmektedir: Bu rivayetin kabul edilmesi son derece zordur. Çünkü Kur'an'ın mütevâtir bir şekilde sahabe zamanında nakledildiğini söylersek o zaman İbn Mesud da bu sûrelerin Kur'an'dan bir süre olduğunu bilmesi gerekir. Bu durumda İbn Mesud'un bu iki sürenin Kur'an'dan olduğunu inkâr etmesi ya inkâr ettiğini yâ da akıl eksikliğini gösterir. Eğer Kur'an'ın sahabe zamanında mütevâtir seviyesine ulaşmadığını söylersek o zaman Kur'an'ın bize kadar da mütevâtir olarak gelmemesi anlamına gelir. Bu da Kur'an'ın kesin bir kaynak olmaktan çıkarır. Bu iki durumu değerlendirdikten sonra doğru olmaya yakın görüş İbn Mesud'un bu görüşte olduğu rivayetleri yalan ve batıl olmasıdır.²³⁷

Nevevî (ö. 676/1277) de muavizeteyn sûreleri hakkında İbn Mesud'tan geldiği iddia edilen rivayetlerin uydurma ve sahih olmadığını, tam tersine İbn Mesud'un bunların Kur'an'dan kabul ettiğini söylemektedir.²³⁸

Âlusî, Kur'an'ın sabit olması ve bize gelmesi mütevâtir yolla olduğunu, İbn Mesud'tan gelen rivayetlerin ise ahad olduğunu, bundan dolayı Kur'an ile ilgili bu ahad haberle itimad edilmeyeceğini ifade etmektedir.²³⁹

Değerlendirme

Süyûtî *ed-Dürrü'l-mensûr* adlı tefsir eserinde muavvizeteyn ile ilgili birbiriyle çelişkili İbn Mesud'tan iki rivayete yer vermektedir. Süyûtî bu iki rivayeti de sahih olarak dile getirmektedir. Türkçeye çevrilmiş olan bu eserin herkes tarafından okunma imkânı vardır. Araştırma imkânı olmayan bir kişinin bu iki rivayet karşısında şüpheye düşme olasılığı vardır. Süyûtî'nin her iki rivayeti sahih kabul etmesi ve bir değerlendirme yapmaması Kur'an'ın sahihliğine şüphe uyandırması muhtemeldir. İbn Mesud gibi meşhur bir sahabeden böyle bir rivayetin olduğunu ve bu rivayetin sahih kabul edilmesi Kur'an'ın eksik veya fazla olduğu şüphesini uyandırabilmektedir. Bu şüphe de Müslümanların Kur'an'a olan güvenlerini ortadan kaldırma tehlikesi meydana getirmektedir. Remzî Na'naa'nın isrâîli tabirine göre bu da isrâîli bir rivayettir. Hatta İslam ve Kur'an hakkında şüpheye düşüren bu rivayetler kadar isrâîli bir rivayet yoktur.

²³⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 1/190.

²³⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Mecmû Şerhu'l-Muhezzeb* (Beyrut: Daru'l Fikr, ts.), 3/396.

²³⁹ Âlusî, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîr el-Kur'ânî'l- 'Azîm ve's-Seb'u'l-Meşânî*, 15/517.

Bundan dolayı âlimlerin değerlendirmeleri sonucunda İbn Mesud'dan böyle bir rivayetin olmadığını, bu rivayetin uydurma ve isrâîli olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

3.11. Tâlût ve Hz. Dâvûd Arasındaki Mücadele

Tâlût, Allah'ın Kur'an'da bahsettiği bir kişidir. Benî İsrâîl savaşmak için bir komutan istediklerinde Allah, Tâlût'u komutan olarak seçmiştir. İlk başlarda Benî İsrâîl, Tâlût'un komutanlığına karşı çıkmıştır. Allah, Tâlût'a, hikmet ve kuvvet verdiğini söyleyerek Tâlût'un komutanlığını kabul ettirmiştir. Tâlût hakkında Kur'an'da olan bilgiler dışında elimizde doğru kabul edebileceğimiz bilgiler yoktur. Kur'an dışındaki bütün bilgiler Ehl-i kitaptan alınma bilgilerdir. Tefsir eseri yazarlarımız bu bilgileri eserlerine almışlardır. Bu rivayetler içinde Kur'an'da anlatılan Tâlût profiline aykırı rivayetler bulunmaktadır. Nitekim *“Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût'u öldürdü. Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah'ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir.”*²⁴⁰ ayetinin tefsir bölümünde Süyûtî, Hz. Davut ve Tâlût arasında geçen şu rivayetlere yer vermektedir:

1. Tâlût ordu komutanıydı. Hz. Davut, Tâlût'a “eğer Câlût'u öldürürsem bana ne var,” dedi. Tâlût: “Eğer Câlût'u öldürürsen mülkümün üçte birini vereceğim ve kızımı seninle nikahlıyacağım,” dedi. Hz. Davut bunun üzerine bir ok torbası aldı ve bu torbaya üç tane taş koydu. Taşları Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Ya'kûb'un namına atacağını söyledi. Daha sonra torbadaki taşları aldı ve Câlût'a attı. Bu taşlarla Câlût'u ve ordusundan 30 bin kişiyi öldürdü.
2. Tâlût, Câlût ile karşılaştınca, Câlût: “Beni öldürecek birini karşıma çıkarın. Eğer o beni öldürürse mülkümün hepsi sizindir. Eğer ben onu öldürürsem sizin mülkünüzün hepsi benimdir,” dedi. Bu sözlerden sonra Dâvûd'u Tâlût'un karşısına getirdiler. Tâlût, Hz. Dâvûd'a, eğer Câlût'u öldürürse kendisine kızını ve mülkünde söz sahibi olmayı vaat etti. Hz. Dâvûd kabul edince Tâlût giymesi için kendisine bir zırh getirdi. Hz. Dâvûd, Allah bana yardım etmezse zırh beni koruyamaz diyerek zırhı giymeyi reddetti. Hz. Dâvûd elinde bir sapan ve içinde taş olan bir ok torbasıyla Câlût'un karşısına çıktı. Câlût, Hz. Dâvûd'u bu şekilde görünce “sen mi beni öldüreceksin,” dedi.

²⁴⁰ el-Bakara 2/251.

Hz. Dâvûd: “evet,” dedi.

Câlût, Hz. Dâvûd’a: “Sana yazık olacak! Bir köpeğin karşısına çıkar gibi karşıma sapan ve taş ile çıkıyorsun. Etini parçalayıp vahşi hayvanlara ve yırtıcı kuşlara vereceğim,” dedi.

Hz. Dâvûd: “Sen Allah’ın düşmanı olduğun için köpekten daha kıymetsizsin,” dedi.

Hz. Dâvûd ok torbasından bir taş alıp sapan ile Câlût’a attı. Taş iki gözü arasına isabet edip beynine ulaştı. Câlût bağırmaya başladı. Yanındakilerle beraber yenilgiye uğradılar. Hz. Dâvûd Câlût’un başını kesti.

3. Tâlût ile beraber nehri geçenler arasında Dâvûd’un babası ve 13 oğlu da vardı. Hz. Dâvûd çocukların en küçüğüydü.

Hz. Dâvûd bir gün babasına: “Babacığım ben sabanımla neyi vursam yere seriyorum,” dedi.

Babası: “Sana müjdeler olsun! Allah senin rızkını sabanınla kazanmana vesile kılmıştır.

Başka bir gün Hz. Dâvûd yine babasına: “Baba ben bir vadiye girdim, orada yatan bir aslan gördüm. Aslanın sırtına çıkıp iki kulağını tutum. Bunu yaparken hiç korkmadım.

Babası: “Sana müjdeler olsun! Allah’ın sana verdiği bir hayırdır bu,” dedi.

Başka bir gün Hz. Dâvûd babasına: “Babacığım! Ben nereye gitsem dağlar benim ile beraber tespih çekiyor,” dedi.

Babası: “Bu Allah’ın sana verdiği bir hayırdır,” dedi.

Hz. Dâvûd çoban olup babasına ve kız kardeşlerine yiyecek getiriyordu. O zaman peygambere içinde yağ olan boynuzla demirden yapılmış bir elbise verilmişti. Peygamber, bunu Tâlût’a gönderdi ve Câlût’u öldüren kişinin başına bu boynuz konulduğunda içindeki yağ kaynamaya başlayacak ama bu yağ yüzüne akmayacak. Bu elbiseye girdiğinde elbiseyi kaplayacak dedi. Tâlût, Benî İsrâîli çağırıp bunu denedi fakat kimsede olmadı. Hz. Dâvûd’un bütün kardeşleri denedi fakat Hz. Dâvûd denememişti. Hz. Dâvûd’un babasına başka bu elbiseyi denemeyen oğlunun kalıp kalmadığı soruldu. Hz.

Dâvûd'un babası, denemeyen bir oğlunun kaldığını, onun çoban olduğunu ve kendilerine yiyecek getirdiği söyledi. Hz. Dâvûd gelince yolda üçtaş kendisiyle konuştu ve şöyle dediler. “Ey Dâvûd bizi al ve bizimle Câlût'u öldür,” dediler. Hz. Dâvûd o taşları alıp ok torbasına koydu.

Tâlût: “Kim Câlût'u öldürürse ona kızımı vereceğim ve mülküm de söz sahibi yapacağım,” demişti. Hz. Dâvûd gelince boynuzu başının üstüne koydu. Yağ kaynamaya başladı. Elbiseyi giydi. Elbiseyi doldurdu. Hz. Dâvûd bu esnada hastalıklı ve sarı benizli biriydi. Hz. Dâvûd'tan önce elbiseyi kim giydiyse elbise ona bol gelir ses çıkarırdı. Hz. Dâvûd giyince elbise ona dar geldi. Hz. Dâvûd zırhı giyip Câlût'un karşısına çıktı. Câlût dönemin en cüsseli ve en kuvvetli olanıydı. Câlût, Hz. Dâvûd'u görünce kalbine bir korku geldi.

Câlût Hz. Dâvûd'a: “Ey delikanlı! Geri dön seni öldürmeye acıyorum,” dedi.

Hz. Dâvûd: “Hayır! Ben seni öldüreceğim,” dedi.

Hz. Dâvûd taşları torbasından çıkardı ve her atışında bu babam İbrahim adına, bu babam İshak adına, bu babam Yakup adına dedi. Attığı taşlar Câlût'un iki gözünün arasına isabet etti ve kafasını yarıp öldürdü. Daha sonra attığı her insanı öldürdü ve ordusu yenilgiye uğradı. Hz. Dâvûd Câlût'u öldürdü ve Tâlût'a geldi. Tâlût sözünde durdu. Hz. Dâvûd'a kızını verdi ve onu mülkünde söz sahibi yaptı. Bundan sonra insanlar Hz. Dâvûd'a yöneldiler ve onu sevmeye başladılar. Tâlût bu durumu görünce Hz. Dâvûd'a haset etmeye başladı ve onu öldürmeye niyetlendi. Hz. Dâvûd, Tâlût'un bu niyetinden haberdar oldu. Tâlût bir şarap tulumunu elbisesine sararak Hz. Dâvûd'un yatak odasına girdi. Hz. Dâvûd kaçmaya başladı. Tâlût şarap tulumuna vurdu ve şarap akmaya başladı.

Tâlût: “Hz. Dâvûd'a Allah merhamet etsin ne kadar da şarap içiyormuş,” dedi.

Başka bir gün Hz. Dâvûd Tâlût'un evine girdi. Tâlût yatarken baş uçuna iki, sağına iki, soluna iki, ayak uçuna iki tane ok bıraktı. Tâlût uyanıp bu okları görünce: “Allah Dâvûd'a merhamet etsin o benden daha hayırlıdır. Ben ona galip gelseydim onu öldürecektim. O bana galip geldi ama beni öldürmedi,” dedi.

Başka bir gün Tâlût ata binerken Dâvûd'u bir yerde yürürken gördü. Bugün Dâvûd'u öldüreceğim, dedi. Hz. Dâvûd korktuğu zaman kendisine kimse yetişemezdi. Tâlût, Hz. Dâvûd'un izini takip etti. Hz. Dâvûd korktu ve bir mağaraya girdi. Allah bir örümceğe emretti ve örümcek Hz. Dâvûd'un girdiği mağaranın ağzına bir yuva yaptı. Tâlût mağaraya yetişince örümcek ağını gördü ve "buraya birisi girmiş olsaydı örümcek yuvası bozulurdu," dedi ve orayı terk etti.

4. Tâlût, Benî İsrâîl'in kendisinden uzaklaşıp Hz. Dâvûd'a yöneldiğini görünce Hz. Dâvûd'u öldürmek istedi fakat başarılı olamadı. Tâlût bunu anlayınca Hz. Dâvûd'u öldürmekten vazgeçip tövbe etmeye niyetlendi.

Duaların kabul olan bir yaşlı kadının yanına gelip: "Ben bir hata işledim benim hatamın kefareti ancak Hz. Yesa haber verir. Benimle beraber Hz. Yesa'nın kabrine gelip dua et ki Hz. Yesa dirilsin ben ona günahımın kefareti sorayım," dedi. Kadın kabul etti. İkisi Hz. Yesa'nın kabrine geldiler. Kadın iki rekaat namaz kılıp dua etmeye başladı. Hz. Yesa kabrinden çıktı ve Tâlût ona günahının kefareti sordu.

Hz. Yesa: "Günahının kefareti ailenle beraber Allah yolunda sizden kimse kalmaya kadar savaşmandır," dedi. Hz. Yesa kabrine geri döndü. Tâlût, Hz. Yesa'nın sözü üzerine Allah yolunda savaşmaya başladı.²⁴¹

Süyûtî eserinde verdiği bu rivayetlerin isrâîli olmasıyla ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Diğer tefsir eserlerinde sadece İbn Kesîr tefsirinde bu rivayetin isrâîli olduğunu, Kısasu'l-Enbîyâ eserinde ise bu rivayetlerin aklın mantığına aykırı olduklarını dile getirmiştir.²⁴² Bu rivayetlerin isrâîli olması açıktır. Hem ayetlerdeki ifade ters düşmesi, hem de rivayetlerin birbirleri çelişkili olması bu rivayetlerin isrâîli zannını uyandırmaktadır.

Bu rivayetlerin isrâîli olmasını gerektiren sebepler:

²⁴¹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 1/763-764.

²⁴² Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî İbn Keşîr, *es-Sîretu'n-Nebevîyye (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den)*, thk. Muştafâ 'Abdulvahîd (Kahire: Metbeetü't-Darû't-Telif, 1968), 2/263.

1. Bu rivayetler ayetlerde anlatılan Tâlût profile aykırıdır. Çünkü Allah Teâla ayetler de Tâlût'un hükümdarlığına karşı çıkanlara Tâlût'u şu şekilde övmektedir: *Peygamberleri onlara, “Allah, size Tâlût'u hükümdar olarak gönderdi” dedi. Onlar, “O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyığız. Ona zenginlik de verilmemiştir” dediler. Peygamberleri şöyle dedi: “Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.” Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*²⁴³
2. Allah Teâla insanların Tâlût'un hükümdarlığı karşısında tam bir teslimiyet göstermesi için kendisine bir mucize vermiştir. Bu mucize şu ayette açıklanmaktadır: *“Peygamberleri onlara şöyle dedi: “Onun hükümdarlığının alameti, size o sandığın gelmesidir.[68] Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzur ile Mûsâ ailesinin, Hârûn ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar vardır. Onu melekler taşımaktadır. Eğer inanmış kimselerseniz, bunda şüphesiz sizin için kesin bir delil vardır.”*²⁴⁴
3. Tâlût sefere çıkıp nehirle karşılaştığında, Allah'ın kendilerini bu nehirle imtihan edileceklerini söylemektedir. Bu da Talut'un Allah'tan ilham aldığını veya ordusunda kendisine Allah'ın emrini söyleyen bir peygamberin olduğunu ortaya çıkarır. İlgili ayet şu şekildedir. *“Tâlût, ordu ile hareket edince, “Şüphesiz Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka.” dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve onunla beraber iman edenler ırmağı geçince, (geride kalanlar) “Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok.” dediler. Allah'a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevabı verdiler: “Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir.”*²⁴⁵
4. Ayette Tâlût ve ordusunun Câlût ile karşılaştığında Allah'tan yardım istedikleri ifade edilmiştir. *“(Tâlût'un askerleri) Câlût ve askerleriyle karşı*

²⁴³ el-Bakara 2/247.

²⁴⁴ el-Bakara 2/248.

²⁴⁵ el-Bakara 2/249.

karşıya gelince şöyle dediler: “Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et.”²⁴⁶

5. Ayette Hz. Dâvûd’un Câlût’u öldürdüğü anlatılmakta ama Tâlût’un daha sonra yaptıklarına ve bu yaptıklarından dolayı kınanmasını ifade eden bir söz yoktur. *“Derken, Allah’ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût’u öldürdü. Allah, ona (Davud’a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah’ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir.”²⁴⁷*
6. Bütün bu ayetlerde Allah’ın Tâlût’u övdüğü, Tâlût’un hükümdarlığını desteklemek için mucize verdiğini, Tâlût’un seferde iken Allah’a dua ettiğini ve Allah’tan yardım istediği açıktır. Bu vasıflara haiz olan birisinin rivayetlerde anlatılan olaylara karışma ihtimali yoktur. Bu söylemler Allah’ın kitabına aykırıdır.
7. Rivayetlerde akla uygun olmayan içerikler bulunmaktadır. Bunlardan birisi, bir rivayette Hz. Dâvûd zırhı giymeyi redderken diğer rivayette Hz. Dâvûd’un Câlût’u öldürmeye muktedir olacağına dair işaret zırhı giymesidir.
8. Bu rivayette akla uygun olmayan söylemlerden birisi de Hz. Yesa’nın kabrine gitmeleri ve günahının kefaretinin kendisine söyleyecek olmasıdır. Hâlbuki ayetlerde Tâlût’un hükümdar olarak gönderildiği zaman kendisine bunu söyleyen bir peygamber bulunmakta. Aralarında peygamber varken Tâlût’un ona danışmaması ve Hz. Yesa’nın kabrine gidip Hz. Yesa’nın kabirden çıkmasını ve kendisine günahın kefareti sorulması ihtimal dışıdır. Çünkü aralarında Allah’tan vahiy alan bir peygamber bulunmakta ve bu peygamberin getirdikleriyle hareket etmek zorundalar.
9. Rivayette Hz. Dâvûd’un Câlût’un karşısına sapan ile çıkacak kadar cesaretli, aslanın sırtına çıkıp aslanın kulaklarından tutacak kadar korkusuz olduğunu ifade edilmesiyle beraber kendisini öldürmeye gelen Tâlût’tan korkarak mağaraya sığındığı ifade edilmektedir. Bu sözlerde rivayetlerin birbiriyle çelişkili oldukları ve bu rivayetlerin isrâîli olduğu imajı vermektedir.

²⁴⁶ el-Bakara 2/250.

²⁴⁷ el-Bakara 2/251.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, Süyûtî'nin *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsir eserine aldığı ve herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu rivayetin isrâîli olduğu açıktır.

3.12. Üc b. Unuk

Kur'an'da bahsi en çok geçen kavim Benî İsrâîl'dir. Buna bağlı olarak ismi en çok anılan da Hz. Musa'dır. Kur'an'da ismi bu kadar çok geçen kavim hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Çünkü Allah Teâla, Benî İsrâîl üzerinden bize ders vermekte ve bunu, mesajını vermeye yetecek kadar bilgiler vermektedir. Teferruata girmemektedir. Bu konuda merak sahibi olan kimseler, merak ettikleri konular hakkında normal olarak Benî İsrâîl'den olan Ehl-i kitaba soracaklardır. Ehl-i kitapta bildikleri bilgileri aktaracaklardır. Bu bilgilerin hepsi doğru olduğu anlamına gelmez. Bu bilgiler içinde Kur'an ve sahih hadise aykırı olanlar olduğu gibi, akla da aykırı rivayetler bulunmaktadır. Nitekim "Dediler ki: "Ey Mûsâ! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de gireriz."²⁴⁸ ayetinde kastedilen kavim için Süyûtî, tefsirinde şu rivayetlere yer vermektedir:

1. Bahsi geçen milletin başkalarında olmayan bir yaratılış ve cüsseleri vardı.
2. Hz. Musa'nın kavminden 70 kişi Amâlîka kavminden bir adamın ayağının gölgesinde gölgelenirdi.
3. Sırtlan ve yavruları Amâlîka kavminden bir adamın gözünde görülürdü.
4. Hz. Musa, kavmine bu zorba milletin şehrine girmelerini emretti. Hz. Musa yanındakilerle beraber Eriha şehrinin yakınına geldi. Gözcülük için her kabileden birini seçip onları gönderdi. Her gruptan bir temsilci olmak üzere 12 kişi şehre girdiler. Zorba milletin heybetlerini, cüsselerin büyüklüklerini gördüler. Birinin bahçesine girdiler. Bahçe sahibi mahsulunu toplamak için geldi ve meyveleri toplamaya başladı. Hz. Musa'nın kavminden gelenlerin izlerini gördü ve o izleri takip etti. Hz. Musa'nın kavminden kimi gördüyse meyvelerle beraber koluna attı. Hepsini toplayıp padişahlarının önüne attı. Padişah da onlara "bizim durumumuzu gördünüz gidin efendinize haber verin," dedi. Bunlarda dönüp Hz. Musa'ya gördüklerini anlattılar. Hz. Musa:

²⁴⁸ el-Maide 5/22.

“Bunu bizden gizleyin kimseye anlatmayın,” dedi. Bu olayı gizlemeyen iki kişi vardı. Biri Yûsâ b. Nûn ve Kâlib b. Yuhanna.²⁴⁹

Süyûtî'nin tefsirinde yer vermediği fakat bu rivayetlerin içeriğiyle uyumlu olan rivayetlerden bir tanesi de Êc b. Unuk ile rivayetlerdir. Rivayete göre Êc b. Unuk'un boyu üç bin ziradı. Denizden balık tutup güneşe uzatıp kızartırdı. Hz. Nuh zamanında çıkan tufanın suları ancak dizlerine ulaşmıştır. Êc b. Unuk, Hz. Nuh ile beraber gemiye binmeyi reddetmiştir. Ömrü 3.600 seneydi. Hz. Musa zamanında Hz. Musa'nın bütün ordusunu kaplayacak bir kaya parçasını alıp, Hz. Musa'nın ordusunu yok etmek istedi. Kayayı kaldırıncı bir kuş gelip kayayı deldi. Kaya, Êc b. Unuk'un boynuna girdi ve Êc b. Unuk yere serildi. Hz. Musa'nın boyu 10 ziraydı. Asasının boyu da 10 ziraydı. Hz. Musa asasıyla 10 zira göğe doğru yükselmesine rağmen ancak Êc b. Unuk'un topuklarına yetişiyordu. Hz. Musa yere serilen Êc b. Unuk'u öldürünce, Êc b. Unuk Nil nehrinin üstüne düştü. Bir sene köprü olarak kullanıldı.²⁵⁰

İbn Kesîr tefsirinde bu rivayetin varlığına işaret ettikten sonra bu rivayetlerin isrâîli rivayetler olduklarını, böyle bir rivayetin varlığını konuşmaktan hayâ edildiğini zikretmekle beraber bu rivayetin şu sebeplerden dolayı kabul edilmeyeceğini söylemektedir:

1. Bu rivayet Buhârî'nin sahihinde geçen “Yüce Allah, Âdem'i kendi sûreti üzere (mükemmel ve düzgün bir şekilde) yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zirâ' idi. Allah ona, ‘Haydi, şurada oturan Meleklerin yanına git de onlara selâm ver! Ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını dinle! Çünkü hem senin, hem de (senden sonra) zürriyetinin selâmlaşması bu şekilde olacaktır’ buyurdu. Bunun üzerine Âdem Meleklerle, ‘es-Selâmü aleyküm’ dedi. Onlar da, ‘es-Selâmü aleyke ve rahmetullah’ diyerek, selâmlarına “ve rahmetullah” duasını ziyâde ederek karşılık verdiler. Cennete girecek olan herkes, Âdem'in (ilk yaratıldığında sahip olduğu mükemmel) suretine uygun olarak girecektir. Âdem'in torunları, şimdiye kadar onun güzelliğinden birer parçayı kaybetmiştir. Nihâyet bu eksiliş şimdi (Muhammed ümmetinde) sona erdi.²⁵¹ Rivayetine ters düşmektedir.

²⁴⁹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 3/48-49.

²⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'an*, 6/126-127.

²⁵¹ Buhârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, 5/2299.

2. Rivayetlerde Ûc b. Unuk'un boyunun uzunluğundan dolayı Hz. Nuh zamanında meydana gelen tufanın sularının ancak dizine geldiği rivayet edilmiştir. Bu rivayet yalan, iftira ve isrâilidir. Çünkü bu rivayet şu ayetler ile çelişmektedir:

Hz. Nuh kâfirlere beddua etmiştir. “*Nûh, şöyle dedi: “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma!”*”²⁵² Ûc b. Unuk kâfir olmasına rağmen Hz. Nuh'un bu bedduasından nasıl kurtulmuştur?

Allah Teâla, Hz. Nuh'u ve beraberindekilerini kurtardığını, onlardan başkasını helak ettiğini söylemektedir. “*Derken biz onu ve beraberindekileri dolu geminin içinde (taşıyıp) kurtardık. Sonra da geride kalanları suda boğduk.*”²⁵³

O, “*Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım*” dedi. Nûh, “*Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, O'nun azabından korunacak hiç kimse yoktur*” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.²⁵⁴ Hz. Nuh, bu ayette açıkça Allah'ın merhamet edeceği kimselerden dışında kimsenin kurtulamayacağını söylemektedir.

İbn Kesîr bu ayetler ışığında Hz. Musa zamanında bahsedilen zorba kavmin uzunlukları ve bu kavmin içinde olan Ûc b. Unuk'un rivayetlerin sahih olmadığını, yalan ve iftira olduklarını, isrâili rivayetler olduklarını söylemektedir.²⁵⁵

İbn Kayyim (ö. 751/1350) *el-Menaru'l-Munîf fi's-Sâhihi ve'z-Zâif* eserinde bu rivayetleri zikrettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Yalancılardan böyle bir rivayeti uydurma cesaretinde bulunmaları şaşırtılacak bir şey değildir. Asıl şaşırtılması gereken âlimlerin bu rivayetleri tefsir eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmamasıdır. Bu rivayet ayet ve sahih hadislerle ters olduğu apaçıktır. Bu rivayetlerin isrâili olduğu ve peygamber ve tabi olduklarını istihza etmek için zındıklar tarafından uydurulduğu çok açıktır.²⁵⁶

Fethu'l-Beyân eserinin yazarı bu rivayet hakkında şunları ifade etmektedir: Bu adam (Ûc b. Unuk) hakkında sözü uzatmaya gerek yoktur. Çünkü insanlar arasında

²⁵² Nûh 71/26.

²⁵³ eş-Şuara 26/119-120.

²⁵⁴ Hûd 11/43.

²⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1419, 3/75-76.

²⁵⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr B. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü'l-Münîf fi's-Sâhihi ve'z-Zâif*, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde (Halep: Mektebetü'l-Metbeâtü'l-İslamiyye, 1970), 78.

yayılan yalanların ilki değildir. Tefsir eserleri yaprakları arasında nice hurafe olduğu bilinen yalanlar ve kıssalar var.²⁵⁷

İbn Şehbe isrâiliyat eserinde bu rivayetin isrâili olduğunu söyledikten sonra “Allah, Yahudilere lanet etsin! Nice ilimleri ifsat ettiler, nice hurafe ve batıl hikâyeler uydurdular,” demektedir.²⁵⁸

Değerlendirme

Süyûtî, Hz. Musa’nın kavmine emretmesine rağmen şehre girmemelerin sebebini onların boy, cüsse ve kuvvet olarak daha güçlü olduklarını ifade eden rivayetlere yer vermiştir. Üc b. Unuk rivayetine yer vermemesine rağmen şehirde bulunan zorbaların boy ve cüsse olarak çok büyük oldukları rivayetler, onlardan biri olan Üc b. Unuk rivayetlerini desteklemektedir. Onun için biz Süyûtî’nin verdiği rivayetlerle beraber Üc b. Unuk rivayetlerine yer vermenin gerekli olduğunu hissediyoruz. Çünkü bu rivayetler toplu bir şekilde de olsa ayrı ayrı da olsa isrâilidir. Süyûtî, bu rivayetleri de değerlendirmemiştir. İbn Cevzî’nin de dediği gibi asıl mesele bu rivayetlerin uydurulması değil, tefsir âlimlerinin bu rivayetleri değerlendirmeden eserlerine almalarıdır. Özellikle Türkçeye tercüme edilmesiyle beraber herkesin rahatlıkla okuyacağı böyle eserler insanların uydurma rivayetlere ulaşmaları daha rahattır. Bu rivayetler İbn Kesîr, İbn Cevzî ve diğer âlimlerin değerlendirmelerinde olduğu gibi ayet ve sahih hadislerle aykırıdır. İbn Kesîr ve İbn Cevzî hangi ayetlerin ruhuna ters olduğunu ortaya koymuşlardır. Biz bu ayetleri maddeler halinde tekrar yazmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

1. Allah Teâla ayette Hz. Nuh’un kâfirlerin helakı için beddua ettiğini söylemektedir. Nasıl olurda Üc b. Unuk gibi kâfir olan bir şahıs helak olmamış ve Hz. Musa zamanına kadar yaşamıştır?
2. Allah Teâla ayette Hz. Nuh’u ve beraberindekileri kurtardığını, diğerlerini helak ettiğini söylemektedir. Bu kadar açık bir ayet karşısında nasıl olur da su sadece dizlerine ulaştı denilebilir? Allah’ın sözüne zıt olan bu rivayet nasıl kabul edilmesi düşünülür!
3. Hz. Nuh, ayette Allah’ın merhamet edeceği kimseler dışında herkesin helak olacağını söylemektedir. Üc b. Unuk gibi bir şahıs kaldıysa Allah ona

²⁵⁷ Şiddîk Hasen Hân, *Fethu ’l-Beyân fi Mağâsidi ’l-Kur’ân*, 3/389.

²⁵⁸ Ebû Şehbe, *el-İsrâ’îliyyât ve ’l-Mevzû ’ât fi’l-Kütübi’t-Tefsîr*, 182.

merhamet etmesi gerekir ki hayatta kalabilsin. Allah Teâla böyle bir kâfire nasıl merhamet eder!

4. Eğer rivayetlerde geçtiği gibi bu insanların boyu ve gücü bu kadar var ise o zaman Hz. Musa'nın kavminin şehre girmekten geri durmalarını normal karşılanmalı. Çünkü rivayette geçtiği gibi 12 kişi koluna alabilecek bir adamın karşısında ne yapabilirler? Boyu rivayette geçtiği kadar uzun olan insanlara karşı hangi silahı kullanabilirler?

3.13. Hz. Eyyûb'un Hastalığı

Hz. Eyyûb, Allah'ın Kur'an'da bahsettiği peygamberlerden birisidir. Hz. Eyyûb sıkıntılara ve hastalıklara uğramasına rağmen sabretmesiyle meşhur bir peygamberdir. Allah Teâla, Hz. Eyyûb'un hastalıklarla mücadelesi üzerinden bize mesaj vermektedir. Hastalıklar, sıkıntılar ve dertler karşısında nasıl sabretmemiz gerektiğini bize bildirmektedir. Allah, Kur'an'da Hz. Eyyûb'un hastalığa düşer olduğunu haber vermekte ama bu hastalığın çeşidi, müddeti ve insanların bu hastalık karşısında nasıl davrandıklarını bize haber vermemektedir. Bu konuda da tefsir eserleri isrâili rivayetlerle doludur. Nitekim *"Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisin" diye niyaz etmişti.*²⁵⁹" ayetinin tefsir babında Süyûtî, Hz. Eyyûb hakkında şu rivayetlere yer vermektedir.

1. Resûlullah'tan yapılan rivayete göre Allah Teâla, Hz. Eyyûb'e "sana verdiğim bu hastalığın sebebini biliyormusun," diye sordu. Hz. Eyyûb "hayır," dedi. Allah Teâla Hz. Eyyûb'e "bu hastalığı sana vermemin sebebi; sen firavunun yanına girmiştin. İki kelime de ona yağcılık yapmıştın. Bundan dolayı sana bu hastalığı verdim," dedi.
2. İbn Abbas'tan yapılan rivayete göre Hz. Eyyûb'un bu hastalığa yakalanmasının sebebi, bir miskin başına gelen zulmün bertaraf edilmesi için Hz. Eyyûb'tan yardım istemişti. Hz. Eyyûb bu miskine yardım etmedi. Bu zulüm karşısında emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker görevini yapmadı.
3. Başka bir rivayete göre Hz. Eyyûb'un bu hastalığa tutulmasının sebebi, insanlar o zaman ki kralının zulmünden şikâyet edip konuştuklarında Hz. Eyyûb ekinlerinden dolayı insanlar kadar sert konuşmadı biraz daha yumuşak

²⁵⁹ el-Enbiyâ 21/83.

konuştı. Bundan dolayı Allah Teâla Hz. Eyyûb'e "sen ekinlerin için bir kuldun korktun," dedi ve belayı indirdi.

4. Hz. Eyyûb'un iki kardeşi vardı. Bir gün Hz. Eyyûb'un yanına geldiler ama Hz. Eyyûb'ten yayılan kötü kokudan dolayı ona yanaşamadılar. Kardeşlerden biri diğerine "eğer Allah Hz. Eyyûb'ten bir hayır geleceğini bilseydi onu bu hastalıkla imtihan etmezdi," dedi. Hz. Eyyûb bu sözlerden korktuğu gibi hiçbir şeyden korkmadı. "Ya rabbi! Bir açın yerini bildiğimde o gün tok yatmazdım. Sen bunu bilirsin. Beni doğrula," dedi. Göktekiler onu doğruladılar. İki kardeşte bunu duydular.
5. Hz. Eyyûb ehlinin ve malının gitmesiyle bela üzerine belaya uğradı. Daha sonra bedeninde imtihana uğradı. Taki Benî İsrâil'in çöplüklerinin bir tanesine atıldı. Hz. Eyyûb, Allah'tan kendisine verdiği hastalığın kaldırılması için hiç dua etmedi. Ancak sabır ve ecir bekledi. Bir gün Hz. Eyyûb bu durumdayken yanından iki kişi geçti. Biri diğerine eğer "Allah'ın bu kişide bir ihtiyacı olsaydı bunu bu duruma sokmazdı," dedi. Bu söz Hz. Eyyûb'e çok ağır geldi. Bundan sonra Allah'a bu hastalıktan kurtulması için dua etti.
6. Başka bir rivayette Hz. Eyyûb'un hastalıktan salim kılan yerleri iki gözü, kalbi ve diliydi. Kurtlar bedeninde dolaşıyordu. Hz. Eyyûb Benî İsrâil çöplüğünde yedi sene kaldı.
7. Allah Teâla, Hz. Eyyûb'e mal ve evlat vermişti. İnekleri, koyunları ve develeri vardı. Şeytana, Hz. Eyyûb'e fitne vermeye gücün yeter mi diye soruldu.

Şeytan: "Ya rabbi! Sen Hz. Eyyûb'e mal ve evlat verdin. Senin şükrünü yerine getiriyor. Beni malına ve evlatlarına musallat etme imkânı ver. O zaman göreceksin Hz. Eyyûb bana itaat ettiğini, sana isyan ettiğini," dedi. Allah Teâla şeytana bu imkânı verdi. Şeytan malına ve ailesine musallat oldu. Şeytan bütün koyunlarını yaktı ve Hz. Eyyûb'e geldi. Hz. Eyyûb o esnada namaz kılıyordu.

Şeytan: "Ey Eyyûb! Sen rabbin için namaz kılıyorsun, rabbin ise bütün koyunlarını ateş ile yok etti. Ben sana haber vermek için geldim," dedi.

Hz. Eyyûb bu haber üzerine "Ya rabbi! Sen verdin sen aldın. Hiçbir şey kalmasa senin imtihanına hamd ederim," dedi. Daha sonra ineklerini yok etti. Yine Hz. Eyyûb şükretti. Develerini yok etti, Hz. Eyyûb yine şükretti. Çocuklarını yok etti. Hz. Eyyûb yine şükretti. Bütün bunları görünce şeytan geri gitti.

Allah Teâla şeytana sordu: “Hz. Eyyûb’e ne yapabildin,” diye.

Şeytan. “Ya rabbi! Eyyûb’u biliyor ki sen ona malını ve çocuklarını vereceksin. Bana onun bedenine musallat olma imkânı ver. Eğer bana bu imkânı verirsen bana itaat eder, sana isyan eder. Allah Teâla, şeytana bu imkânı verdi. Şeytan Hz. Eyyûb’e geldi. Hz. Eyyûb’e bir üfürdü. Hz. Eyyûb baştan sona yara içinde kaldı. Hz. Eyyûb bela üzerine bela aldı. Taki Benî İsrâîl çöplüğüne atıldı. Hz. Eyyûb’un malı yok oldu ve ailesinde kimse kalmadı. Kimse ona yaklaşmıyordu. Hanımı tek ona sabretti. Ona yemek getiriyordu. Onunla Allah’a hamd ediyordu. Hz. Eyyûb bu haldeyken de Allah’a hamd etmeyi ihmal etmiyordu. Şeytan bunlar karşısında bağırmaya başladı. Bütün ordusu başına toplandı.

Ordusu şeytana sordu: “Seni üzüntüye boğan nedir.

Şeytan: “Beni yoran bu kuldur. Allah’tan malına ve ailesine musallat olma imkânı istedim. Malı ve ailesi yok oldu ama sabrı arttı. Sonra bedenine musallat olmak istedim. Benî İsrâîl çöplüğüne atılan bir yara oldu. Hanımı dışında kimse yaklaşmıyor. Ancak yine sabrediyor, hamdediyor.

1. Hz. Eyyûb’e cüz zam hastalığı bulaşmamıştı. Bilakis cüz zam hastalığından daha kötüsü bulaşmıştı.
2. İlk çiçek hastalığına yakalanan Hz. Eyyûb’tur.

Süyûtî’nin Hz. Eyyûb ile ilgili rivayetler bunlardır. Bu rivayetler hakkında Zehebî, tefsir ve hadiste isrâiliyat eserinde tefsirlerin isrâili rivayetlere yaklaşımını ele almaktadır. Hâzin tefsirini konu edindiği bahiste bu rivayetin Hâzin tefsirinde var olduğunu ve Hâzin tefsiri yazarının rivayete yaklaşımını şöyle değerlendiriyor: Hâzin bu rivayeti tefsirine aldığı halde rivayetin ne olduğu konusunda herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Hâlbuki bu rivayet tefsir eserlerine sokulmuş uydurma ve yalan bir rivayettir. Allah’ın kitabı Kur’an bu gibi rivayetlere ihtiyacı yoktur. Bu rivayetin doğru olmadığı aklen ve naklen mümkündür.

Aklen bu Rivayetin reddedilmesi hakkında şunları söylemektedir: Akıl, bir akideye veya bir sisteme çağıran bir kişinin insanların kendisinden nefret etmesine, insanların kendisinden uzaklaşmasına sebep olacak hallerden uzak olmasını gerektirir. Çünkü kendisine yaklaşılamayan bir insanın davasını hakkıyla insanlara ulaştırması güçtür. Özellikle peygamber olan bir kişinin insanların bütün halleriyle ilgilenmesi

gerekirken, kendisinden uzaklaşılmasına sebep olan hallerin kendisinde var olması peygamberlik görevini hakkıyla yerine getirmesi zordur.

Naklen bu rivayetin reddedilmesini de şöyle açıklamaktadır: Bırak peygamberleri bir komutanın bile bedeni ve yaratılış sıfatları, özellikleri heybet uyandıracak vasıfta olmalıdır. Nitekim Benî İsrâil peygamberlerinden kendilerine bir komutan isteyince Allah Teâla şöyle buyurmuştur:

“Peygamberleri onlara, “Allah, size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi” dedi. Onlar, “O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyığız. Ona zenginlik de verilmemiştir” dediler. Peygamberleri şöyle dedi: “Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.” Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”²⁶⁰”

Tefsirlerdeki isrâili rivayetlere değinen âlimlerden biri de Muhammed Ebu Şehbe’dir. Bu konuda yazdığı eserinde Hz. Eyyûb ile ilgili bu rivayetin tefsir eserlerinde var olduğunu söyledikten sonra rivayet hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Hz. Eyyûb ile ilgili rivayet edilenlerin büyük çoğunluğu Müslüman olan Ehl-i kitaptan alınmadır. Daha sonra garip rivayetler için tutuşan kıssacılar geldiler ve Hz. Eyyûb kıssasını olmadık şeylerle uzattılar. Hz. Eyyûb konusunda tavrımız bellidir. Allah Teâla malı, aile ve bedeni konusunda onu imtihan etmiştir. Hz. Eyyûb bu imtihanda gösterdiği sabırla örnek olmuştur. Hz. Eyyûb’un hastalıkla imtihan edilmesinde herhangi bir şüphe yoktur. Asıl mesele Kur’an ve sahih hadislerdeki verilerle yetinmektir. Ehli kitaptan zındıkların eklemeleri gibi eklemeye yapılmamalıdır. Çünkü Ehl-i kitaptan zındıklar peygamberlere ve Allah’a olmadık şeyler isnad etmişlerdir. Hz. Eyyûb’un cüzzam hastalığına yakalandığı, bedeninin hepsinin yara olduğu, Benî İsrâil çöplüğüne atıldığı, bedeninde kurtçukların dolaştığı, çiçek hastalığına yakalandığı gibi yalanlara inanmamak lazımdır.²⁶¹

Bu rivayetlerin doğru kabul edilmesi halinde şu sorular sorulmalıdır:

1. Allah, peygamberleri insanlar için göndermiştir. İnsanların dünyada nasıl hareket etmeleri gerektiğini, nasıl ibadet etmeleri gerektiğini, ahiret için nasıl mücadele vermeleri gerektiğini anlatmak için gelmişlerdir. Hz. Eyyûb için

²⁶⁰ el-Bakara 2/247.

²⁶¹ Ebû Şehbe, *el-İsrâ’îliyyât ve ’l-Mevzû’ât fî kütübî’t-Tefsîr*, 271-272.

anlatılan olaylar doğru olsaydı, insanların kendisinden kaçtığı bir kişi insanlara nasıl bilgi verebilir?

2. Hz. Eyyûb'e iman edip ona tabi olan Müslümanlar bu süreçte neredeler? Hz. Eyyûb böyle bir hastalığa tutulunca ondan vaz mı geçtiler?

Kurtubî tefsirinde Hz. Eyyûb'un bu hastalanmasına sebep olan olayları ve hastalıkta geçirdiği sıkıntıları zikrettikten sonra İbn Arabî'nin bu rivayetlerin doğru olmadığını şöyle ifade etmektedir.

1. Şeytanın senenin bir gününde gökyüzüne çıkma iznine sahip olduğu doğru değildir. Çünkü şeytan gökyüzünden lanetlenerek indirildi. Bu durum açıkken nasıl rıza makamına yükselebilir? Peygamberlerin makamına, Hz. İbrahim'in makamı olan yedinci kat semaya nasıl çıkabilir?
2. Allahın, şeytanın Hz. Eyyûb'un malına ve ailesine tasallut olma imkânı verebilir ama bu kıssa da böyle bir durum söz konusu değildir.
3. Şeytanın Hz. Eyyûb'un bedenine üfürmesi sonucunda Hz. Eyyûb'un vücudunun hastalık ile kaplanması bu rivayetler arsında doğrudan en uzak olan rivayettir. Allah Teâla rivayetlerde anlatılan her şeyi şeytan olmadan yapmaya gücü yeter. Şeytana böyle bir fırsat vermesi şeytanın peygamberlerin ailesine, malına ve bedenine musallat olma imkânı elde etmesinden dolayı sevinç duyması oluşur.
4. Mazlumun birinin Hz. Eyyûb'ten yardım istediği ve Hz. Eyyûb'un de ona yardım etmemesi yüzünden böyle bir hastalığa yakalandığı doğru değildir. Çünkü bu durumda iki ihtimal vardır. Ya Hz. Eyyûb mazluma yardım etme imkânı vardı. Bu durumda ona yardım etmemesi helal olmaz. Yardım etmezse günahkâr olur. Hz. Eyyûb böyle bir şeyi yapmaktan münezzehtir. Ya da Hz. Eyyûb bu mazluma yardım etme imkânı yoktur. Bu durumda da Hz. Eyyûb'un bir günahı olmaz ki hastalıkla cezalandırılsın.
5. Hz. Eyyûb hakkında anlatılanlar Allah'ın bize haber verdiği şu ayetlerdeki hariç hiçbirisi sahih ve doğru değildir. Bu iki ayet şunlardır: *"Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti.*²⁶² (Ey Muhammed!)

²⁶² el-Enbiyâ 21/83.

*Kulumuz Eyyûb 'u da an. Hani o, Rabbine, "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu" diye seslenmişti.*²⁶³ ”

Kur'an ve hadiste bu rivayetlerin doğruluğuna dair herhangi bir rivayet yoksa bunları kim uydurdu ve kim duyurdu? Kur'an ve sahih hadislerle çelişen isrâili rivayetler âlimler tarafından kesinlikle reddedilmiştir. Gözlerini böyle isrâili rivayetler içeren satırlardan çek. Kulaklarını bunlara tıka. Çünkü bunlar sana hayalden başka bir şey kazandırmaz.²⁶⁴

Râzî tefsirinde mutezile mezhebine mensup âlimlerin bu rivayetleri kabul etmediğini, çünkü peygamberlerin, insanların kendilerinden tiksime ve uzaklaşmasına sebep olacak kadar nefret edici bir hastalığa yakalanmaları imkânsızdır.²⁶⁵

Îrâkî (ö. 806/1404), peygamberlerin ahlak ve yaratılış bakımından kusurlardan ve ayıplardan uzak olduklarını, kalplerin nefret ettiği ve tarih içinde onlara isnat edilen olayların doğru olmadığını ifade etmektedir.²⁶⁶

Muhammed b. Derviş, *Esne'l-Metâlib* eserinde bu rivayetlerin Allah'a ve peygamberine birer iftira olduklarını, çünkü bu rivayetlerin doğru olduğuna dair Kur'an ve hadiste bir delilin olmadığını hatta hadis kriterlerinden geçememiş bir rivayetin bile olmadığını dile getirmektedir.²⁶⁷

Değerlendirme

Hiz. Eyyûb'un hastalığı ve hastalığının durumu hakkında ed-Dürri'l-mensûr tefsirinde geçen rivayetler ve âlimlerin bu rivayetler hakkındaki görüşlerine yer verdik. Bu rivayetler hakkında da Süyûtî herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Hiz. Eyyûb hastalığa duçar olduğu ve bu hastalıkta sabrettiği konusu ayetlerle sabittir. Ancak rivayetler de geçtiği gibi şeytanın Hiz. Eyyûb'un bedenine musallat olma yetkisinin verildiği, Hiz. Eyyûb'un vücudundan kurtçukların dolaştığı, Hiz. Eyyûb'ten hastalıktan dolayı kendisine yaklaşılmayacak bir derecede bir kokunun yayıldı ve bu nedenle çöplüğe atıldığı ile ilgili rivayetlerin hepsi isrâili olup kabul edilemez. Çünkü Allah Teâla

²⁶³ Sâd 38/41.

²⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmi ' li-Âhkâmi 'l-Kur'ân*, 15/208-210.

²⁶⁵ Râzî, *Mefâtîhu 'l-Ğayb*, 22/175.

²⁶⁶ Ebû'l-Fağl 'Abdirrahîm b. el-Huseyn b. 'Abdurrahmân Zeynuddîn el-'Irâkî, *Tarhu 't-Tesrîb fî Şerhi 't-Takrîb* (b.y.: et-Tab'atu'l-Mısrıyyetu'l-Kadîme, ts.), 2/228.

²⁶⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Derviş Muhammed el-Hût, *Esne'l-Metâlib fî Ehâdis Muhtelifeti'l-Merâtib*, thk. Mustafa Abdulkâdir Âtâ (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 1997), 348.

peygamberleri insanların hidayeti için göndermiştir. Bu derece hasta olması sebebiyle çöplüğe atılan bir peygamberin insanların hidayeti için mücadele etmesi imkânsızdır. Bu durumda insanlar Allah'ın ayetlerini kimden nasıl alacak? İnsanlar dini bir meselede nasıl Hz. Eyyûb ile istişare edecekler? Hz. Eyyûb ile irtibat kuramayan insanların dini konulardaki yanlışlarına bir mazaret meydana gelmektedir. Çünkü bu rivayetler kabul edilirse insanların din ile bağların zayıflamalarından dolayı mesul olmamaları gerekir. Bu durum peygamberliğin gönderilme amacına aykırıdır.

3.14. Hz. Yûnus'un Peygamberlik Görevinden Kaçması

Hz. Yûnus, Kur'an'da zikredilen peygamberlerden biridir. Hz. Yûnus gönderildiği kavim içinden Allah'tan izin almadan ayrılmıştı.²⁶⁸ Yolculuğu esnasında gemiye biner,²⁶⁹ gemi denizdeyken çıkan fırtınalar yüzünden gemiden atılması gereken biri olduğu düşüncesiyle kura çekilir. Kura Hz. Yûnus'a çıkar.²⁷⁰ Hz. Yûnus'u gemiden atarlar ve bir balık Hz. Yûnus'u yutar.²⁷¹ Hz. Yûnus balığın karnında iken hatasını anlayıp tövbe istiğfar eder.²⁷² Bunun üzerine Allah, Hz. Yûnus'u affeder ve Hz. Yûnus kavmine geri döner. Bütün kavmi iman eder.²⁷³ Allah'ın Kur'an'da Hz. Yûnus için verdiği malumatlar bundan ibarettir. Ama ne yazık ki Hz. Yûnus hakkında tefsir eserlerimizde birçok isrâili rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin bazıları peygamberlik müessesine zarar vermektedir. *Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi.*²⁷⁴ ayetinin tefsir edilmesi esnasında bu rivayetlere yer verilmektedir. Bu isrâili rivayetlere yer verenlerden biri olan Süyûtî, bu ayetin tefsiri hakkında gelen rivayetler dile getirirken şöyle bir rivayete yer vermektedir:

Yûnus b. Mettâ, salih bir kul idi. Karakterinde bir zayıflık vardı ve bundan dolayı sinirliydi. Peygamberlik yüklerini yüklenince-peygamberliğin yükünü az kişi taşıyabilir-peygamberlik yükü altında dağıldı. Peygamberliği terk edip, peygamberlik görevinden kaçtı.²⁷⁵

²⁶⁸ el-Enbiyâ 21/87.

²⁶⁹ es-Sâffât 37/140.

²⁷⁰ es-Sâffât 37/141.

²⁷¹ es-Sâffât 37/142.

²⁷² es-Sâffât 37/143.

²⁷³ Yûnus 10/98.

²⁷⁴ es-Sâffât 37/139.

²⁷⁵ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 7/124.

Süyûtî, Hz. Yûnus için verdiği rivayet için herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Süyûtî bu rivayeti Vehb b. Münebbih'ten rivayet edildiği şeklinde ele almaktadır. Bu durumda bu rivayet Vehb b. Münebbih'in sözü olduğu ortaya çıkmaktadır. Vehb b. Münebbih, tâbîinden olduğu için tâbîinden birinin rivayeti maktû hadis olarak kabul edilir. Ama bu rivayet Hâkim (ö. 405/1014)'in *Müstedrekin*'de Vehb b. Münebbih'in Resûlullah'tan rivayeti olarak geçmektedir.²⁷⁶ Tâbîinden birinin bir hadis rivayetinde sahabe ismini zikretmeksizin hadisi peygamberden rivayet etmesine mürsel hadis denilmektedir. Mürsel hadis de kendisini destekleyecek başka bir delil olmadığı sürece zayıf kabul edilir. Amel ile ilgili bir hadis değilse kendisiyle amel edilmez.²⁷⁷ Bu durumda bu rivayeti iki kısımda değerlendirebiliriz:

1. Bu rivayeti Vehb b. Münebbih Resûlullah'tan rivayet ettiyse sahabe ismini zikretmediği için rivayet zayıf kabul edilir. Kendisini destekleyecek kuvvetli bir rivayet olmadığı sürece kendisiyle amel edilmez.
2. Bu rivayeti Vehb b. Münebbih'in sözü kabul edersek; Vehb b. Münebbih tâbîinden olduğu için bu rivayet maktû hadis olarak kabul edilir. Vehb b. Münebbih'ten birçok isrâîli rivayetin geldiği bilinmektedir.²⁷⁸ Bu durumda bu rivayetin isrâîli olmadığını ortaya koyacak bir delil bulunmadığı sürece isrâîli olması kuvvetle muhtemeldir.

Rivayetin kendisi bu olmakla beraber Fahreddin er-Râzî Hz. Yûnus'un peygamberlik yükünün ağır gelmesinden dolayı kaçtığına doğru olmadığı ifade etmektedir.²⁷⁹

Bu rivayet Kur'an'da mevcut olan şu ayetin mesajıyla da uyumlu değildir:

“Onlara bir ayet geldiği zaman, “Allah elçilerine verilenin bir benzeri bize de verilinceye kadar asla inanmayacağız” derler. Allah, elçilik görevini kime vereceğini çok

²⁷⁶ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. ‘Abdullâh en-Nisâbü’ el-Hâkim, *el-Mustedrek âle’s-Saḥīḥayn*, thk. Muṣṭafâ ‘Abdulkâdir ‘Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1411/1990), 5/267.

²⁷⁷ Ebû ‘Amr Taḳıyyüddîn ‘Osmân b. ‘Abdurrahmân İbnü’s-Şalâh, *Ma’rifetü envâ’i ‘ulûmi’l-ḥadîs = Mukaddimetü İbni’s-Şalâh*, thk. ‘Abdullaṭîf Hamîm - Mâhir Yâsîn el-Faḥl (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1423/2002), 53.

²⁷⁸ Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 123.

²⁷⁹ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Râzî, *İsmetü’l-Enbiyâ* (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1987), 129.

*iyi bilir. Suç işleyenlere Allah katından bir aşağılık ve yapmakta oldukları hilekârlık sebebiyle çetin bir azap erişecektir.*²⁸⁰”

Bu ayette açık bir şekilde Allah Teâla'nın kime peygamberlik görevinin verileceğini en iyi şekilde bildiği ifade edilmektedir. Bahsi geçen rivayet bu ayetle açık bir şekilde çelişmektedir. Çünkü Allah Teâla kimin peygamberlik görevini yerine getireceğini bildiği halde Hz. Yûnus'u seçmişse ve Hz. Yûnus da bu görev altında ezilmesinden dolayı bu görevden kaçmışsa haşa Allah Teâla yanlış kişiyi peygamber seçmiş olur. Allah Teâla ve peygamberleri böyle bir durumdan münezzehtirler.

Süyûtî, bu rivayeti *ed-Dürrül-mensûr* adlı tefsirine herhangi bir değerlendirme yapmadan almaktadır. Bu rivayeti peygamberden değil Vehb b. Münebbih'ten geldiğini söylemektedir. Vehb b. Münebbih zaten isrâîli rivayetleri nakletmekle meşhurdur. Bu rivayetin Vehb b. Münebbih'ten gelmesi ve bu rivayeti destekleyecek başka bir rivayetin olmaması isrâîli olması için yeterlidir. Bütün bunlar dışında bu rivayet zaten Kur'an ayetleriyle de çelişmektedir. Allah, Kur'an'da açık bir şekilde kime peygamberlik görevini vereceğini en iyi bildiğini ifade etmektedir.²⁸¹ Allah, Hz. Yûnus'u peygamber seçmesine rağmen Hz. Yûnus bu yükü kaldıramamışsa bu ayetteki ifade tahakkuk etmemektedir. Bu da bu rivayetin doğru olmadığını ve isrâîli olduğunu ortaya koymaktadır.

3.15. Gökyüzünün Hz. Hüseyin İçin Ağlaması

Hz. Hüseyin Peygamberimizin Fâtıma'dan olan torunudur. Hz. Hüseyin, Muâviye'nin, oğlu Yezîd'i halife tayin etmesine karşı çıkmıştır. Hz. Hüseyin, hilafet konusunda Kûfe ehlinin desteğini aldığı için Kûfe'ye doğru hareket etti. Yolda Kûfe ehli sözlerine sadık kalmadılar. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ve beraberindekileri Kerbela'da şehit ettiler. Peygamberimizin ailesine olan sevgiden dolayı Müslümanlar bu olaydan son derece etkilendiler. Mahzun oldular. Bu olay hakkında İslam tarihi içinde birçok rivayet dolaşmaktadır. Bu rivayetlerden bazıları Hz. Hüseyin'e karşı yapılan saldırılardan dolayı uydurulmuştur. Hz. Hüseyin'i yüceltmek ve Yezîd'i kınamak için uydurulmuştur. Bu rivayetlerden bazıları tefsir eserlerine girmiştir. Nitekim “*Gök ve yer onların ardından ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi.*”²⁸² ayeti hakkında varit olan rivayetleri eserine

²⁸⁰ el-En'âm 6/124.

²⁸¹ el-En'âm 6/124.

²⁸² ed-Duhân 44/29.

alan Süyûtî, bu ayetin açıklanması konusunda birçok rivayete yer vermektedir. Bu rivayetler arasında bizi ilgilendiren ve üzerinde sıhhati hakkında durduğumuz rivayetler şunlardır:

1. Yeryüzü yaratıldığından beri sadece iki kişi için ağlamıştır. Birinci Hz. Yahya şehit edilirken, ikincisi Hz. Hüseyin şehit edilirken.
2. Hz. Hüseyin şehit edildiğinde gökyüzün ağlamasından dolayı kan damları düştü.
3. Hz. Hüseyin şehit edilmesinden dolayı gökyüzü dört ay kırmızı kalmıştır.²⁸³

Süyûtî bu rivayetleri ele alıp ne yazık ki herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.

Süyûtî gibi birçok tefsir yazarı da bu rivayeti eserlerine alıp herhangi bir değerlendirme yapmadan okuyucuya sunmaktadırlar. Müfessirler arasında isrâîli rivayetlere daha dikkatli yaklaşan, isrâîli rivayetleri değerlendiren müfessirler de vardır. İsrâîli rivayetler konusunda hassas olan tefsir yazarlarından biri de İbn Kesîr'dir.

İbn Kesîr bu rivayeti de ele alıp değerlendirmektedir. Bu rivayet için şunları söylemektedir: Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden dolayı gökyüzünün ağlaması ve bu ağlamasının göstergesi olarak kızarması ve bunun dört ay devam etmesi gibi rivayetlerin hiçbirisi doğru değildir. Bu rivayetlerin Şîa uydurması olduğu açıktır. Hz. Hüseyin'den önce babası Hz. Ali öldürüldü, bunların hiçbirisi meydana gelmedi. Hâlbuki Hz. Ali, Hz. Hüseyin'den daha faziletlidir. Hz. Osman evinde mahsur kalıp öldürüldü. Bu olaylar gerçekleşmedi. Hz. Ömer namazda şehit edildi. Bu olaylar yine meydana gelmedi. Sanki Hz. Hüseyin öldürülmeden önce Müslümanların başına herhangi bir şey gelmemiş, bunlar yaşanmamış. Dünyada ve ahirette insanların efendisi Peygamberimiz vefat etti. Bu olaylar yine yaşanmadı. Peygamberimizin oğlu İbrahim vefat edince güneş tutulması oldu. İnsanlar bunun Hz. İbrahim'in vefatından dolayı olduğunu söylediler. Peygamberimiz güneşin kimsenin ölmesiyle veya kimsenin doğmasıyla tutulmayacağını açıkladı.²⁸⁴

İslam tarihçisi olan Muhammed Ali Sallabi, Emevi Devleti üzerine yazdığı eserinde bu olaylara temas etmektedir. Hz. Hüseyin'in öldürülmesiyle ilgili uydurulan

²⁸³ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 7/413.

²⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1419, 7/255.

batıl hikâyelerden sakınmak başlığı altında şunları ifade etmektedir: Şiîler bu olay ile ilgili haberleri rivayet etmekte haddi aştılar. Tarih kitapları acayip rivayetlerle doldu. Gökyüzünün kızarması, Her taşın altından kanın fişkırması, cinlerin ağlaması gibi o zamanın Şîa ehlinin uydurduğu haberler yayıldı. Bu rivayetlerin senetlerine bakıldığında ya zayıf râvi ya bilinmeyen meçhul râvi ya da gözleri hakikati görmekten alıkoyan raviler görülecektir.²⁸⁵

Şîanın uydurduğu ve âlimler tarafından uydurma olduğu tespit edilen bu olayı Süyûtî eserine herhangi bir değerlendirme yapmadan almıştır. Rivayette geçtiği gibi gökyüzü dört ay kırmızı kalsa bu olay bize çok daha farklı rivayet edilirdi. Herkes tarafından görülen ve yalan olma ihtimali kalmayacak bir kalabalık tarafından bize aktarılırdı. Ama ne yazık ki bu rivayeti Şîa mezhebine bağlı olanlar ve eserlerine aldıkları rivayetlerin ne olduğunu değerlendirmeyenler almıştır. Bundan dolayı biz bu rivayetin Şiîler tarafından uydurulmuş birer isrâîli rivayet olduğu kanaatindeyiz.

²⁸⁵ Muhammed Âli Sâllâbî, *ed-Devletü 'l-Emeviyye* (Lübnan: Dâru'l Ma'rifet, 2008), 1/492.

SONUÇ

Bu çalışmamızda Süyûtî'nin meşhur rivayet tefsir eseri olan *ed-Dürrül-mensûr* eseri üzerinden Süyûtî'nin isrâili rivayetlere yaklaşımı ele alınmıştır. Süyûtî bu eserde kendi görüşlerinden ziyade ayetlerin tefsiri bağlamında gelen rivayetlere yer vermektedir. Süyûtî bu rivayetlerin sahilhliği hakkında bazen değerdendirme yapmakta ama genellikle rivayetleri değerdendirmeden ele almaktadır. Süyûtî belki bunu ulaştığı rivayetleri toplamak için yapmıştır. Süyûtî'nin bu rivayetlerin doğru olduğu kanaatiyle ele aldığını söylemek zordur. Ama zaman içinde bu rivayetler, Süyûtî'nin bir değerdendirme yapmadan ele alması yüzünden problemlere sebep olmuştur. Çünkü bu rivayetlerden bir kısmı Kur'an mesajıyla uyumlu olmayan isrâili rivayetlerdir. Isrâili rivayetin ne olduğu hakkında farklı görüşler olmasıyla beraber biz Remzi Na'nâa'nın görüşünün daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Remzi Na'nâa, isrâili rivayetleri sadece Ehl-i kitaptan gelen ve Kur'an mesajına aykırı olan rivayetlerle sınırlı olmadığını, Kur'an mesajına aykırı olan bütün rivayetlerin isrâili olduğunu, bunun hangi millettten geldiğinin öneminin olmadığını söylemektedir. Bu görüşü tercih etmemizin sebebi Ehl-i kitaptan olmayan birçok rivayetin İslam'a, Ehl-i kitaptan gelen rivayetlerden daha fazla zarar vermesindendir. Bundan dolayı *ed-Dürrü'l-mensûr* adlı tefsir eserinde geçen ve Kur'an mesajına uygun olmayan bütün rivayetleri, isrâili rivayet olarak ele aldık.

Bu rivayetler arasında peygamberlik makamına zarar veren rivayetler bulunmaktadır. Peygamberlik makamına zarar veren rivayetlerden tespit ettiğimiz ve üzerinde çalıştığımız rivayetler şunlardır: Hz. Peygamberin Hz. Zeynep ile evlenmesindeki rivayet, Hz. Yûsuf ile Hz. Züleyha arasında geçtiğı iddia edilen rivayet, Hz. Dâvûd ve Uriya'nın eşi arasındaki rivayet, Hz. Süleyman ve şeytanın yüzüğünü alması ile ilgili rivayet, Hz. Yûnus'un kaçmasının nedeni olarak söylenen rivayet, Hz. Eyûb ve hastalığı ile ilgili rivayet, Bel'am'ın peygamberlikten rüşvet ile vazgeçmesi ile ilgili rivayet, garânîk olayı.

Bu rivayetlerin bazıları hakkında Süyûtî herhangi bir değerdendirme yapmadan eserine almış, bazıını da sahilh olduğunu söylemiştir. Bu rivayetlerin hepsi peygamberlik müessesine zarar veren, insanların peygamberler hakkında şüpheye düşmesine sebep olan ve bu şüpheden dolayı peygamberlere farklı bakmalarına sebep olabilecek rivayetlerdir.

Süyûtî'nin eserine aldığı ve isrâili olduğunu düşündüğümüz rivayetlerden bazıları Kur'an'da anlatılan melek profiline aykırıdır. Hârût ve Mârût ile ilgili rivayet ve

meleklerin Hz. Âdem'e secde etmekten imtina etmeleri ile ilgili rivayetler bunlardan bazılarıdır. Süyûtî'nin bu rivayetleri değerlendirme yapmadan vermesi Kur'an'ın bahsettiği meleklerin özellikleriyle çelişmektedir.

Süyûtî'nin eserinde yer verdiği ve herhangi bir değerlendirme yapmadığı ve isrâîli olduğunu düşündüğümüz rivayetlerden bazıları Kur'an'ın korunmuş olması ve günümüze kadar eksiksiz bir şekilde gelmesi konusunda ümmetin üzerinde ittifak ettiği bilgilere aykırıdır. Beş kere süt emme ayeti ve muavvizeteyn surelerinin Kur'an'dan olmadığı ile ilgili rivayetler bunlardandır. Süyûtî, Kur'an'ı ilgilendiren ve Kur'an'ın korunmuşluğuna hâlel getirecek bu rivayetleri herhangi bir değerlendirme yapmadan eserine almaktadır.

Süyûtî'nin değerlendirme yapmadan eserine aldığı ve isrâîli olduğunu düşündüğümüz rivayetlerden bazıları da Kur'an'ın ayetleriyle çelişmekte, bazıları tarihi bilgilerle çelişmektedir. Ayetlerle çelişen rivayetlerden birisi Tâlût ve Hz. Davut arasında geçtiği iddia edilen rivayettir. Ayetlerde Tâlût övülürken, ilgili rivayette günaha, hileye başvuran bir şahıs olarak lanse edilmektedir.

Tarihi verilerle çelişen rivayetlerden birisi Hz. Hüseyin'in ölümünden dolayı gökyüzün ağlaması ve bu ağlamasından dolayı dört ay gibi uzun bir müddetin kızarmasıdır. Böyle sansasyonel bir olayın sadece Şîî kaynaklarda var olması, bu olayın başka kimseler tarafından aktarılmamış olması bunun uydurma birer rivayet olduğunun delilidir.

Süyûtî'nin eserine aldığı ve herhangi bir değerlendirme yapmadığı veya isrâîli olduğunu düşündüğümüz ama Süyûtî'nin sahih dediği bu rivayetlerin İslam'a, Kur'an'a, peygamberlere zarar verdiği ortadadır. Ama en büyük tehlike bu eserin bu haliyle Türkçeye tercüme edilmesidir. Tercüme edilmesiyle beraber herkesin okuma imkânı meydana gelmektedir. Süyûtî gibi bir âlimin yazdığı bir esere birçok kişi şüphe duymadan güvenecek ve içindeki bilgilerin doğru olduğu zannına kapılacaktır. Bu düşünce Kur'an ayetleriyle çelişen konuların kabul edilmesine yol açmaktadır.

Başka büyük bir tehlike İslam ve Kur'an'a saldırmak isteyen ve bunun için mücadele eden oryantalist ve diğer kesimlere fırsat doğmaktadır. Süyûtî ve benzeri müfessirlerin bu rivayetler hakkında herhangi bir değerlendirme yapmadan eserlerine almaları, bütün İslam âleminin bunu kabul ettiği fitnesini ortaya atmaktadırlar. Bu çalışmamızın sonucuna göre şu iki temel şeyi söyleyebiliriz: Birincisi Türkçeye tercüme edilen bu eserin içinde Kur'an ayetlerine, sahih sünnete, tarihi verilere aykırı isrâîli

rivayetlerin olduğunu tespit etmektir. Bununla bu eser ve benzeri eserlere nasıl yaklaşıması gerektiği konusunda bir örnek olması hedeflenmiştir. İkincisi bu eserde bu rivayetler hakkında bir değerlendirme yapılmamış olsa da bu rivayetler İslam tarihi içinde herkes tarafından kabul edilmiş değildir. Bilakis bu isrâili rivayetler diğer âlimler tarafından tespit edilmiş, gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

KAYNAKLAR

- Âllâme Şeyh Muhammed Emîn. *Tenvîru'l-Kulûb*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Êsriyye, 2005.
- Altuntaş, Abdurrahman. *Celaleyn Tefsiri ve Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.
- Âlûsî, Maḥmûd b. 'Abdullâh el-Ḥuseynî el-. *Rûḥu'l-Me'ânî fî Tefsîr el-Ḳur'ânî'l- 'Aẓîm ve's-Seb'u'l-Meşânî*. thk. 'Alî 'Abdubârî 'Aṭiyye. 16 Cilt. Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye; Beyrut: y.y., 1415.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyat*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Babaî, Üstad Ali Ekber. *Tefsir Ekolleri*. çev. Kenan Çamurcu. 2 Cilt. İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2014.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Suleymân b. Ḥalef el-. *el-Muntekâ Şerḥu'l-Muvaṭṭâ'*. 7 Cilt. Mısır: Maṭba'atu's-Sa'âde, 1332/1914.
- Bedruddîn el-'Aynî, Ebû Muḥammed Maḥmûd b. Aḥmed. *'Umdetu'l-Ḳârî Şerḥu Şaḥîḥi'l-Buḥârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Ḥuseyn b. Mesûd b. Muhammed el-Ferrâ. *Şerhu's-Sünne*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Mektebetü'l İslâmi, 1983.
- Beydâvî, Ebû Sa'îd 'Abdullâh b. 'Omer el-Şîrâzî el-. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. thk. Muḥammed 'Abdurrahman el-Mar'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-. *el-Câmi'u's-şâḥîḥ*. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Cemâleddin el-Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî. *Mehâsinü't-Te'vîl*. thk. Muhammed Basil es-Suud. 9 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'-İlmiye, 1418.
- Cevreḳânî, Ebû 'Abdullâh el-Ḥuseyn b. İbrâhîm b. el-Ḥuseyn b. Ca'fer el-Hemeẓânî el-Cevreḳânî el-. *el-Ebâṭîl ve'l-Menâkîr ve's-Şîḥâḥ ve'l-Meşâḥîr*. 2 Cilt. Riyad; Hindistan: Dâru's-Şemî'î li'n-Neşri ve't-Tevzî'i; Muessesetu Dâru'd-Da'veti't-Ta'limiyyeti'l-Ḥayriyye, 1422/2002.
- Dâvûdî, Muhammed b. Ali. *Tercemetü'l-'Allâme es-Süyûṭ*. Dârü'l-Kütübî'l İlmiyye, 2022.
- Ebû Şehbe, Muhammed. *el-İsrâ'iliyyât ve'l-Mevzû'ât fî kütübî't-Tefsîr*. Kahire: Mektebetü's Sünne, 2017.
- Ebu's-Su'ûd, Muḥammed b. Muḥammed b. Muştafâ el-'İmâdî. *İrşâdu'l-'Âḳli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 15 Cilt. Beyrut: y.y., ts.

- Ebû Hayyan, Ebû Hayyan Muhammed b Yûsuf b Hayyan el-Endelûsî. *el-Bahrü'l-Muhît*. nşr. Sıdkı Muhammed Cemil. 10 Cilt. Beyrut: Dârul Fikr, 1420.
- Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askâlanî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l Ma'rifet, 1389.
- Hâkim, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nisâbü'rî el-. *el-Mustedrek âle's-Şahîhayn*. thk. Muştafâ 'Abdulâdir 'Aâtâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Haldûn Hadramî, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime İbn-i Haldûn*. çev. Halil Kendir. 2 Cilt. Ankara: Yeni Şafak, 2004.
- Halil, Seyit Ahmed. *Neş'etü't-Tefsir fîl-Kütübi'l-mukaddeseti ve'l-Kur'an*. İİskenderiyye: el-Vekâletu's Şerkiyyeti li'Sekâfeti, 1954.
- Hamd, Abdullah Hıdır. *el-Kifâye fî't-Tefsîr bil'l-Mensûr ve'd-Dirâye*. 8 Cilt. Lübnan: Daru'l-Kalem, 2017.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- Hammûde, Tâhir Süleyman. *Celâlüddîn es-Süyûtî: 'Aşruhû ve hayâtühû ve âşâruhû ve cühûdühû fî'd-dersi'l-luğavî*. Beyrut: Mektebetü'l İslâmî, 1989.
- Haţţâbî, Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Haţţâb el-Bustî el-. *Me'âlimu's-Sünen*. Halep: el-Maţba'atu'l-İlmiyye, 1351/1932.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşri, 1983.
- İbn Cuzeyy, Ebû'l-Kâsim Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Ğirnâţî. *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*. thk. 'Abdullâh el-Hâlidî. Beyrut: y.y., 1416.
- İbn Hamîr es-Sebtî, Ebu'l-Hasan 'Alî b. Ahmed es-Sebtî el-Umevî el-Ma'rûf bi- «İbn Hamîr». *Tenzîhu'l-Enbiyâ' 'ammâ Nusibe İleyhim Hişâletu'l-Eğbiyâ'*. thk. Muhammed Riðvân ed-Dâye. Beyrut: y.y., 1411/1990.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelûsî el-Kurtubî. *el-Fasl fî'liMilel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelusî. *el-Muḥallâ bi'l-Âşâr*. thk. 'Abdulğaffâr Süleymân el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424/2002.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr B. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *el-Menârrü'l-Münîf fî's-Sâhîhi ve'z-Zâif*. thk. Abdulfettah Ebû Ğudde. Halep: Mektebetü'l-Metbeâtî'l-İslamiyye, 1970.

- İbn Kayyimel-, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. 7 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2019.
- İbn Kesîr. *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azim*, ts.
- İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî. *es-Sîretu'n-Nebevîyye (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den)*. thk. Muşafâ 'Abdulvaḥid. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1395/1976.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneveri. *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadis*. el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1419.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î. *Lisân'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhâlim b. Mecdiddin Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmûu Fetâvâ*. 35 Cilt. Medine: Mecmeu'l-Meliki'l-Fahd li-Tabaati'l-Mushafi's-Şerîf, 1425.
- İbn 'Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muḥammed. *et-Temhîd li mâ fî'l-Muvaṭṭa' mine'l-Me'ânî ve'l-'Esânîd*. thk. Muşafâ b. 'Ahmed el-'Alevî - Muḥammed 'Abdulkebîr el-Bekrî. 24 Cilt. Mağrib: Vezâratu 'Umumi'l-Evḳâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1387/1967.
- İbn 'Atıyye, Ebû Muḥammed 'Abdulḥak b. Ğâlib b. 'Abdirrahman b. Temmâm el-Endelûsî. *el-Muḥarreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. 'Abdusselâm 'Abduşşâfi Muḥammed. Beyrut: y.y., 1422.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammed el-Bağdâdî. *Nevâsiḥu'l-Ḳur'ân = Nâsiḥu'l-Ḳur'ân ve Mensûḥuh*. thk. Ebû 'Abdullâh el-'Âmilî es-Selefi ed-Dânî b. Munîr Âl-i Zehûyî. Beyrut: y.y., 1422/2001.
- İbnü's-Şalâḥ, 'Ebû 'Amr Takıyyüddîn 'Osmân b. 'Abdurrahmân. *Ma'rîfetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîs = Muḳaddimetü İbni's-Şalâḥ*. thk. 'Abdullaṭîf Hamîm - Mâhîr Yâsîn el-Faḥl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1423/2002.
- İdiz, Ferzende. *İmam Süyûtî ve Tasavvuf*. nşr. Hasan Nureddin. İstanbul: Semerkand, 2013.
- Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b İyâz el-Yahsubî. *eş-Şifâ bi-(fî)ta'rîfi ḥuḳûki (fî şerefi) 'l-Muşafâ*. 2 Cilt. Dimeşk: Daru'l-Fikr, 1409.
- Kâsânî, 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Aḥmed el-Ḥanefî el-. *Bedâ'i'u's-šanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.

- Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed el-Ensârî. *El-Câmi ' Li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Salim Mustafa Bedri. 21 Cilt. Lübnan: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 3. Basım, 2010.
- Mâtûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 2005.
- Menahicu Câmi'etü'l-medinet'l-Âlemiyye. *ed-Dehîl fî't-Tefsîr*. Medine: Câmi'etü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, ts.
- Merağî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîru'l Merâğî*. 30 Cilt. Mısır: Şirketu Mektebetu Mustafa Halebi, 1946.
- Meriç, Altay Cem. *Muhtelif-1*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2023.
- Muhammed el-Hût, Ebû Abdillâh Muhammed b. Dervîş. *Esne'l-Metâlib fî Ehâdis Muhtelifeti'l-Merâtib*. thk. Mustafa Abdulkâdir Âtâ. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 1997.
- Mustafa Zeyd. *en-Nesh fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 1 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1987.
- Mustafavî, Allâme Hasan. *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'ân*. Tahran: Merkezu neşri Âsari'l Âllameti'l Mustafavî, 1965.
- Mübârekpûrî, Ebû'l_Ula Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizi*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, ts.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Na'nâa, Remzi. *el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fî kütübi't-Tefsir*. Dimeşk: Dâru'l Kalem, 1970.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Aḥmed b. Muḥammed el-Murâdî en-. *en-Nâsiḥ ve'l-Mensûḥ*. thk. Muḥammed 'Abdu's-Selâm Muḥammed. Kuveyt: y.y., 1408.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât 'Abdullâh b. Aḥmed en-. *Medâriku't-Tenzîl ve Ḥaḳâîku't-Te'vîl*. thk. Yûsuf 'Alî Budeyvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Ṭayyib, 1419/1998.
- Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*. 20 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, ts.
- Numânî, Şibli. *Son Peygamber Hz. Muhammed*. çev. Yusuf Karaca. İstanbul: İz yayıncılık, 6. Basım, 2019.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *İsmetü'l-Enbiyâ*. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1987.
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *Mefâtîhu'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420.

- Sâbûnî, Nûreddin. *el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiya*. thk. Mehmet Bulut. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2007.
- Sâllâbî, Muhammed Âli. *ed-Devletü'l-Emeviyye*. 2 Cilt. Lübnan: Dâru'l Ma'rifet, 2008.
- Sartain, Elisabeth. *Celâleddîn Suyûtî Hayatı ve Eserleri*. çev. Hasan Nureddin. İstanbul: Gelenek, ts.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme es-. *el-Mebsûf*. thk. Halil Muhyiddîn el-Meyyis. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 1421/2000.
- Serkîs, Yusuf Elyan. *Mucemü'l Matbuâtü'l Arabiyye ve'l Muarreb*. 3 Cilt. Mısır: Merbe'et'u Serkîs, 1928.
- Şiddîk Hasen Hân, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Hasen el-Kannûcî. *Fethu'l-Beyân fî Mağâsidi'l-Kur'an*. thk. 'Abdullâh b. İbrâhîm el-Enşârî. 15 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, 1412/1992.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Bekr b. Muhammed el-Hudayri. *Tahaddüs bi Nimetillah*. Kudus: el-Matâbetü'l Ârâbiyyeti'l Hâdisiyye, ts.
- Süyûtî, Ebu'l Fadl Bekr Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l-Mensûr*. çev. Zekeriya Yıldız. 16 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2023.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî'n-naḥv*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-Le'âli'l-maṣnû'a fî'l-aḥbâri (eḥâdîsi)'l-mevzû'a*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1996.
- Süyûtî, ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Hüsnü'l-muhâdara*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 2 Cilt. Mısır: Daru İhyai'l-Kütübü'l Ârabiyye, 1967.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*. 4 Cilt. Mısır, ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ḥudayrî es-. *ed-Dürrü'l-mensûr*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ḥudayrî es-. *el-Ḥaşâişu'l-Kubrâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ḥudayrî es-. *Tahzîru'l-Havâş min Ekâzîbi'l-Kişâş*. thk. Muhammed eş-Şabbâğ. Beyrut: y.y., 1394/1974.

- Şevkânî, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed el-Yemenî eş-. *Fethu'l-Kadîr*. Dımaşk: y.y., 1414.
- Şinkîtî, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî. *Eḍvâ'ü'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. 7 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1441.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî. *İhtilâfü'l-Ulemâ*. thk. Abdullah Nezir Ahmed. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l-Beşairu'l-İslamiyye, 1417.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî. *Şerhu Müşkil'l-AsârT*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1415.
- Uğur, Mücteba. *el-Câmiu's-Sagîr*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Heyet. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l Müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin. *Tefsîr ve Hadiste İsrailiyyat*. çev. Enbiya Yıldırım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Zemaḥşerî, Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr ez-. *el-Keşşâf 'an Haḳâiki Ğavâmiḳi't-Tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407.
- Zeynuddîn el-'Irâkî, Ebû'l-Faḳl 'Abdirrahîm b. el-Huseyn b. 'Abdurrahmân. *Ṭarḫu't-Teşrîb fî Şerḫi't-Taḳrîb*. 8 Cilt. b.y.: eṭ-Ṭab'atu'l-Mışriyyetu'l-Ḳadîme, ts.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf. *Şerhu'l-Muvattâ*. thk. Tâha Abdurrâif Said. Kahire: Mektebetü's-Sikâfeti'd-Diniyye, 2003.